

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI**

K.TURDIYEVA, D.AHMEDOVA

O ' Z B E K T I L I

*O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan
oliy o'quv yurtlari uchun darslik sifatida taysiya etilgan
(Tibbiyot institutlarining rus guruhlari uchun)*

**"MUSIQA" nashriyoti
Toshkent
2007**

Taqrizchilar:

R.Jomonov – filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

X.F.Haydarov – falsafa fanlari doktori, professor.

Mazkur darslik tibbiyot institutlarining talabalariga mo'ljallangan.

Unga oliv hamshiralik ishining o'ziga xos xususiyatlari hisobga olingan holda matnlar, ish yuritish qog'ozlari kiritilgan. Darslikning grammatika qismi fan o'qitilishining uzlucksiz va uzviy ketma-ketligi hisobga olingan holda yozilgan. Unda matn ustida ishlash uchun ma'lum chizma va grafiklar ko'rinishidagi konstruksiyalar, qiziqarli testlar, asosiy kommunikativ chtiyojlar uchun so'z va so'z birikmalari, ularning tarjimasi va lug'at kiritilgan.

Ushbu kitobni tayyorlashda yordamini ayamagan ToshPTI o'zbek tili kafedrasи o'qituvchilari va, ayniqsa, M.H.Mahkamovga mualliflar minnatdorchilik bildiradilar.

ISBN 978-9943-307-22-3

Qat'iy buyurtma.

**© O'zbekiston davlat konservatoriyanining
«Musiqa» nashriyoti, 2007-y.**

1-DARS

O'ZBEK TILI

Odamlar til vositasida o'z fikrlari, his-tuyg'ularini ifodalaydilar. Jamiyatning shakllanishi va rivojlanishida tilning ahamiyati kattadir. XI asrda yashab o'tgan Yusuf Xos Hojib tilga aql va idrok tarjimonni, deb baho bergan.

Olimlar hisobiga ko'ra, dunyo aholisi 3000 ga yaqin tilda so'zlashadi. Ana shu tillar kelib chiqishi, lug'aviy va grammatik jihatdan yaqinligiga qarab til oilalariga bo'linadi. Yer yuzida 20 ga yaqin til oilasi bor. Til oilalari o'z navbatida til guruhlariga bo'linadi.

O'zbek tili oltoy tillar oilasi va turkiy tillar guruhiiga kiradi. O'zbek tili O'zbekiston Respublikasining Davlat tilidir. O'zbek tiliga 1989-yil 21-oktabrda Davlat tili maqomi berilgan. Bu tilda O'zbekistonda yashovchi aholidan tashqari Tojikiston, Turkmaniston, Qиргизистон, Qozog'iston, Afg'onistonning shimalida va boshqa joylarda yashovchi o'zbeklar gaplashadilar.

O'zbek tili XI asrdan boshlab mustaqil til sifatida shakllana boshladi. O'zbek tilining rivojlanishida XI asrda yashab o'tgan turkiy tilshunos olim Mahmud Qoshg'ariy, adib Yusuf Xos Hojib, buyuk alloma Alisher Navoiylarning hissalari kattadir.

O'zbek tilining rivojiga, ayniqsa, O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng katta ahamiyat berildi.

Lug'at

fikr – мысль

tarjimon – переводчик

ifodalamoq – выражать

aholi – население

ahamiyat – значение

maqom – статус

aql – ум

mustaqil – самостоятельный

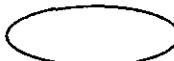
his-tuyg'u – чувство, эмоция

Topshiriq.

1. Matnni o'qing, tarjima qiling.
2. Quyidagi konstruksiyalar bo'yicha gaplar tuzing.

«Nima bu nima?»

Til bu

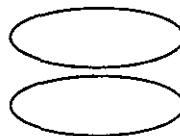
«Nima nimaga kiradi?»

O'zbek tili

«Nimalar nimalarga bo‘linadi?»

Tillar

Til oilalari

TALABALARGA AYTAR SO‘ZIM

Shifokor bo‘lishni dilingizga tugib, olam-olam orzu-umidlar bilan ushbu dargohga qadam qo‘ydingiz. Talaba bo‘lishingizga yordam bergan va sababchi bo‘lgan ustozlaringiz, ota-onangiz, do‘s-t-birodarlarining ishonchini oqlashingiz lozimligini doimo yodda tuting.

Aqli, bilimdon, yuksak ma’naviyatlari, bilimdon mutaxassis doimo muvaffaqiyat qozonib, obro-e’tiborli bo‘ladi. Bunday mutaxassis bo‘lish uchun hozirdan harakatga tushing. Har daqiqangiz bebahodir, intilishlaringiz va sa’y-harakatlaringiz ana shu daqiqalarining mazmunga to‘ldirsin. «Talabalik – oltin davr» deb bejiz aytishmagan. Bu davringizni bekorchilik, maqsadsiz o’tkazishdan ehtiyoj bo‘ling. «Bilimga eltuvchi yo‘l – bu faoliyatdir», degan Bernard Shou. Bilimga faqat sizning faoliyattingiz va mustaqil o‘rganishingiz tufayli erishitadi. Ana shundagina siz rivojlanasiz, shakllanasiz va taraqqiy etasiz. Ilmu fanni, tibbiy bilimlar va yangiliklarni, tabiat qonuniyatlarni, O‘zbekiston tarixi va ijtimoiy hayoti, iqtisodini, madaniyati va ma’naviyati asoslarini puxta o‘rganish sizning asosiy vazifangizdir.

O‘qishdan tashqari ijod bisan ham mashg‘ul bo‘lishga harakat qiling.

Yurish-turishingiz, kiyinishingiz, ozoda va chiroyli chehratizingiz qalbingiz samimi bo‘lsin. Yashash va o‘qish joyingizni tartibli saqlang. sanitariya-gigiyena qoidalariiga rioya qilib, sog‘lig‘ingizga e’tibor bering. Axloq-odob shartlarini ham nazardan chetlatmay, yigitlik va qizlik sha’ningizni saqlang.

Ibn Sino «Shifokorda lochinning ko‘zi, qiz bolaning qo‘li, ilonning aqli va sherning yuragi bo‘lishi lozim» degan. Ma’ruzalarga muntazam qatnashib diqqat bilan tinglang, muhim ma’lumotlarni, albatta, yozib oling, aytilarotgan har bir fikrning ma’nosiga tushunib, uni hayotda, amaliyatda qo’llash, tatbiq etishni o‘rganib oling. Har bir o‘rganilarotgan fan yoki mavzuni mustaqil egallashga harakat qiling. Kutubxonalarga muntazam qatnab, kompyuter texnologiyalaridan axborot manbai sifatida doimo foydalaning. Vazifalarni puxta, qunt bilan tayyorlang, o‘qing, o‘rganing, tahlil qiling, xulosalar chiqaring, xotirangizga joylab oling. «Oq xalatlari xaloskorlar»ning asosiy xislati insonparvarlik va shirinso‘zlikdir. Odamlarni kuzating, ularning ruhiyatini, yurish-turishi, ichki-tashqi dunyosini o‘rganing. Bu sizga kelajakda mehnatingiz samarasini uchun, bemorlar bilan oson muloqot o‘rnata olishingiz uchun juda muhimdir.

Ota-onangiz sizdek solih farzandidan, ustozlaringiz sizdek ma'naviyati yuksak mutaxassisdan faxlanishi lozim. Oppoq xalatingizga, oppoq ko'nglingizga va oppoq hayot yo'lingizga hech qachon dog' tushmasin. aziz talabalar!

Lug'at

dil – душа	harakat – действие
dilga tugib – вложить в душу	bejiz emas – недаром
muntazam – постоянно	maqsad – цель
ishonchni oqlash – оправдать доверие	bekorchilik – безделие
ma'naviyatlari – духовный	tinimsiz – беспрестанно
muvaffaqiyat – успех	faoliyat – деятельность
hummat-izzat – уважение	mazmun – содержание
sher – лев	chehra – лицо
dargoh – порог (буквально обитель)	lochin – сокол

Topshiriq.

1. Matnni o'qing. Matn asosida quyidagi konstruksiyalar bo'yicha gap tuzing.

«Nima bu nima?»

Talabalik

Faoliyat

Talabanining vazifasi

«Nima qanday bo'lsin?»

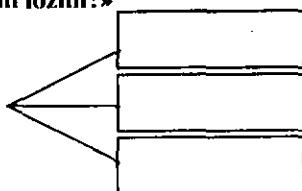
Yurish-turishingiz

Kiyinishingiz

Chehrangiz va qalbingiz

«Kimda nima bo‘lishi lozim?»

Shifokorlarda

2. Talaba bo‘lgan har bir yigit-qiz nimani yodda tutishi kerak?
3. Kimlar hayotda doim muvaffaqiyat qozonadi?
4. Talabalik davrida nimalarga yo‘l qo‘ymaslik kerak?
5. Ibn Sino shifokorda nimalar bo‘lishini aytgan?
6. Zamonaviy talaba o‘qish bilan birga yana nimalarga e’tibor berishi lozim?
7. Ushbu matnni ko‘chiring. U o‘qish davomida yoningizda bo‘lsin.

Mashqni bajaring. Quyidagi gaplardagi nuqtalar o‘rniga kerakli so‘zlarni qo‘yib ko‘chiring.

- a) O‘zbek tili adabiy til sifatida asrda shakllangan .
- b) O‘zbek tili tillar oilasiga, guruhiga kiradi.
- c) Turkiy tillar guruhiga o‘zbek tilidan tashqari tillari ham kiradi.
- d) Yangi lotin alifbosida..... harf bor .
- e) Lotin alifbosida harfiy birikma bor.

SUHBAT

Ira:

- Yaxshimisiz? Kechirasiz, Navoiy nomidagi kutubxonaga qanday borsa bo‘ladi?
- Rahmat. Tanishaylik, mening ismim Ira. Sizniki-chi?
- O‘qiyman. Bu yil Borovskiy nomidagi tibbiyot kollejiga kirdim.
- Bir yil davomida rosa o‘rgandim. Menga bu til juda yoqadi. Ilgari Moskva shahrida yashaganniz. Bir yildan beri shu yerda yashayapmiz. Lekin tilni juda to‘liq bilmayman.
- 10 oktabrda 16 ga kiraman.

Gulshoda:

- Yaxshimisiz! Ana kutubxona, ko‘chaning narigi betiga o‘tsak bo‘ldi. Yuring birga boramiz. Men ham kutubxonaga ketyapman.
- Mening ismim Gulshoda. O‘qisizmi, ishlaysizmi?
- Tabriklayman. Sohamiz bir ekan. Men Toshkent Pediatriya tibbiyot institutiga o‘qishga kirdim. O‘zbekchani yaxshi gapirar ekansiz.
- Hechqisi yo‘q o‘rganib ketasiz. Yoshingiz nechada?
- Voy, men 9 oktyabrda 16 ga kiraman. Tengdosh ekanmiz.

- Men bugun kutubxonaga a'zo bo'lmoqchiman. Gulshoda, telefon raqamingizni berasizmi? Meniki 23-83-94.
- Gulshoda, tengdosh ekanmiz, sen deb murojaat qilsam bo'ladimi?
- Men ham. Mayli, xayr, telefon qilib turing.
- Albatta. Meniki 43-31-92. Mana kutubxona, yetib ham keldik. Qanday adabiyot olmoqchisiz?
- Albatta. Men Ko'kcha dahasida yashayman. Siz-chi?
- Mayli, Ira.

Topshiriq.

1. Matnni tarjima qiling
2. Gulshoda bilan Iraning suhbatini davom ettiring
3. Mashq bajaring. Quyidagi so'zlarning talaffuzi va tarjimasiga e'tibor bering.

Lotin alifbosi

Hozirgi davrda jahon xalqlari 220 xil yozuvdan foydalanadilar. Shu yozuvdan eng keng tarqalgani lotin yozuvi bo'lib, jahon xalqlarining 30% idan ziysi shu yozuvni qo'llaydilar.

1993-yil 2-3-sentabrda bo'lib o'tgan Oliy Kengash yig'ilishida o'zbek yozuvini lotin alifbosiga o'tkazish to'g'risidagi qonun qabul qilindi. 1995-yil 6-maydagi Oliy Majlis sessiyasida bu alifboga o'zgartirishlar kiritildi.

Isloh qilingan yangi o'zbek alifbosida 29 ta harf bor. Shulardan 3 tasi harfiy birikma: sh, ch, ng. 6 ta unli, 23 ta undosh harf bor.

Harflar	Yozma	O'qilishi	Harflar	Yozma	O'qilishi
Aa	Aa	a	Qq	Q q	qe
Bb	Bb	be	Rr	R r	re
Dd	Dd	de	Ss	S s	se
Ee	Ee	e	Tt	T t	te
Ff	Ff	fe	Uu	U u	u
Gg	Gg	ge	Vv	V v	ve
Hh	Hh	he	Xx	X x	xe

I i	II	i	Yy	YY	Ye
Jj	Jj	je	Zx	Zz	Ze
Kk	Kk	ke	O'o'	O' o'	o'
Ll	Ll	le	G'g'	G' g'	g'
Mm	Mm	me	Shsh	Sh sh	she
Nn	Nn	ne	Chch	Ch ch	che
Oo	Oo	o	Ngng	Ng ng	nge
Pp	Pp	pe			

Unililar

a, o, e, i, o', u.

Undoshlar

b, v, g, d, j, z, y, k, l, m, n, p, r, s, t, f, x, ts, ch, sh, q, g', h,

Quyidagi so‘zlarni taqqoslab o‘qing.

Lotincha	Kirillcha
moy	мой
mis	мис
pastda	пастла
tur	тур
oy	ой
par	пар
bil	бил

Mashq: Quyidagi so‘zlarning talaffuzi va yozilishini farqlang va ulardan foydalanib gap tuzing.

bor – есть	bo'r – мел	qo'y – оставь, баран
bol – мёл	bo'l - давай	quy - палей
os – повесь	o's - рasti	osmoq - повесить
o'y – мысль	ou – месяц, луна	o'zim – я сам
oupa – окно	o'upa - играй	qul – раб
ulan – соединить	o'lan – трава	o'chmoq – гаснуть
ora – промежуток	o'ta яма	o'gmoq – косить, занедевать

olma – яблоко
oq – белый

uzum – виноград
o'q – пурпурный

o'lma – не умирай

Nuqtalar o'trniga kerakli unlilarni qo'yib, ko'chiring.

Agar b...g'imlar b...limganda edi, harakat bo'lm...sdi. B...shimiz, oyog'imiz, q...llarmizni h...rakatga k...ltira ...lmas edik. H...tto bitta barm...qni ham qim...rlata olmas edik. B...g'imlar t...fayli tal...y harak...t q.lish imkon....yatiga egamiz.

2-DARS

Bo'g'in (Слог)	
Bo'g'in unli tovushlar ishtirokida hosil bo'ladi. So'zda nechta unli tovush bo'sha shuncha bo'g'in bo'ladi. Bor, kel- 1 bo'g'inli borma, kelma- 2 bo'g'inli	Слог образуется с помощью гласных звуков. Число слогов в слове совпадает с числом гласных. Bor, kel- 1 слог borma, kelma- 2 слога
Urg'u (Ударение)	
Urg'u odatda so'z oxiriga tushadi. O'quvchila'r, o'qituvchilarga!.	Место ударения в узбекском языке последний слог.

Topishmoqni tarjima qiling va javobini toping:

Inson a'zosi bu nom,
Bitta bo'g'ini taom.
Boshqalarichi har vaqt,
Sizga pishirar ovqat.

MUSTAQIL O'ZBEKISTON

O'zbekistonda 130 dan ortiq millat vakillari yashaydi. Uning aholisi soni 26 milliondan ortiq. O'zbekistonning o'rta qismi Sirdaryo va Amudaryo orasida joylashgan. Uning maydoni 4474 ming kv.km ni tashkil etadi. O'zbekiston Qirg'iziston, Qozog'iston, Tojikiston, Turkmaniston va Afg'oniston bilan chegaradoshdir.

XXI asr bo'sag'asida dunyo xaritasida yana bir mustaqil davlat. O'zbekiston paydo bo'ldi. 1991-yil 31-avgustda Oliy Kengashning navbatdan tashqari VI sessiyasida O'zbekiston mustaqilligi e'lon qilindi.

1992-yil 8-dekabrda mustaqil O'zbekistonning birinchi Konstitutsiyasi qabul qilindi. O'zbekiston Respublikasining Davlat Gerbi 1992-yil 2-iyulda O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining X sessiyasida tasdiqlandi. Shuningdek, mustaqil O'zbekiston Respublikasining madhiyasi va bayrog'i tasdiqlandi. O'zbek tili Davlat tili maqomini oldi. O'zbekiston mustaqillikni

qo'lga kiritgach, o'z madaniy merosiga, milliy qadriyatlarga e'tiborni kuchaytirdi.

Har bir sohada yer yuzining barcha mamlakatlari bilan hamkorlik kuchaydi. Ta'lim, tibbiyot sohalariga asosiy e'tibor qaratildi. Bu yutuqlar fan, madaniyat, sport sohasida ko'zga yaqqol tashlandi.

Topshiriq.

1. Matnni o'qing va tarjima qiling.
2. Quyidagi konstruksiyalar asosida gap tuzing.

«Nima qanchani tashkil etadi?»

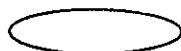
O'zbekistondagi
millat vakillari

O'zbekiston maydoni

O'zbekiston aholisi

«Nima qachon bo'ldi?»

O'zbekiston mustaqilligi

O'zbekiston Respublikasi
Konstitutsiyasi qabul qilinishi

O'zbekiston Davlat
gerbinining tasdiqlanishi

O'zbekiston Respublikasi
Davlat bayrog'i va Madhiyasi
tasdiqlanishi

3. O'zbekiston Respublikasi ramzlarini haqida ma'lumot bering.
4. O'zingiz tug'ilgan joy haqida so'zlab bering.

Lug'at

xa'rit - карта

bo'sag'a - канун

millat - нация

elat - народность

navbatdan tashqari - внеочередной

hamkorlik - сотрудничество

tashkil etmoq - составлять

chegara - граница

mustaqil - суверенный

meros - наследие

soha - сфера

aholi - население

SUHBAT

Gulshoda:

- Men O'zbekistonimizning qiyofasi kundan-kun o'zgarib borishiga hayron qolmoqdaman.
- Ha, O'zbekiston mustaqil bo'lidan beri uning o'ziga xos bayranlari paydo bo'ldi.
- Bayram tantanalarida mustaqil O'zbekiston erishgan yutuqlar haqida gapiriladi.
- Men yurtdoshimiz Rustam Qosimjonov jahon championi bo'lgan kunni hech unuta olmayman.
- Yaqinda esa iste'dodli kinorejissor Y.Roziqov «Erkak» filmi uchun Fransiya kinofestivalida Gran prini qo'liga kiritdi.
- Mamlakatimizda tibbiyot sohasiga ham katta e'tibor berilmoqda.
- Yillarning nomidan ham buni bilsa bo'ladi.
- Har bir yil uchun dasturlar tuzilib, ular hayotga talbiq etiladi.

Ira:

- Bu o'zgarish shahrimizda yaqqol sezilmoqda. Ayniqsa, uning bayramlarini aytmasanmi?
- Menga Mustaqillik bayrami juda yoqadi. Shu kuni men, albatta, bayram sayliga chiqaman.
- Mamlakatimizda fan, madaniyat va sport sohasidagi yutuqlar anchagini.
- O'shanda butun respublika aholisi xursand edi.
- Men bu haqda vaqtli matbuotdan bildim.
- Ha, respublikamizda Tibbiyot akademiyasining tashkil etilishi buning yorqin dalili.
- Ha, «Sog'iom avlod yili», «Sihat-salomatiq yili», «Homiylar va shifokorlar yili», «Ijtimoiy himoya yili».
- Ha, albatta. Barcha ishlarning asosida mustaqilligimiz sharofati yaqqol sezilib turadi.

O'zbekiston Davlat madhiyasi

A.Oripov she'ri

Serquyosh , hur o'llkam, elga baxt, najot,
Sen o'zing do'stlarga, yo'ldosh, mehrivon.
Yashnagay to abad, ilmu-fan, ijod,
Shuhrating porlasin toki þor jahon!

Oltin bu vodiylar-jon O'zbekiston!
Ajdodlar mardona ruhi senga yor!
Ulug' xalq qudrati jo'sh urgan zamon.
Olamni mahliyo aylagan diyor!

M.Burxonov musiqasi

Bag'ri keng o'zbekning o'chmas iyemoni,
Erkin, yosh avlodlar senga zo't qano!

Istiqlol mash'ali, tinchlik posboni,
Haqsevar ona yurt, mangu bo'l obod!

Oltin bu vodiylar-jon O'zbekiston!
Ajdodlar mardona ruhi senga yor!
Ulug' xalq qudrati jo'sh urgan zamon,
Olamni mahliyo aylagan diyor!

O'zbekiston Respublikasi Davlat madhiyasining so'zlarini
O'zbekiston Qahramoni Abdulla Oripov, musiqasini esa Mutal Burxonov
yozgan.

Davlat madhiyasi muayyan bir davlatning milliy suverinetetini
ifodalaydigan, tarixan tarkib topgan davlat ramzlaridan biri bo'lib, davlat
bayrog'i, gerbi bilan birga mustaqil davlatning muhim tashqi belgilarini o'zida
mujassamlashtiradi. Davlat ramzlari xalqning azaliy orzusi, ezgu niyatları,
bugungi hayot mazmunini o'zida eks ettiradi.

Lug'at

aytmoq – сказать

ortiq – больше

topmoq – найти

viloyat – область

har bir – каждый

tuman – район

so'z birikmasi – словосочетание

hudud – территория

gap – предложение

yozmoq – писать

ko'chirmoq – переписать

ko'cha – улица

millat – нация

so'zlab bermoq – пересказать

Quyidagi Vatan haqidagi maqollarni rus tiliga tarjima qiling.

O'z uyim – o'lan to'shagim.

Bulbul chamanni sevar,
Odam Vatanni.

Ona yurting omon bo'lsa,
Rangi-ro'ying somon bo'lmas.

Eldan ayrilguncha, jondan ayril.

O'zga yurting dang'illama saroyidan,
O'z yurtingning kulbai vayronasi yaxshi.

Yurt qo'risang o'zarsan,
Qo'rimasang to'zarsan.

Yurti boyning – o'zi boy.

Yurti obod qilañan degan
O'zi obod bo'ladi.

Yurti tinchning – o'zi tinch.

Yurt bilan bo'lgan yetar murodga,
Yurtdan ayrılgan qolar uyatga.

Vatan gadosi – kafan gadosi.

Yeridan ayrılgan yetti yil yig'lar,
Elidan ayrılgan o'lguncha yig'lar.

Yurting – onang.

Yurting – otang.

Eldan kechgan – ota bilan onadan kechar.

TANISHUV

O'qituvchi: Assalomu alaykum, aziz talabalar! Bugun guruhimizga yangi talaba keldi. Uning nomi Parizod, familiyasi esa Suyunova. U bilan tanishib olasizlar, degan umiddaman.

Parizod: Assalomu alaykum! Men guruhingizning yangi talabasiman.

Talaba: Parizod, siz bilan tanishayotganimizdan xursandmiz. Institutimizga qaysi o'quv yurtdan keldingiz?

Parizod: Men institutingizga Andijon meditsina institutidan keldim.

2-talaba: Nima uchun Andijondan keldingiz? Iltimos, gapirib bering.

Parizod: Mening otam harbiy. U kishining ishlari o'zgarganligi tufayli biz Toshkentga keldik. Menga ham o'qish joyimni o'zgartirishimga to'g'ri keldi.

3-talaba: Oilangiz haqida gapirib bering.

Parizod: Oilmizda 6 kishi bor: buvim, buvam, dadam, oyim, men va ukam. Buvam va buvim nafaqaxo'r. Oyim esa dorishunos. U kishi dorixonada ishiaydilar. Ukam esa 6-sinf o'quvchisi.

4-talaba: Parizod, bo'sh vaqtlarindan nima bilan shug'ullanishni yaxshi ko'rasiz?

Parizod: Men bo'sh vaqtlarimda tikish va musiqa chaflishni yaxshi ko'raman.

Topshiriq.

Darsda «Guruhimizga yangi qiz (yigit) keldi» mavzusida savol-javob o'tkazing.

3-DARS LEKSIKOLOGIYA

Leksikologiya – tilning lug'at tarkibini o'r ganadi. So'zlar bir ma'noli va ko'p ma'noli bo'ladi. Bitta leksik ma'no bildirgan so'zlar <u>bir ma'noli</u> so'zlarga deyiladi. Masalan: stol, fonetika, kitob; Bir nechta leksik ma'no bildirgan so'zlarga <u>ko'p ma'noli</u> so'zlar deyiladi. Masalan: bosh, ko'z, burun; Yozilishi va aytlishi har xil, ammo ma'nolari bir xil so'zlarga <u>sinonimlar</u> deyiladi. Masalan: yuz, aft, bet, bashara, turq, chehra; Yozilishi va aytlishi bir xil, ammo ma'nolari har xil so'zlarga <u>omonimlar</u> deyiladi. Masalan: olma, qirq, yuz, tush, chang; Qarama-qarshi ma'noli so'zlarga <u>antonimlar</u> deyiladi. Masalan: katta-kichik, yaxshi-yomon, keng-tor;	Лексикология – изучает словарный состав языка. Слова бывают однозначными и многозначными. Слова, имеющие одно лексическое значение, называются <u>однозначными</u> . Например: стол, книга, фонетика. Слова, имеющие несколько лексических значений, называются <u>многозначными</u> : голова, глаза, нос. <u>Синонимы</u> – это слова, различные по написанию и звучанию, но одинаковые по значению. Например: юз, афт (лицо). Слова, одинаковые по звучанию и написанию, но разные по значению называются <u>омонимами</u> . Например: olma – яблоко, olma – не бери. <u>Антонимы</u> – это слова с противоположными значениями. Например: большой-маленький, хороший-плохой, широкий-узкий.
--	---

Mashq. Quyidagi gaplardagi omonimlarni toping, ma'nosini izohlang.

1.O'choqda kul o'chib qoldi. O'yna, kul, o'qi – ta labalik oltin davr. 2. Ichburug'ni kir qo'l kasali deb aytishadi. Ko'chada turmay uyg'a kir, bo'lmasa shamollab qolasan. 3.Och qoringa birdan ko'p ovqat yeyish hazm qilishni qiyinlashtiradi. 4. Eshikni tezroq och, meni ko'rgani kursdoshlarim kelishmoqda.

Mashq. Quyidagi gaplardagi antonimlarni toping.

- Qadim zamonda zolim bir shoh o'tgan ekan. Ovchi rahimdl chiqdi, u bug'uni qo'yib yubordi.
- Bu salbiy hol! Hamma yoq ag'dar-to'ntar. Bu xol qanday sifatl o'smaligi aniqlangach va davo yo'lga qo'yilgach hemor ahvoli ijobiy tomonga o'zgardi.

Mashq. Gaplardan antonimlarni toping.

1. Kattalar gapirganda kichkinalar jimgina qulog solishlari kerak. 2. Kam gapir, ko'p tingla. 3. Mashg'ulotda og'ir bo'lsa, jangda yengil bo'ladi. 4. Daryo chuchuk – ariq chuchuk, daryo achchiq – ariq achchiq. 5. Yaxshi bola nom keltirar, yomon bola g'am keltirar. 6. Egri bo'lsang sinar qanoting, to'g'ri bo'lsang chiqadi oting. 7. Yolg'on uyaltirar, rost suyuntirar.

Mashq. Quyida berilgan gaplardagi ajratilgan so'zlar o'rniiga qavs ichidagi sinonimlarni qo'yib qo'ying.

1. Kasalxonada bemor ko'p bo'lganligi sababli bo'sh joy yo'q edi. 2. Ishyoqmaslikdan ortiq azob yo'q. 3. Tabiat qasr emas, ishxonadir, inson esa uning mehnatkashidir. 5. Tilingda boling bormi? 6. Ostob nurlarini ayamay sochar edi. 7. Samoning rangi ko'm-ko'k, qarasang ko'zlarining dam oladi.

(yalqovlik, quyosh, asal, osmon, odam, shifoxona)

BIZNING OILA

Men, Malikova Sevara, Toshkent Pediatriya tibbiyot institutining oliy ma'lumotli hamshira fakulteti 2-kurs talabasiman. Oilamiz katta, 9 kishidan iborat. Bobom, buvim, otam, onam, ikkita akam, kelinoyim, jiyanlarim va ukam.

Bobom va buvim hozir nafaqdalar. Bobom ilgari o'qituvchi bo'lib ishlaganlar. Buvim esa uy bekasi bo'lganiar. Otam oliy toifali muhandis. Onam – oliy toifali shifokor, tibbiyot fantari nomzodi.

Onam tug'ilgan chaqaloqlarni tug'ruqxonadan boshlab qaraydigan shifokorlar.

Akam xususiy firmada ish yurituvchi bo'lib ishlaydilar. Kelinoyim uya farzandi tarbiysi bilan shug'ullanadilar. Ularning 2 ta farzandi bor. Katta jiyanim Samandar bog'chaga boradi. Uning yoshi 3 da. Abdulloh esa hali kichkina. Endigina 6 oylik bo'ldi. U uya hammamizning ovunchog'i imiz.

Ukam Toshkent Axborot texnologiyalari universiteti qoshidagi akademik litsey o'quvchisi. U kelajakda axborot sohasi bo'yicha ishlamoqchi, kompyuterga judayam qiziqadi.

Men oilamizdagilarni judayam yaxshi ko'raman va hurmat qilaman. Oilam davrasida bo'lish menga juda yoqadi va har doim ular bilan birga ko'proq bo'lishga harakat qilaman.

Topshiriq.

1. Ushbu matn asosida o'zingizning oilangiz haqida so'zlang.
2. Oilangiz a'zolarini sanab chiqing. Ularning ismlarini, necha yoshdaligini, nima bilan shug'ullanishlarini (kasblari qandayligini), bo'sh vaqtlarida nima bilan shug'ullanishlarini, uya nima yumush bajarishlarini aytинг. Siz ular uchun nima qilasiz, nima qilmoqchisiz?

3. «Oila va jamiyat», «Turkiston» gazetalarini ko'rib chiqib, yosh oilalarning muammolari haqidagi maqolalani toping. Ular turli muammolarga bag'ishlangan bo'lishi mumkin, masalan: xo'jalikni boshqarish, vazifalar taqsimoti, oila mablag'ini to'g'ri taqsimlash, vaqtidan unumli foydalanish, kechirish va kechirimli bo'lish va h.k. Ushbu mavzulardan biriga oid maqolani guruhingizda muhokama qiling.

Lug'at

oila – семья
davra – круг
buva – дедушка
ona – мать
nozik – нежный
buvi – бабушка
aka – старший брат
katta – большой
xola – тётя по матери
mas'uliyat – ответственность
chaqaloq – новорожденный,
младенец

bugun – сегодня
xontaxta – узбекский стол
jiyan – племянник (племянница)
ota – отец
to'planmoq – собираться
tog'a – дядя по матери
amaki – дядя по отцу
amma – тётя по отцу
kuyov – зять
mutaxassis – специалист

Topshiriq.

- Matnni o'qing va lug'at yordamida tarjima qiling.
- O'z oilangiz haqida so'zlab bering.
- Qarindosh-urug'chilikka oid so'zlarni yod oling.

4-DARS

SO'Z VA UNING MA'NOLARI. SO'Z VA ATAMA

So'zlar o'z ma'nosida va ko'chma ma'noda ishlatalishi mumkin. Masalan: oq oltin, qo'li gul, qora oltin, oltin kuz; Inson nutqi umum ishlataluvchi so'zlardan va atamalardan tashkil topadi. Atamalar fanning ma'lum sohasida ishlatalib, ularni shu soha kishilari tushunadi.	Masalan: Filologiya morfologiya fonetika	Слова могут иметь прямое и переносное значение. Речь человека состоит из общеупотребительных слов и терминов. Термины употребляются в определенной области науки. Представители этой науки понимают эти слова. Например:	Филология морфология фонетика	Медицина танометр оэндоскоп
---	--	--	--	--

leksikologiya	kardiogramma	лексикология	кардиограмма
ega	skalpel	эга	скальпель
kesim	shprits	кесим	шприц

Topshiriq. Quyidagi gaplarni o'qing. Ulardagi atamalarni aniqlang.

1. Ega va kesim – gapning bosh bo'laklari. 2. Jamiyatda hamma o'z o'rniغا ega. 3. Rentgen surati jarjohning ishi uchun juda muhim. 4. Gastroskop - me'dani tekshiruvchi asbobdir. 5. Fonetik usulda odamlar harflar talaffuzini o'rganadilar. 6. Nog'ora parda ortida o'rtta qulqoqa uchta mayda eshitish suyakchalari bo'lib, «bolg'acha», «uzangi», «sandon» deb ataladi. 7. Fermentlar tarkibida döimo uglerod, vodorod, ba'zida kislorod va azot bo'ladigan birikma hosil bo'ladi.

Ibora (Фразеологизм)	
<u>Ibora</u> alohida predmetlar, belgilar va harakatlar nomlari uchun xizmat qiladigan turg'un so'z birikmalari bo'lib, gapda bitta bo'lak vazifasida keladi.	<u>Фразеологизм</u> – это устойчивое сочетание слов, используемое для названия отдельного предмета, признака, действий. Фразеологизм в предложении является одним членом предложения.
<u>jonim bilan, bosh ustiga alandan chiqmoq</u>	<u>С большим удовольствием</u> <u>отвести душу, облегчиться,</u> <u>отомстить</u>
<u>arayangni tort</u> <u>achchiq kulgi</u> <u>asabga tegmoq</u> <u>achchiq ustida</u> <u>kapalagi uchdi</u>	<u>катись, проваливай</u> <u>язвительный смех</u> <u>действовать на нервы</u> <u>сгоряча</u> <u>испугался</u>

Mashq: O'z va ko'chma ma'noda ishlatalig'an so'zlarni ajrating.

Ovqat achchiqdir yema!
Menga achchiq so'z dema!
Kelib qoldi kumush qish.
Men qo'yidirdim oltin tish.
Sinadi egri yog'och,
Egri ishdan tezroq qoch.
Tilla boladir Nizom,
Bizda temir intizom.
Qora sovuq kezadi,
Sovuq shamol esadi.
Olmalar ekan yoqut,
Bugun iliq xabar kut.

Mashq: Quyidagi iboralar qanday ma'noni bildirishini toping. So'z birkilmalarining qaysi birida so'zlar ko'chma ma'noda qo'llangan?

1.Shirin til	6.Egri ish
2.Zangori olov	7.Achchiq ovqat
3.Katta uy	8.Shirin nok
4.Ochiq qo'l	9.Ochiq eshik
5.Issiq non	10.Sovuq gap

Mashq. Omonim so'zlarning har biri qanday ma'nolarni bildirishini aytинг.

Ot, o't, ko'r, kir, ol, tor, qil, hol, suz, qovoq, to'p, tut, olma, soch, oq, ko'k. Es, oz, son, qo'y, ich, osh, yoz, bog'lar, yoy, yosh.

TABIAT VA INSON SALOMATLIGI

Atrofimizdagи poyonsiz dunyo olam, deb ataladi. Yer va uning atmosferasi shu olamda mavjuddir. Bizni o'rab turgan atmosferaning har qanday holati ob-havo deyiladi. Ob-havo to'xtovsiz o'zgarib turadi. Ma'lum bir joyning ma'lum bir vaqtidagi ob-havosi: harorat, havo namligi, bulut, yog'in miqdori, shamol tezligi va yo'nalishi, qor bo'roni, momaqaldiroq, tuman va boshqalar farqlanadi. Ob-havoning qanday bo'lishi haqidagi ma'lumotlar bilan metereologiya fani shug'ullanadi. Ertaga, bir haftadan keyin, bir oy davomida ob-havoning qanday bo'lishi haqidagi ma'lumot kema kapitanlari, uchuvchilar, temiryo'lchilar, dehqonlar, aholiga xizmat ko'rsatish xodimlari, shifokorlar uchun muhimdir. Ob-havodagi keskin o'zgarishlar, atmosfera bosimining turlicha bo'lishi bemorlar ahvolining og'irlashuviga turtki bo'ladi. Shuning uchun shifokorlar bunday holatlarda yurak kasalligi, qon bosimi, suyak tizimi kasalliklari bilan og'riyotgan bemorlar ahvolini yaxshilash uchun profilaktik chora-tadbirlar ko'radilar.

Tabiatdagi barcha o'zgarishlar inson organizmiga o'z ta'sirini ko'rsatmay qolmaydi. Chunki har birimiz ona tabiatning bir bo'lagimiz. Shuning uchun ham tabiatni avaylab-asrashimiz, ehtiyojkor munosabatda bo'lmog'imiz lozim.

Lug'at

atrof – вокруг

poyonsiz – бескрайний

olam – мир

ma'lumot известие, сводка, сведение

bosim – давленис

ma'lum – известный

ob-havo – погода

Topshiriq.

1. Matnni tarjima qiling.
2. Ob-havoga oid so‘z va so‘z birikmalarini yod oling.
3. Matn asosida quyidagi konstruksiyalar bo‘yicha gaplar tuzing.
«Nima nimada mavjud?»

Shu olamda

«Kim nimaning bo‘lagi?»

Biz

«Nimaga nima deyiladi?»

ob-havo deyiladi.

«Nimaning nimasi farqlanadi?»

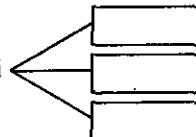
Ma’lum bir joyning ma’lum bir vaqtligi

«Nima nima bilan shug‘ullanadi?»

bilan meteriologiya fani shug‘ullanadi.

«Nima kimlar uchun muhimdir?»

Ertaga ob-havo qanday bo‘lishi

Ob-havoga oid so‘z birikmali va gaplar

Бесна, лето, осень, зима
Год

Bahor, yoz, kuz, qish
Yil

Сегодня хорошая погода	Bugun havo yaxshi
Сегодня плохая погода	Bugun havo yomon
Сегодня солнечно	Bugun havo ochiq
Сегодня пасмурно	Bugun havo bulut
Сегодня тепло	Bugun kun issiq
Сегодня холодно	Bugun kun sovuq
Что сообщает бюро погоды?	Ob-havo byurosi nima deydi?
Какая будет завтра погода?	Ertaga ob-havo qanday bo'ladi?
Погода неустойчивая	Havo aynib turibdi
Дождливая погода	Yog'ingarchilik
Идет дождь, идет снег	Yomg'ir yog'yapti, qor yog'yapti
Стало тепло	Isib qoldi
Стало холодно	Sovuq tushib qoldi
Гром	Momaqaldiroq
Жара	Jazirama
Мелкий дождь	Mayda yomg'ir
Метель	Izg'irin
Молния	Chaqmoq
Мороз	Sovuq

Topshiriq. Yuqoridagi so'zlardan foydalangan holda bugungi kun ob-havosi haqida so'zlang. Ertangi kun obi-havosi haqida ma'lumot tayyorlang.

SUHBAT

Gulshoda:

-Allo, salom Ira. O'qishlaring yaxshimi?

-Xo'r. faqat xafa bo'lmayсан. Kutubxonaga borib turibsанми?

-"Zontik"ka o'zbek tilida "soyabon" deyiladi.

-Ha, to'g'ri gapirding. Yomg'irda qolgan bo'lsang, shamollab qolma. Ertalab ob-havo ma'lumotida bugun tushdan keyin yomg'ir yog'ishi

Ira:

-Rahmat, Gulshoda. Telefon qilganidan xursandman. Agar o'zbek tilida noto'g'ri gapisam aytasan.

-Ha, borib o'zimga kerakli kitoblarni olyapman. Bugun ham darsdan keyin borgan edim, yomg'irda qolib ketdim. Zontigimni ham olmagan ekanman.

-Rahmat. Soyabon. To'g'ri talaffuz qildimmi?

-Men ertalabki ma'lumotni eshitmay qolibman. Quyosh chiqib turganiga ishongan edim.

haqida ma'lumot berilgan edi.

-Ob-havoni oldindan bilish ko'pgina kasb egalari uchun zarur.

-Faqat uchuvchilarga emas, kema kapitanlariga ham, uzoq reysga qatnovchi haydovchilar uchun ham qiyinchilik tug'diradi.

-Ha, ob-havodagi o'zgarishlar ko'pchilik bemorlar dardini qo'zg'atadi. Demak, shifokorlar uchun ham ob-havo ma'lumotini oldindan bilish zarur ekan.

-To'g'ri. Mayli, Ira. Xayr.

-To'g'ri, og'ir ob-havo sharoitida uchuvchilar samolyotni boshqarishi qiyin bo'ladi.

-Bilasanmi, ob-havo o'zgarishidan oldin buvimlarning ham oyoqlari og'riydi.

-Ha, bu paytda bemorlarga shifokorlar qo'shimcha davo muokajalari belgilashadi.

-Xo'r, haug.

Ushbu matnni rus tilidan o'zbek tiliga tarjima qiling.

Загрязненность атмосферы, воды, почвы и пищевых продуктов цаюсит ущерб здоровью человека. Каждый год в атмосферу выбрасывается более 200 миллионов тонн ядовитых газов – это отходы работы фабрик, электростанций, автомобильных двигателей и т.п. Эти газы вызывают у людей болезни легких, разрушают озоновый слой атмосферы, защищающий Землю от вредных извлечений, вызывают парниковый эффект и кислотные дожди, уничтожающие растительность. Вода, необходимая человеку так же, как и воздух, тоже постоянно загрязняется: в воду попадает мусор, промышленные отходы и сельскохозяйственные удобрения, что делает ее непригодной для питья. Загрязнение рек и морей вызывает гибель многих животных и растений, а также становится причиной болезней и отравлений среди людей.

TABIATNI ASRAYLIK

Agar havoda kislorod bo'lmasa, odam bir daqqa ham yashay olmaydi. Ammo tabiat bunga yo'l qo'ymaydi. U o'pkamiiz uchun hamisha kerakli miqdorda toza havo yetkazib beradi. Agar suv bo'lmasa, hayot bo'lmas edi. Lekin g'amxo't tabiatning shu kungacha insonni suvsiz qoldirgan hollari bo'lgan emas. Quyosh bo'lmasa, hayot to'xtab qolgan bo'lar edi. Ammo tabiatning buyuk qonuniga bo'ysungan Quyosh har doim erta tongda chiqib, tirk mavjudotga xizmat qildi.

Inson – tabiatning oliy mahsuli. Boshqacha qilib aytganda – farzandi. Tabiat marhamatisiz yashay olmas ekanmiz, demak u bizning onamiz. Ha, shuning uchun ham ona-tabiatni, uning qushlari, hayvonlari, o'simliklari va boshqa boyliklarini sevishimiz, e'zozlashimiz va ko'paytirib borishimiz kerak.

Tabiat insonga faqat toza suv, havo, oziq-ovqat, kiyim-kechakkina

emas, balki sog'liq, a'lo kayfiyat ham beradi. Inson ana shu boyliklarni tabiatdan tayyor holda olmaydi, albatta. U o'zining mehnati, aql-zakovati, bilimini ishga soladi. Tabiat qonuni va sirlarini o'rgana boradi.

Tabiatni sevish, uni muhofaza qilish, yoshlarni tabiat shaydosi bo'lish ruhida tarbiyalash borasida mamlakatimizda ko'pgina ishlar amalga oshirilgan.

Havoda kisloroddan tashqari oz miqdorda ozon bo'ladi. Ozon kuchli oksidlovchanlik xossasiga ega bo'lib, bakteriyalarни o'ldiradi. Ozon, odatda, bulutli elektr zaryadidan keyin paydo bo'ladi. Olimlarning hisoblashlaricha, ona sayyoramizdagi barcha o'simliklardan yiliga 400 mld. tonna kislorod ajraladi.

Tabiatni muhofaza qilish barchaning burchi.

Taniqli yozuvchi Ch.Aytmatov aytganidek, tabiat bu o'zimiz demak. Hammamiz ham tabiatdan o'sib chiqib, tabiatda kamol topamiz. Tabiat oldidagi burchimiz tugaqmasdir.

Lug'at

havo – воздух

g'amxo'r – заботливый

buyuk – великий

mavjudot – всесущее

oziq-ovqat – продукты

kayfiyat – настроение

kiyim – одежда

ruh – дух

muhofaza – беречь

Savol va topshiriqlar.

1. Matn asosida quyidagi konstruksiyalar bo'yicha gaplar tuzing.

«Nima bu nima?»

Inson

Tabiat bu

«Nima bo'lmasa nima bo'lmaydi?»

Agar suv bo'lmasa

Quyosh bo'lmasa

«Nima nima qiladi?»

Tabiat

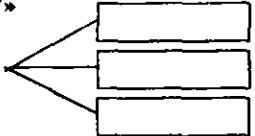
Suv

Quyosh

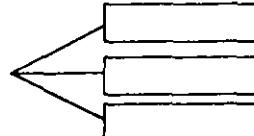
Ozon

«Nima nima beradi?»

Tabiat insonga

Tabiat insonga yana

2. Inson – tabiatning bo‘lagi deganda nimani tushunasiz?
3. «Tabiatni sevish» tushunchasini izohlab bering.
4. Siz ham atrofingizdagi tabiatni muhofaza qilishga hissa qo‘shganmisiz?
5. Sizningcha, buning uchun nimalar qilish kerak?
6. Vaqtli matbuotdan tabiat muhofazasi haqida ma'lumot topib quyidagicha dialog tuzing.
 - Siz kechagi gazetadagi «Tabiat qasos oladi» maqolasini o‘qidingizmi?
 - Afsuski. o‘qimagan ekanman. U yerda nima haqida yozilgan ekan?
 - Fransiya mamlakatining qirg‘og‘ida supertanker cho‘kib, dengizga 200 tonna neft to‘kilgan.
 - Bu dahshat-ku! Endi nima bo‘ladi? Oqibati yaxshi bo‘lmasa kerak.
 - Neft dengiz o‘llarini qirib yubordi. Bu esa o‘z-o‘zidan ular bilan oziqlanadigan dengiz hayvonlariga ta’sir qildi. Ko‘p baliqlar halok bo‘ldi.
 - Bu narsa baliqchilar hayotiga ham ta’sir qilgan bo‘lsa kerak.
 - Ha, u yerda ishsizlik avj oldi.
 - Demak, inson tabiatga ozor yetkazsa o‘zi ham ozor chekadi, deb bekorga aytishmas ekan.

5-DARS

GRAMMATIKA: OT (ИМЯ СУЩЕСТВИТЕЛЬНОЕ)

Ot predmetni bildirib, kim? nima? savoliga javob beradi. O'zbek tilida rus tilidan farqli holda kim? savoli faqat odamlarga beriladi. Otlar atoqli va turdosh bo'ladi.

Имя существительное обозначает предмет и отвечает на вопросы кто? что? В отличие от русского языка вопрос кто? (ким?) в узбекском языке относится только к людям.

Имена существительные бывают собственные и нарицательные.

Otlarda ko'plik (Множественное число имён существительных)

Otlarda ko'plik shaxsni yasash uchun -lar qo'shimchasi qo'shiladi. Masalan: qush-qush+lar, odam-odam+lar, kitob-kitob+lar:

Narsalar sanash ohangida aytilsa, -lar qo'shimchasi oxirgi so'zga qo'shilishi mumkin. Masalan: Stolda kitob, daftor va darsliklar bor.

Sondan keyin kelgan otlarga -lar qo'shimchasi qo'shilmaydi. Masalan: Guruhi-mizda o'n ikki talaba bor.

Для образования множественного числа к существительным присоединяется аффикс -лар.

Например: При перечислении ряда предметов аффикс -лар можно прибавить к последнему слову. Например: На столе есть книга, тетрадь и учебники.

Существительные, стоящие после числительного, употребляются без аффикса -лар. Например: В нашей группе есть 12 студентов.

Egalik qo'shimchalari (Аффиксы принадлежности)

Egalik qo'shimchalari narsaning qaysi shaxsga tegishli ekanini bildiradi.

Birlik	Ko'plik
1-shaxs -m; -im	-miz; imiz
2-shaxs -ng; ing	-ngiz; ingiz
3-shaxs -i; -si	-si; lari

Аффиксы принадлежности обозначают какому лицу принадлежит предмет.

Mashq. Gaplarni ko'chiring. Atoqli va turdosh otlarni ajrating.

1. Barcha planetalar orasida Yupiter eng katta sayyora hisoblanadi.
2. Institutimizdagи ko'р talabalar «Sihat-salomatlilik», «Hamshira» jurnallariga obuna bo'lishdi.
3. Havo yomon bo'lganligi sababli samolyot Sankt-

Peterburgda bir kun qolib ketdi. 4. O'zbekiston hududida 12 ta viloyat bor. 5. Ashurning Qorabayir oti musobaqada yutib chiqdi.

Mashq. Gaplardagi otlar qaysi shaxs va sonda berilganini ko'rsating.

1.Sog'lig'im yomonlashgani sababli shifokorga murojaat qildim.
2.Guruhingizda Afg'onistondan kelib o'qiyotganlar ham bormi? 3.Gapirmagan gaping – sening quling, gapirsang – uning quliga aylanasan. 4.Qizaloqning sochlari sharsharaday yoyilgan, yuzlarida kulgichi bor edi. 5.Osmonning rangi o'zgarib, birpasda osmonni qora bulut qopladi. 6.Insonning insonligi odob-axloqi bilan. 7.Yuzingdan kulgu, lablaringdan tabassum arimasin. 8.Yoshliging besamar o'tishini xohlamasang har bir daqiqadan unumli foydalan.

Mashq. Quyidagi otlarga III shaxs birlik qo'shimchalarini qo'shib yozing.

Bahor, kuz, nutq, burun, qayiq, ko'ngil.

KURSDOSHIMNING PORTRETI

Mening Sevara ismli kursdoshim bor. Kursdoshimning bo'yি baland, qomati tik. Sochlari qora, qalin. Burni puchuq, peshonasi keng. Yuzlari dumaloq. Istarasi juda issiq. Doim kulib turadi. Ikki yuzida kulgichlari ham bor. Dugonam juda samimi. O'zidan kechib bo'lsa ham menga yordam bergisi keladi. Agar o'zi yaxshi baho olsayu, mening bahom yomon bo'lsa, xafa bo'lib ketadi. Olgan a'lo bahosi ham unga tatinaydi. U juda mehnatkash. Biror qilgan ishi yoqmasa o'sha ishni o'n marta qayta o'zgartirishdan erinmaydi. Ammo juda'tez xafa bo'ladi.

U sportning basketbol, voleybol va suzish turlarini yaxshi ko'radi. O'zi esa suzishga qatnashadi. Balki shuning uchun ham uncha-bunchaga kasal bo'lavermaydi.

Oyoqlari ham uzun-uzun. U oilasidagilarga juda mehribon. Doim ularni o'ylab yuradi. Juda to'g'ri so'z, yolg'on gapirishni bilmaydi va xohlamaydi ham. Balki shuning uchun ham uni hamma hurmat qilsa kerak.

TASHQI QIYOFVA VA XULQ-ATVOR

Topshiriq. Quyidagi so'z birikmalaridan foydalangan holda do'stingiz yo tanishingizning tashqi qiyofasini tasvirlab bering.

Yoshi: Yigirma ,atrofida, o'utizdan sal oshgan, qirqdan oshgan, oltnishga yaqin, o'rta yosha, yosh yigit, yosh qiz, keksa, ancha keksa;

Bo'yи: baland, o'rtadan balandroq, o'rta, o'rtadan past, pastroq bo'yili, kichkina;

Qomati: qotma, oziq'in, ingichka, tik qomatli, to'la, semiz, jussali, kelishgan;

Yelkasi: keng, tor, to'g'ri, qush yelka;
Ko'kragi: baland, keng;
Bo'yni: yo'g'on, kalta, uzun, ingichka;
Terisi: qoracha, oq, qora, toza, ajin bosgan, nozik, qalin;
Sochi: uzun, kalta, to'g'ri, jingalak, to'lqinsimon, tekis, jamalak, paxmoq, qalin, ingichka, och, qora, jigarrang, sariq, oq, yaltiroq;
Peshona: keng, baland, do'ng, tor, ochiq;
Qosh: qora, och, qalin, keng, to'g'ri, qaldirg'och qanotidek, birlashgan, yoysimon;
Kiprik: uzun, kalta, egik, to'g'ri, nayzadek;
Ko'zlar: qora, -qo'y, charos ko'z, kulrang, zangori, yashil, chugur, nurli, ifodalit, o'ychan, ayyor, jiddiy, logayd;
Burun: to'g'ri, ingichka, semiz, keng, dumaloq, yirik, bukri, puchuq, uzun, burgutnikidek;
Lab: qalin, ingichka, to'mpaygan, oqargan, qizil, ko'kargan;
Og'zi: katta, kichik;

Topshiriq. Quyida berilgan so'zlarni qo'llagan holda kursdoshingizni tavsiflab bering.

<i>Ijobiy tomonlari</i>	<i>Salbiy tomonlari</i>
<i>Yaxshi, ko'rkan, yoqimiyoy</i>	<i>yomon, xunuk, sovugqon</i>
<i>Xulqi</i>	
<i>sodda, kamtar, kirishimli, xushmuomala, quvnoq, tortinchoq</i>	<i>loqayd, xayoli parishon, tund, «ichimdagini top» deydiganlardan</i>
<i>Insonlarga munosabati</i>	
<i>to'g'ri, jiddiy, prinsipli, faol, ob'yektiv</i>	<i>yolg'onchi, prinsipsiz, passiv, tovlamachi, ob'yektiv bo'limgan</i>
<i>Aqliy qobiliyatları</i>	
<i>aqlli, qobiliyatli, iste'dodli, sezgir, iqtidorli</i>	<i>ahmoq, aqli zaif, iste'dodsiz,</i>
<i>Mehnatiga munosabati</i>	
<i>mehnatsevar, qiziquvchan</i>	<i>dangasa, yalqov, ishyoqmas</i>

Topshiriq. Berilgan so'zlardan foydalangan holda gaplarni to'ldiring.

<i>Men insonda qadrlayman.</i>	<i>qalb go'zalligini, e'tiborlilikni, sezgirlikni</i>
<i>Unda yetishmaydi</i>	<i>xushmuomalalik, hamdardlik, samimiylik</i>
<i>Hamma uning dan hayratlanadi.</i>	<i>to'g'ri so'zliligi, aglliligi</i>

Topshiriq. Quyidagi sifatlardan otlarni hosil qiling.

Kuzatuvchan, parishonxotir, to'g'riso'z, o'ychan, mehnatsevar, ikkiyuzlamachi, qaysar.

Topshiriq. Quyidagi fikrlar bo'yicha o'z mulohazangizni bayon qiling.

-Zamonaviy bo'lish bu - tarixni bilish, inson madaniyatining boyliklaridan xabardor bo'lish demak.

-Zamonaviy bo'lish bu - o'zlikni anglash, jamiyatda, hayotda o'z o'rnini topish, hurmat-e'tiborga ega bo'lish, o'z qobiliyatiga yarasha va jamiyat ehtiyojiga ko'ra yaxshi mutaxassis bo'lish.

-Zamonaviy insonga faol hayot pozitsiyasi xosdir.

6-DARS

Kelishiklar (Падежи)	
Kelishiklar otlarning gapda boshqa so'zlarga munosabatini bildiruvchi grammatick shakllaridir. O'zbek tilida 6 ta kelishik bor.	Падежами называются грамматические формы, показывающие различные отношения существительных к другим словам в предложении.

Otlarning kelishiklarda turlanishi Склонение существительных по падежам

Название падежа	Падежные вопросы	Падежный аффикс	Соответствующая падежная форма в русском языке
Bosh kelishik	kim? (кто?), nima? (что?) Qayer? (что? место?)	-	Именительный падеж
Qaratqich kelishigi	kimning? (чей? чья? чье?) qayerning? (чего? какого места?)	-ning	Родительный падеж без предлога
Tushum kelishigi	kimni? (кого?) nima (ni)? (что?), qayerni? (что? какое место?)	-ni	Винительный падеж без предлога
Jo'nalish kelishigi	kimga? (кому?) nimaga? (чему?)	-ga	Дательный падеж без предлога

	qayerga? (куда?)		
O'rin-payt kelishigi	kimda? (у кого?), nimada? (на чем?), за что?), qayerda (где?)	-ka,-qa -da	Винительный падеж с предлогами в и на Родительный падеж с предлогом у Предложный падеж с предлогами в и на
Chiqish kelishigi	kimdan? (у кого, от кого?) qayerdan? (откуда?), nimadan? (из чего?, с чего?)	-dan	Родительный падеж с предлогами у, от, из, с

ANATOMIYA VA ANATOMIYA ATAMALARI

Odam organizmining barcha qismlarini, a'zolarining tuzilishini, shaklini o'rganishda lotin yoki yunon so'zлari keng qo'llaniladi. Anatomiya atamalari birinchi marta 1894-yilda Shveytsariyaning Bazel atamalari anatomiya nomenklaturasi (BNA) vositasida joriy etilgan. Lekin ular orasida a'zolar tuzilishiga mos kelmaydigan atamalar ham bo'lgan. Shuning uchun 1955-yilda Parijda chaqirilgan Xalqaro anatomlar qurultoyida yangi – Parij anatomiya atamalari – PNA qabul qilindi. Hozirgi kunda anatomiyanı o'rganishda PNA ga riyoq qilinadi.

Odam anatomiysi (anatomiya yunoncha *anatomeo* – *kesaman* so'zidan olingan) odam organizmining shakli, tuzilishi, rivojlanish jaryonini o'rganadigan fandir. Bu fan har bir a'zoning jinsiy tafovutlarini, shuningdek atrof-muhitning a'zolar tuzilishiga ta'sirini o'rganadi.

Qadimda anatomiya fani a'zolarni alohida-alohida o'rgangan, ularning o'zaro munosabatlарини, organizmning bir butunligini hisobga olmasdan, faqat dalillarni toplash bilan chegaralangan. Hozirgi davrda esa bu fan a'zolarning o'zaro munosabatlарини, ularning bir sistemaga birlashish qonuniyatларини dialektika qonunlariga asoslangan holda o'rganadi, organizmning yagona sistema ekanligini, uning tashqi muhit bilan chambarchas bog'liqligini, shakli bilan funksiyasining bir-biriga bevosita aloqador ekanligini nazarda tutadi.

Lug'at

qism – часть
atama – термин
kesmoq – резать
jins – пол

alohida – отдельно
dalil – доказательство
butunlik – целостность
to'plamoq – собирать

mos – подходящий
chambarchas - тесно связанный

yagona – единый

Topshiriq.

1. Matnni o‘qib chiqing.
2. Matn asosida qu‘yidagi konstruksiyalar bo‘yicha gaplar tuzing.

«Nima nimada keng qo‘llaniladi?»

Lotin-yoki yunon so‘zlar

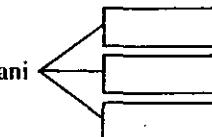
«Nima bu nima?»

Odam anatomiyasi – bu

«Nima nimani o‘rganadi?»

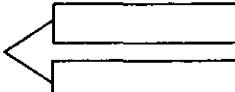
Odam anatomiyasi fani

Hozirgi davrda anatomiiya fani

«Nima nimani o‘rganar edi?»

Qadimda anatomiya fani

KASALXONADA

Bu shifoxona Toshkent shahrining Yunusobod tumanida joylashgan. U 1979-yili tashkil topgan. U ko‘p o‘rinliligi va bemorlarga yuqori saviyali yordam ko‘rsatishi bilan respublikada nom qozongan. Shifoxonaga kiraverishda bir nechta dorixonalar, ovqatlanish shoxobchalari tashkil etilgan. Bemorlardan tashqari, shu yerga kelib ketuvchilar uchun ham bu juda qulay. Biz shifoxonaning qabulxona bo‘limiga kiramiz. Bu yerda shifokorlarning bir qancha xonalari mavjud. Ular quyidagilardan iborat: jarroh, travmatolog, ko‘z kasalliklari, tomoq kasalliklari, nevrapatolog, pediatr, UTT, tez laborator tahlil, rengtgen xonalardan iboratdir.

Bu shifoxonada chaqaloqlar, chala tug'ilgan bolalar, reanimatsiya, emizikli bolalar bo'limi, pulmonologiya, nevrologiya, mikroneurologiya, somatika, xirurgiya bo'limlari ham mavjud. Shifokor va hamshiralar shifokorlar malakasini oshirish institutining kafedra xodimlari bilan muntazam bog'liqlikda faoliyat olib boradilar.

Har bir bo'limda navbatchi shifokor bor. Bu esa bemorlar hayoti doimiy nazoratda ekanligini yana bir bor isbotlaydi.

Har kuni ertalabki yig'ilish o'tkazilib, har bir bemor haqida bosh shifokor boshchiligidagi tahlil o'tkaziladi. Bu esa mas'uliyatni yanada oshiradi.

Lug'at

hikoya – рассказ

tahsin – похвала, восхищение

saviya – уровень

sazovor – достойный,

заслуживает

mavjud – есть malaka

nazorat – контроль

qulay – удобный

muntazam – постоянно

yuqori – высокий

miqyos – масштаб, размер

bog'liqlik – связь

oshirish – повышение квалификации

Topshiriq.

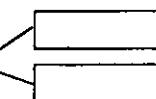
1. Matn asosida quyidagi konstruksiyalar bo'yicha gaplar tuzing.

«Nima qayerda joylashgan?»

Hikoya qilmoqchi bo'lgan shifoxonamiz –

«Nima qanday?»

Shifoxona

«Nimada nimalar bor?»

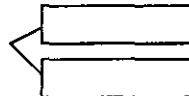
Shifoxonaga kiraverishda

«Nimalar nimalardan iborat?»

Qabulxonada bo'limidagi xonalar

2. Quyidagi «Bemordan xabar olish» nomli qabulxonadagi suhabatni o'qing, shunga o'xshash o'z dialogizni tuzing.

SHIFOXONADA (В БОЛЬНИЦЕ)

-Ra'no Aliyeva qaysi palatada? U bundan uch kun ilgari shu kasalxonaga keltirilgan edi.

-U ikkinchi qavat, o'n to'rtinchi palatada.

-Uning ahvoli qalay?

-Она в четырнадцатой палате на втором этаже.

-U ancha tuzalib qoldi.

-Как она себя чувствует?

-U-bu narsani qay vaqtida keltirib berish mumkin?

-Когда принимаются передачи?

-Har kuni soat 17⁰⁰ dan.

Ежедневно с пяти часов.

-Uni kasalxonadan qachon chiqarishadi?

-Когда её вылишут из больницы?

-Uni uch haftadan keyin chiqarishadi.

-Её выпишут через три недели.

Topshiriq.

1. Matnni so'zlab bering.

2. Tibbiy muassasaning biror bo'limi haqida so'zlab bering.

3. «Bemor va shifokor» muloqotidan iborat rolli dialoglar tuzing.

Ushbu matnni ko'rib chiqib, sizning hududingizda joylashgan shifoxonani tasvirlab bering.

Shifoxonadan kiraverishda to'g'rida qabul bo'limi joylashgan. Uning chap tomonida shoshilinch yordam ko'rsatish bo'limi bor. O'ng tomonida shifoxonaning asosiy qismi joylashgan. Shifoxona foyesida eng fidoyi xodimlarning rasmlari ilingan stend bor. Stendning yonida yana bir stend bo'lib, u yerda avval shifoxonada ishlab ketgan, bu hayotdan ko'z yumganlar xotiralangan. Uning pastida chiroyli gultuvakda alvon gullar ochilib turibdi.

Qavslarning o'rниga zarur kelishikdagi so'zlarni qo'ying,

Shahar chekkasida (nima?) bor. (Nimaning) shoxida bulbullar sayrayapti. Yomg'ir yog'ib, quyosh porlagach, Anvar osmonda (nimani?) ko'rди. Men o'qishga borish uchun (nimaga?) chiqaman. Tamaki (nimaga?) zarar. (Nimadan?) ulkan baxt yo'q. Badantarbiya (nimada?) moddalar almashinuvini yaxshilaydi.

Quyidagi savollarga so'z birikmalaridan foydalangan holda javob bering.

Bugun ma'ruzada kim bo'lindi?	yaqin do'stim
Do'stingning nimasi yo'q?	qizil qalam
Bu gullar kimga atalgan?	aziz ustoz
O'qituvchi kimni chaqirdi?	mening kursdoshim
Odamlar nimadan vahimaga tushishdi?	qattiq zilzila
Mandat haqida kimdan bilish mumkin?	mas'ul kotib

Quyidagi gaplarni rus tiliga tarjima qiling. Gaplarda otlar qaysi kelishikda kelganini ko'rsating.

1.Shifokorning shifo topolmay ojiz qolganinini bermor sezmasligi kerak. 2.Har kim ilmli bo'lishni xohlasa o'qishni yoshligidan boshlasin. 3.Sog'lik-boylikdan a'lo. 4.Har bir inson o'z sog'lig'iga katta e'tibor berishi kerak. 5.To'g'ri tuzilgan kun tartibida hikmat ko'p.

7-DARS

Otlarning yasalishi (Образование имён существительных)	
Otlar, asosan, morfologik usul bilan yasaladi. Morfologik usulda so'z o'zagiga maxsus qo'shimchalar qo'shiladi.	Имена существительные образуются, в основном, морфологическим способом. При морфологическом способе к основе слова присоединяются особые аффиксы.
Shaxsni bildiruvchi otlar quyidagi qo'shimchalar bilan yasaladi:	Имена существительные, обозначающие названия лиц, образуются при помощи следующих аффиксов:
-chi; ishchi	рабочий
-dosh; vatandosh	соотечественник
-kash; mehnatkash	трулящийся
-bon; bog'bon	садовник
-paz; oshpaz	повар
-dor; chorvador	животновод
-shunos; tilshunos	языковед
-xon; kitobxon	читатель
-soz; soatsoz	часовщик
-kor; paxtakor	хлопкороб
Joyni bildiruvchi otlar quyidagi qo'shimchalar bilan yasaladi:	Имена существительные обозначающие названия мест образуются при помощи следующих аффиксов:
-zor; paxtazor	хлопковое поле
-iston: O'zbekiston	Узбекистан

Mashq. Nuqtalar o‘rniga ot yasovchi qo‘sinchalarni qo‘yib ko‘chiring.

1.Bog‘... daraxtlar atrofini chopib chiqdi. 2.Kutubxonada kitob.... lar uchun konferensiya bo‘ldi. 3.Paxta... xuddi oppoq qor bilan burkangandek. 4.Osh... juda shirin osh pishiribdi. 5. Chet elda vatan... larimizni uchratib qoldik. 6.Institutimizda tibbiyat... lar anjumani bo‘lib o‘tdi.

Mashq. Quyidagi mashqdagi yasama otlarni toping.

1.O‘zbek xalqi juda mehnatkash xalq. 2.Paxtakorlar bu yilgi majburiyatni rejadan oshirib bajarishdi. 3.O‘zbekiston O‘rtal Osiyodagi eng go‘zal diyor. 4.Qozog‘iston bizning eng yaqin qo‘schnittimiz. 5.Soatimni tuzatish uchun soatsozga olib bordim. 6.Har ikki yilda Samarcandda musiqashunoslar simpoziumi bo‘lib o‘tadi. 7.Kitobxonlar yozuvchi P.Qodirov bilan uchrashdilar. 8.«Qizil tong» fabrikasida juda ko‘p ishchi qizlar mehnat qildilar.

MEN SHIFOKOR BO‘LMOQCHIMAN

Yoshligimdan oq xalat kiyib yurgan shifokorlarga havas qilganim uchunmi yoki ko‘p kasal bo‘lganimdanmi, shifokor bo‘lishni orzu qillardim. Shuning uchun ham tibbiyat institutiga kirdim. Mana 2-kursda o‘qimoqdaman. Endi esa oldimda bir maqsad turibdi. U ham bo‘lsa, malakali shifokor bo‘lib yetishish. Shifokorlik kasbi boshqa kasblarga qaraganda ancha mas’uliyat talab qiladi. Chunki oldiga bemor kelganda bilimlarga tayanib, to‘g‘ri tashhis qo‘yish, tez xulosa chiqara olish, davoni to‘g‘ri belgilash katta ahamiyatga ega.

Shifokor doimo bemorlarga yordam berishga tayyor turadigan inson bo‘lishi kerak. Ba‘zan bemor uchun o‘z vaqt va sog‘ligidan voz kechish kerak. Kasallik kechish jarayonini o‘rganish uchun uni o‘zida sinab ko‘rgan shifokorlar ozmunchami? Qon kerak bo‘lgan bemorlardan qonini ayamaganlar-chi?

Shifokorlar juda katta bilim zaxirasiga ega bo‘lishlari kerak, chunki kasalliklarning kelib chiqishi, tarixi murakkab, yo‘ldosh kasalliklar ko‘p bo‘lishi mumkin.

Men kelajakda endokrinolog bo‘lmoqchiman. Bu sohaga oid ko‘pgina kasalliklar qalqonsimon bez kasalliklari bilan bog‘liq. Okcan va dengizdan uzoqda joylashgan bizning mamlakatimizda ham yod tanqisligi muammosi bor. Bu esa o‘z navbatida gipoteriozlarni hosil qiladi.

Men tibbiyat haqidagi bilimlarimni oshirib, endokrin kasallarni xalq tabobati yo‘li bilan davolashni o‘rganmoqchiman.

Lug‘at

tayanmoq – опираться

tashxis – диагноз

xulosa – вывод

jarayon – процесс

voz kechmoq – отрекаться

Topshiriq.

- 1. Matnni o‘qib, tarjima qiling.**
- 2. Matn asosida quyidagi konstruksiyalar bo‘yicha gaplar tuzing.**

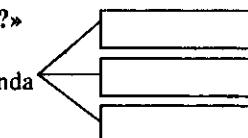
«Nima nimani talab etadi?»

Shifokorlik kasbi

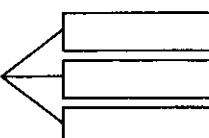
«Qachon nima ahamiyatli?»

Bemor shifokor oldiga kelganda

«Kim qanday bo‘lishi kerak?»

Shifokor

- 1. Matnni mantiqiy xułosalang.**
- 2. Matn muallifi kelajakda kim bo‘lmoqchi?**
- 3. Nima uchun u shu kasbni tanladi?**

MUTAXASSISLIKKA OID SUHBAT

Gulshoda:

-Salom, Dilnoza! Ishlaring yaxshimi? Biz qizlar bilan kelgusidagi mutaxassisliklarimiz haqida so‘zlashtib turgan edik.

-Men neonatolog bo‘lmoqchiman.

-Nega aynan shu mutaxassislikni tanlamoqchisan?

-Juda yaxshi, senga havasim kelyapti.

Dilnoza:

-Salom, Gulshoda! Qiziq, siz qaysi mutaxassislikni tanlamoqchisiz?

Juda yaxshi. Men esa ko‘z kasalliklari shifokor-oftalmolog bo‘lmoqchiman.

-Chunki bir ko‘rsatuvni ko‘rgan edim. Bu ko‘rsatuv ko‘zi ojiz bolalar internati bolalari operatsiya qilinib, ko‘rish qobiliyati qaytgani haqida edi. O‘sha ko‘rsatuvdan juda ta’sirlan-dimmi, shu mutaxassislikni tantashga qaror qildim.

-Sen esa eng mitti bolalar bilan ishlar ekansan-da. Zamira, senchi, sen kim bo‘lmoqchisan.

Zamira: Men esa yurak kasalliklari shifokori-kardiolog bo'lmochiman. Buvimlarning yuraklari og'riydi. Ularni tuzatishni niyat qilganman.

Salima: Men esa endokrinolog bo'lmochiman.

Qizlar: Biz buni bilamiz.

Salima: Qayerdan?

Zamira: «Shifokor» ko'p nusxali gazetasida sening «Men shifokor bo'lmochiman» nomli maqolang chiqibdi-ku!

Topshiriq. O'zingiz orzu qilgan mutaxassislik haqida so'zlab bering. Oliy o'quv yurtiga kirishingizdan avval biror kasbingiz bo'lganmi? Boshqa kasblarga munosabatingiz qanday? Kerak yo kerak bo'lmagan kasblar ham bormi?

KASBGA TOMON ELTADIGAN YO'L – O'QISH

Siz o'z kasbingizni to'g'ri tanladingizmi? Birinchi ma'ruzalar sizda pushaymonlik, afsus kayfiyatini uyg'otmadimi?

Kasbingizni tanlashda turli baho mezonlarini qo'llagan bo'lishingiz kerak.

-Bo'lajak kasbim qanday ijtimoiy ahamiyatga ega?

-Siz tanlagen o'quv yurti talabalariga qayerda ehtiyoj bor?

-Ishingiz shaxsiymi yoki odamlar bilan ishlashni talab qiladimi?

-Kasbingiz sizdan qanday shaxsiy sifatlarni talab qiladi? Siz bu sifatlarga egamisiz?

Esingizda tuting: zerikarli kasbning o'zi yo'q. faqat birdaniga uning eng qiziq tarafini ko'rish qiyin, axir, u darrov namoyon bo'lmaydi. Kasbga tomon yagona yo'l esa – o'qish, o'rganishdir.

Topshiriq. Quyidagi matnni o'zbek tiliga tarjima qiling.

КТО КАК СЛЫШИТ?

Орган слуха у кузнецов расположен на передних ногах. Поэтому можно сказать, что кузнецы и их родственники, сверчки, прыгают на «ушах».

У дельфинов слуховые окошки «примостились» на нижней челюсти. У раков слуховой аппарат находится на основании коротких усиков. Чуткий слух помогает некоторым хищникам охотиться. Подслеповатые от рождения летучие мыши научились на слух охотиться на бабочек и мух, находить своё гнездо и летать между линиями электропроводов, не задевая их.

8-DARS

Sifat (Прилагательное)	
Predmetning belgisini bildirgan so'zlarga sifat deyiladi.	Часть речи, которая обозначает признак или качество предмета, называется прилагательным . Прилагательные отвечают на вопросы какой? какая? какое? который? которая? которое?
Sifat ot bilan son va kelishikda moslashmaydi. Chiroqli uy, chiroqli uyga, chiroqli uylarda; O'zbek tilida sifatlar asliy va nisbiy bo'ladi.	Прилагательные не согласуются с существительными ни в числе, ни в падеже. В узбекском языке прилагательные бывают качественными и относительными. 1.Качественные прилагательные: белый, красный, желтый, зеленый, хороший, большой. 2.Относительные прилагательные. Относительные прилагательные образуются из других частей речи.
1.Asliy sifatlar: <i>oq, qizil, sariq, yashil, yaxshi, katta;</i> 2.Nisbiy sifatlar. Nisbiy sifatlar boshqa so'z turkumlaridan yasaladi: <i>aql-aqli, ish-ishchan, savod-savodsiz;</i> Sifat gapda aniqlovchi, hol va kesim vazifasida kelishi mumkin.	Прилагательные в предложении могут выполнять роль определения, обстоятельства и сказуемого.
Sifat darajalari (Степени имён прилагательных)	
Sifatning 3 ta darajasi bor: 1.Oddiy daraja hech qanday qo'shimchaga ega emas. Masalan: <u>yaxshi, yomon, katta, kichik, keng, tor, gizil;</u> 2.Qiyosiy daraja. Qiyosiy daraja sifatga -roq qo'shimchasini qo'shish bilan yasaladi. Masalan: <u>katta-katta+roq, yaxshi-yaxshi+roq, arzon-arzon+roq;</u>	Прилагательные имеют три степени: 1.Положительная степень не имеет никаких аффиксов. Например: <u>хороший, плохой, большой, маленький, широкий, узкий, красный.</u> 2.Сравнительная степень. Сравнительная степень образуется путем присоединения к прилагательным аффикса -roq . Например: <u>большой-больше, хороший-лучше, дешево-дешевле</u>

3.Orttirma daraja. Orttirma daraja eng, juda, g'oyat, bag'oyat so'zlari yordamida yasaladi. Masalan: **eng kuchli, juda katta, g'oyat go'zal;**

3.Превосходная степень образуется сочетанием слов энг (самый), жуда, гоят, бағоят (очень) с качественными прилагательными. Например: **Самый сильный, очень большой, очень красивый.**

Mashqlar. Sifatlarni toping va ularning darajalarini aniqlang.

1.Dunyodagi eng uzun daryo Nil daryosi hisoblanadi. 2.Salimning bo'y Olimnikidan balandroq bo'lgani bilan u Olimdan ancha nimjon. 3.Ko'mko'k osmonda parday oppoq bulutlar suzib yurishibdi. 4.Bizning eng katta xatomiz vaqt qadriga etmasligimizdadir. 5.Bu xona shinam va qulay. 6.Quyosh botayotgan paytdagi manzara har doimgidan ham chiroyliroq ko'rindi. 7.Qo'rqaq xavf oldidan titraydi, rahmdil xavfni ko'rib titraydi, botir esa xavfdan so'ng.

Quyidagi maqollarga sifatlarni qo'yib chiqing.

1. so'z suyuntirar,
.....so'z kuyuntirar.

2.yuzingdan....
.....so'zing a'lo.

3. gap bilan ilon inidan chiqar, gap bilan pichoq qinidan chiqar.

Mashq. Quyidagi so'z birikmalarini o'zbek tiliga tarjima qiling va ularning bir nechtasiga gap tuzing.

Добрый человек –
Грубый мальчик –
Черный карандаш –
Грустный день –
Трудное задание –

Дальняя дорога –
Длинные каникулы –
Глубокая рана –
Горячий висок –

Mashq. Berilgan ot turkumiga oid so'zlar quyidagi sifatlarning qaysi birlari bilan so'z birikmasini hosil qila oladi?

Ot: bemor, ob-havo, davo, uy.

Sifat: mo'tadil, og'ir, yengil, quyoshli, shifobaxsh, yangi, past, baland.

Mashq. Nuqtalar o'rniga mos sifatlarni kerakli darajada qo'ying.

..... matematik Amper ko'chada misolni yechishni o'ylab borar edi. Birdan u ... doskaga ko'zi tushib cho'ntagidan bo'mi olib misolni yecha boshladi.doska esa qo'zg'oldi. Amper yozuvini davom ettirdi. Atrofdagilarning

kulgusi uning fikrini bo'ldi. Qarasa, yozayotgan doskasi izvoshning orqa tomoni ekan.

Mashq. Quyidagi matndagi oddiy darajadagi sifatlarni qiyosiy darajaga o'tkazing.

Kuchli bo'lay desang chop,
Go'zal bo'lay desang chop.
Aqli bo'lay desang chop.
Uzoq umr ko'ray desang chop.

YIL FASLLARI

Yer Quyosh atrofida bir yilda bir marta aylanib chiqadi. Shu davrda u o'z sirtini quyoshga har xil vaziyatda tutib beradi. Quyosh osmonda baland ko'tarilganda uning nurlari Yerga to'g'ri tushib, uni kuchliroq qizdiradi va Yer yuzi issiq bo'ladi. Quyosh uncha baland ko'tarilmay nurlari Yerga qiyalab tushganida Yerni paypaslab o'tib ketgandek bo'ladi va Yer yuzi soviy boshlaydi.

Qishdan keyin bahor, bahordan keyin go'zal yoz keladi. Yozning qoq o'ttasida 22 iyunda yozgi Quyosh tutilishi yuz beradi. Endi yoz o'zining haqiqiy kuchini ko'rsatadi. Kunlar juda isiydi, bolalar suvdan chiqmay qolishadi. Biroq hademay kuz yaqinlashib, uning ba'zi bir alomatlari paydo bo'la boshlaydi. Kunlar qisqarib, tunlar uzayadi. Asta-sekin daraxtlarning bargi sarg'ayib, to'kila boshlaydi. Hademay daraxtlar yap-yalang'och bo'lib, shumshayiq qoladi, tabiat yana qorni kuta boshlaydi.

Shu tarzda fasllar almasha-almasha yil o'tadi. Azaldan bu jarayon takrorlangani takrorlangan. Ammo Yer sharining barcha joyida ham yil fasllarining bir-biridan farqi uncha sezilarli emas. Shimoliy va Janubiy qutblar atrofida yil daomida sovuq. U yerda Quyosh chiqsa ham Yerni qizdirolmaydi. Ekvatorning ikkala tomonida, tropiklarda esa yilning hamma fasllari ham issiq, Quyosh har doim tik turadi. Shuning uchun ham bu yerlar Quyosh issig'ini yaxshi qabul qiladi.

Lug'at

aylanmoq – кружиться

qizdirmoq – раскалять

vaziyat – ситуация

qoq o'ttasi – прямо середина

sirt – поверхность

hademay – вскоре

alomatlari – признаки

qutb – полюс

Quyosh tutilishi – затмение

Солнца

Topshiriq. Matn bo'yicha quyidagi konstruksiyalar asosida gaplar tuzing.

«Qachon nima bo‘ladi?»

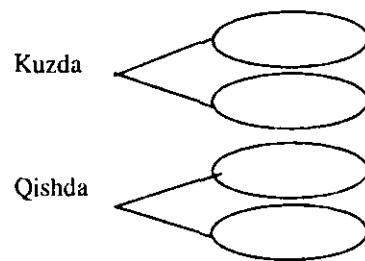
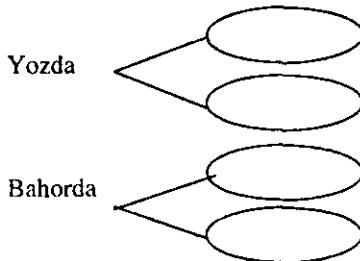
Quyosh osmonda
baland ko‘tarilganda

Quyosh nurlari Yerga
qiyalab tushganda

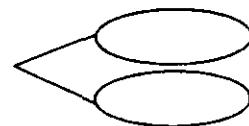

Yozning qoq o‘rtasida

«Nima nimadan farqli?»

Bizdan farqli Shimoliy va
Janubiy qutblarda

Ranglar: qora, oq, sariq, qizil, ko‘k, jigarrang, kulrang, pushti.
Yuqoridagi sanalgan qaysi ranglar kasallik nomlarida uchraydi?

Topshiriq. Keltirilgan otlarga mos sifatlarni toping va yozib chiqing.

Tosh, suv, gul
sochiq, ichak
qo‘l, oyoq, mijoz
kasallik, dard
bo‘y, uy, daraxt
deraza, kiyim
sut, daftар
globus, yo‘l.
dengiz, haqiqat
botir, qo‘rqoq
sog‘, kasal, uzoq
yaqin, duimaloq

katta, kichik
baland, past
novcha, pakana
keng, tor, yo‘g‘on
ingichka, semiz, oriq
chuqur, sayoz, og‘ir
yengil, issiq, sovuq
quruq, ho‘l, iflos
eski, yangi, o‘tkir
o‘tmas, to‘g‘ri
egri, qimmat, arzon
yosh, qari, chiroyli, xunuk

Topshiriq. Savollarga javob bering.

1. Tog'lar qanday rangda?
2. O'zbekistonda qaysi shaharlar tarixiy hisoblanadi?
3. Toshkentda qanday katta shifoxonalar bor?
4. Shifokorlar qanday bo'lishlari kerak?

AMBULATORIYALAR

Ambulatoriya – kasalxonadan tashqarida meditsina yordami ko'rsatadigan davolash-profilaktika muassasasıdır. Unda ko'pi bilan 5 ta shifokor bo'ladi. Ambulatoriya poliklinikadan o'z faoliyatı hajmining kamligi bilan farq qiladi. Shifokorlar faqat asosiy ixtisosliklar bo'yicha qabul qiladilar.

Meditisna hamshirasining ambulatoriyadagi vazifalariga xona va bemorlarni qabulga tayyorlash, qabul vaqtida shifokorga yordam berish, ambulatoriya kartasining pasport qismini to'ldirish, arterial bosimni o'chhash, kasallik tarixini to'ldirish, retseptlar yozish, shuningdek murakkab bo'limgan meditsina muolajalarini bajarish kiradi.

PEDIATR HUZURIDA SUHBAT (AMBULATOR QABUL)

Shifokor (Врач)

- Assalomu alaykum, farzandingizga nima bo'ldi?
- Здравствуйте, что случилось с вашим ребенком?
- Uyda yana kimlar kasal, bironta dordarmon qildingizmi?
- Дома еще кто-то болеет, давали какис-то лекарства?
- Keling, bolaning tomog'ini ko'rib qo'yay.
- Дайте я посмотрю горло.
- Tomog'ida qizillik yo'q.
- В горле нет покраснений.
- Bolani endi eshitib ko'ray-chi.
- Давайте послушаю ребенка.
- Yo'q, mana bu ko'ruv stoliga yotqizing.
- Нет, положите на этот смотровой стол.

Bemor bolaning onasi (Мать больного ребенка)

- 2 kundan beri tomog'i og'rib, issig'i chiqyapti.
- В течение двух дней болит горло и повышается температура.
- Qaynonam ham shamollagan. Uyda farzandimga paracetamol berdim va sizga murojaat qildim.
- Свекровь тоже простудилась. Дома я дала парацетамол. И сегодня пришла к Вам на приём.
- Marhamat.
- Пожалуйста.
- Ko'rishingiz uchun qo'slimda ushlab turaymi?
- Как вам удобнее осмотреть? Подержать его на руках?

- O'pkasida xirillashlar eshitilyapti, jigari ham bir oz kattalashgan.
- В легких прослушиваются хрипы, печень тоже несколько увеличена.
- Agar statsionarda yotib davolanmasa, reanimatsiya bo'limiga tushishi va asoratlari qolishi mumkin.
- Если больного не лечить в стационаре, то ребенок может попасть в реанимацию и могут быть осложнения.
- Albatta.
- Безусловно.
- Bu qo'rqinchli cmasmi?
- Это не страшно?
- Bo'lmasa menga yo'llanma yozib bering. Uydagilarimga shu yerdan xabar bersam bo'ladimi?
- Тогда напишите мне направление. Могу ли я отсюда оповестить об этом своих родных?

Mashq. Berilgan “Yil fasllari” matnini o'qing va sifatlarni aniqlang.

9-DARS

Son. (Имя числительное)	
<p>Son predmeining miqdorini va sanoqdagi tartibini bildiradi. Son <u>gancha?</u> <u>necha?</u> <u>nechta?</u> <u>nechanchi?</u> savollariga javob beradi.</p> <p>Sonlar ikki xil bo'ladi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Sanoq sonlar. 2. Tartib sonlar. <p>Sanoq sonlarning turlari:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.Dona sonlar: - <i>ta; uchta, beshta, yettita;</i> 2.Chama sonlar: -<i>tacha, larcha, lab; o'ntacha, yuzlab, minglarcha;</i> 3.Taqsim sonlar: - <i>tadan beshtadan, o'ntadan, mingtadan;</i> 4.Jamlovchi sonlar: Birdan yettigacha bo'lgan sonlarda <u>-ov,</u> <u>-ala</u> qo'shimchasi qo'shish bilan yasaladi. <i>Uchov, to'rov, uchala, to'rala;</i> 5.Kusr sonlar: 3/7 – yettidan uch, 1/2-ikkidan bir, 1 ½ – bir butun uchdan ikki; <p>Tartib sonlar: Tartib sonlar <u>-nchi,</u> <u>-inchi</u> qo'shimchasini qo'shish bilan yasaladi.</p>	<p>Имена числительные обозначают количество или порядок предметов при счете. Отвечают на вопросы <u>сколько?</u> <u>который?</u></p> <p>Имена числительные бывают двух видов:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Количественные числительные. 2. Порядковые числительные. <p>Разряды количественных числительных:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.Штучные числительные –та; 2.Приблизительные числительные:- тача, -ларча, -лаб; 3.Разделительные числительные; 4.Собирательные числительные образуются присоединением к числительным от одного до семи аффиксов - <u>ov, -ila;</u> 5.Порядковые числительные образуются путём присоединения аффиксов - <u>инчи, -нчи</u> к числительным.

Mashq. Quyidagi gaplarni tarjima qiling. Sonlarni topib, ularning turini aytib bering.

1.Bir ko'rgan yuz eshitgandan yaxshi. 2.O'nta bo'lsa o'rni boshqa, qirqta bo'lsa qilig'i. 3.Ular beshovlon o'ta baland tog' tomonga ketishdi. 4.Uyining raqamini bilmayman-u, ammo chap tomonidan sanaganda birinchi uy. 5.Minglarcha odam bu o'yinni ko'rish uchun stadionga yig'ildi. 6.Agar daftarlар soni ko'p bo'lmasa hammamiz bittadan olamiz. 7.Bir butun yettidan birga uch butun yettidan ikkini qo'shsa necha bo'ladi?

VASİYAT **(Hind xalq ertagi)**

Qadim zamonlarda bir kishi bo'lgan ekan. Uning 17 ta tuyasi bor ekan. U o'limi oldidan o'g'llarni chaqirib shunday debdi: Katta o'g'lim hamma tuyalarning ikkidan bir qismini, o'tancham uchdan bir qismini, kichik o'g'lim esa to'qqizdan bir qismini olsin. O'g'llari o'ylab o'yiga etisholmasmish, chunki 17 na 2 ga va na 9 ga bo'linar emish. Shunda tuyasini yetaklab kelgan bir kishi bu gapni eshitib tuyasini ularning tuyalari qatoriga qo'shibdi.

-Hammasi bo'lib 18 ta tuya bo'ldi, debdi u. Uning 2 dan bir qismi 9 ta bo'ladi deb katta o'g'liga 9 ta tuyani ajratibdi. Shunday qilib tuyaning oltovini o'trancha o'g'ilga, kichigiga 2 ta tuya beribdi. O'zi esa bir tuyasini olib yo'liga ravona bo'libdi.

SHIFOKOR MA'NAVİYATI

Shifokorlik kasbi undan yuksak ma'naviyatli bo'lishni talab qiladi. Shifokorning yuqori ma'naviyatli bo'lishi uning pok axloqiy qiyofasi bilan chambarchas bog'liqidir. Yaxshi inson bo'lмаган odam yaxshi shifokor bo'lолmaydi. Yaxshi, komil inson – bu ta'magirlik, qalloblikdan xoli bo'lgan, saminiy, olyjanob odamdir. U o'z atrofidagilariga yaxshilik istovchi, ularning tashvish va quvoncharini tushunuvchi, kerak bo'lsa vaqtini ayamay, so'zi va ishi bilan beg'araz yordam beruvchi, 'odamlarni sevuvchi shaxsdir.Odamoxunlik va xushmuomalalik yaxshi shifokor uchun o'ta muhim bo'lgan sifat hisoblanadi.

Bemorning yonida hamkasbilar bilan so'zlashganda, shifokor tushunarli bo'lмаган тиббиy iboralarni ishlatmasligi kerak. Aks holda bemor buni o'zicha tushunishi yoki noto'g'ri talqin qilib, shubhaga tushishi mumkin.

Shuni yodda tutish kerakki, og'ir kasalliklar va davolab bo'lmaydigan o'zgarishlar qayd qilinsa ham, (saraton kasalligi, buyrak va jigar faoliyatli buzilishining tuzalmas turlari va sh.k.) bemorga haqiqatni aymaslik kerak, chunki u tuzalib ketishga umid bog'laydi. Shu umidni shifokor eng og'ir hollarda ham bemorning ko'ngliga solishi lozim. Ko'pincha bunday paytlarda bemor dardi bedavo ekanini, bemorning hayoti tugab qolganini shifokorlar

uning eng yaqin va yoshi ulug'roq qarindoshi yoki do'stiga ma'lum qiladilar. Lekin bu holda ham juda ehtiyoj bo'lish kerak, sirdan voqif bo'lgan shaxs uni bemorga va boshqalarga oshkor qilmasligi shart.

Shifokorlar orasidagi o'zaro munosabat bemor foydasi uchun bir-birini qo'llab-quvvatlashga va birlashib yordam berishga asoslangan bo'lishi kerak. Boshqa shifokorning ishida kamchilik sezilsa, shifokor bemorga bilintirmay uni tuzatib yuborishi ham farz, ham qarz. Bemorlarga har bir shifokorga uchraganda yordam olajakligini tushuntirish kerak.

Lug'at

ta'magirlik – корысть

bedavo – неизлечимый

axloq – этика, мораль

saraton – рак

chambarchas – неразрывно

talqin – трактовка

hamkasb – коллега

shubha – сомнение

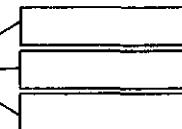
Savol va topshiriqlar.

1. Matnni o'qib tarjima qiling.

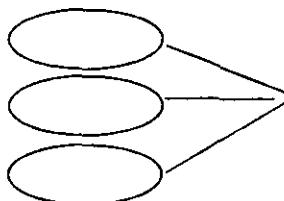
2. Matn asosida quyidagi konstruksiyalarni bo'yicha gaplar tuzing.

«Kim bu kim?»

Yaxshi, komil inson bu

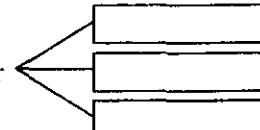
«Nimalar kimning belgisi?»

yaxshi shifokorning belgisi

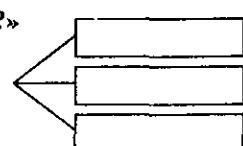
«Qayerda nima qilmaslik kerak?»

Bemorning yonida shifokor

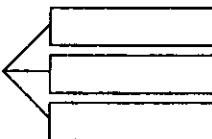
«Kimga nima demaslik kerak?»

Kasali og'ir bemorga shifokor

«Nima qanday bo‘lishi kerak?»

Shifokorlarning o‘zaro munosabati

3. “Palatada shifokor va bemor muloqoti” dialogini tuzing.

Mashq. Vaqt hisobi ifodalangan savol-javeblarni bilib oling va kun tartibingizni aytib bering.

- Soat necha? Hozir soat necha bo‘ldi?
(Сколько времени? Который час?)
- Soat bir. Soat uch yarim.
(Час. Половина четвертого)
- Soat to‘rtdan o‘n besh minut o‘tdi.
(Четверть пятого)
- Soat o‘n besh minuti kam uch.
(Без пятнадцати три)
- Soat uchdan besh minut o‘tdi.
(Пять минут четвертого)

Mashq. Savollarga javob bering.

1. Darsingiz soat nechada boshlanadi?
2. Nechanchi yilda tug‘ilgansiz?
3. Toshkent Tibbiyot akademiyasi qachon tashkil topdi?
4. Sizning uyingizga «Paxtakor»bekatidan nechanchi avtobus boradi?
5. Bugun necha daraja issiq?
6. Guruhingizda nechta talaba o‘qiydi?
7. O‘nning yarmi necha bo‘ladi?
8. Bir yilda necha kun bor?

Olmosh (Местоимение)	
<p>Ot, sifat, son o'rnida qo'llaniladigan so'zlar turkumiga <u>olmosh</u> deyiladi.</p> <p>Olmosh quyidagi turlarga bo'linadi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kishilik olmoshlari: <i>Men, sen, u; biz, siz, ular;</i> 2. O'zlik olmoshi: <i>o'z</i> 3. Ko'rsatish olmoshlari: <i>u, bu, shu, mana, ana, bu, ana u, mana shu;</i> 4. So'roq olmoshlari: <i>hamma so'roq so'zlar kiradi.</i> 5. Belgilash olmoshlari: <i>hamma, barcha, ba'zi, har, har bir, har kim, har narsa;</i> 6. Bo'lishsizlik olmoshlari: So'roq olmoshlaridan oldin <u>hech</u> so'zini ishlatalish bilan yasaladi. 7. Guman olmoshlari. Guman olmoshlari so'roq olmoshlaridan oldin <u>-alla</u> ulardan keyin <u>-dir</u> qo'shimchasini qo'shish bilan yasaladi: allakim, allanima, kimir, nimadir; 	<p>Часть речи, которая употребляется вместо существительного, прилагательного и числительного, называется <u>местоимением</u>.</p> <p>Местоимения делятся на следующие разряды:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Личные местоимения: я, ты, он; мы, вы, они; 2. Возвратное местоимение: сам... 3. Указательные местоимения: тот... 4. Вопросительные местоимения: (все вопросительные слова) 5. Определительные местоимения. 6. Отрицательные местоимения образуются путём употребления слова <u>хеч</u> перед вопросительными местоимениями. 7. Неопределенные местоимения. Неопределенные местоимения образуются путём присоединения к вопросительным местоимениям: Приставки <u>-алла</u>; аффикса <u>-дир</u>.

MATN. DORISHUNOSLIK

Kimyo, farmatsevtika va tibbiyot fanlarining taraqqiyoti natijasida bemorlarni davolashda qo'llaniladigan dori moddlarining turlari va sonlari kundan-kunga ko'payib bormoqda. Shunday ekan, shifokor va o'rta tibbiyot xodimlaridan bu ishda yanada chuqurroq bilim talab qilinmoqda.

O'rta tibbiyot xodimlari ish faoliyatida bemorlar bilan ko'p muloqotda bo'ladilar, dori-darmonlar tarqatadilar. Feldsherlik va akusherlik punktlarida bemorlarni ko'rib dorilar yozadilar. Bundan tashqari, o'rta tibbiyot xodimlari ko'proq dorilarning nojo'ya va toksik ta'sirlariga birinchi bo'lib duch keladilar va birinchi yordam ko'rsatadilar.

Vaqt o'tgan sari tibbiyot amaliyotida bir qancha dori moddalar eskirib qolganligi va faolligi kam bo'lganligi uchun Davlat reyestridan chiqarib tashlanadi. Shu bilan birga bir qancha yangi, ta'sir kuchi yuqori bo'lgan dori moddalar tibbiyot amaliyotida keng qo'llanishga tavsiya qilinadi.

Shunga ko'ra aytib o'tilgan o'zgarishlarni hisobga olgan holda

tibbiyot bilim yurtlarida tahlil olayotgan talabalar, o'rta tibbiyot xodimlari dorishunoslik fanini ham chuqurroq bilishlari davr taqozosiga aylanmoqda. Bemorning kasalini aniq bilish, dori moddalarining qanchalik naf berishi yoki zarar keltirishini puxta o'ylab ko'rish, shundan keyin uni buyurish lozimligini bilish uchun farmakoterapevtik xossalariiga qarab guruhlarga ajratamiz.

Dorilarni ta'riflashda ta'siriga, ishlataladigan o'rni, ishlatish usuli, dozalariga, shu bilan birga dorilarning nejo'ya ta'sirlariga, qo'llab bo'lmaydigan hollariga e'tibor berish kerak. Ba'zi bir moddalarini statsionar sharoitdagina ishlatish lozimligini ham e'tibordan chetda qoldirmaslik lozim.

Dori moddalarini organizmga yuborish yo'llari:

Enteral:	til ostiga og'iz orqali o'n ikki barmoq ichiga to'g'ri ichakka
Parenteral:	nafas orqali teri ustiga shilliq qavatlarga bo'shliqlarga teri ostiga mushaklar orasiga venalarga arteriyalarga orqa miya kanaliga bo'g'imlarga suyaklar orasiga yurak mushaklariga ionoforez

Lug'at

faollik – активность

tahsil – учеба

tarqatmoq – раздавать

zarar – вред

o'rta tibbiyot xodimlari – средний

медицинский персонал

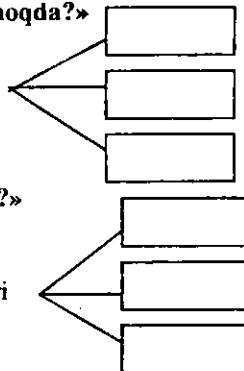
Topshiriq.

1. Matnni o'qing.

2. Matn bo'yicha quyidagi konstruksiyalar asosida gaplar tuzing.

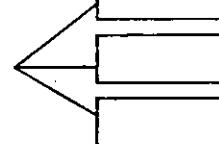
«Nima natijasida nima bo'limoqda?»

Kimyo, farmatsevtika va tibbiyot
fanlarining taraqqiyoti natijasida

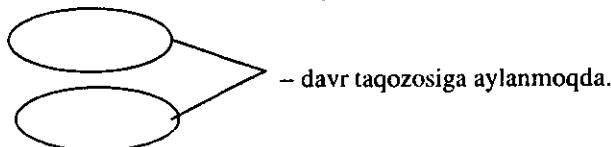

«Kimlar nima qildilar?»

O'rta tibbiyot xodimlari

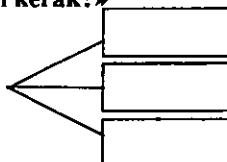

«Nima nimaga aylanmoqda?»

«Nimada nimaga e'tibor berish kerak?»

Dorilarni ta'riflashda

Mashq. Quyidagi mashqni ko'chiring. Olmoshlarni topib, ularning turlarini aniqlang.

Insonni hech nima vijdon azobi kabi qiynamasa kerak. Men do'stимning xatolarini o'z vaqtida yuziga aytmaganim uchun haligacha o'zimni ayblayman. Allakimlar aytgan gaplarga ishonib, ko'zing bilan ko'rmagan narsa haqida fikr bildirish odobdan emas. Men doim shu yo'ldan o'tganimda og'ir kunimda yordam bergen o'sha odamni uchratamanmi deb atrosga qarab qo'yaman. O'zingga nimani ravo ko'rsang, o'zgaga ham shuni ravo ko'r. Shuni esda tutish loziinki, har bir kishi, u kim, qaysi kasbni egallashidan qat'iy nazar jamiyatning bir bo'lagi.

Mashq. Yumorni o'qing. Uni tarjima qilib, olmoshlarni toping.

Bir kuni o'z sog'lig'iga nihoyatda ,e'tiborli kishining qo'li ozgina tirmalib ketadi. Shunda u o'sha atrofdagi mashhur shifokorni tezda chaqirtiradi. Birpasda yetib kelgan shifokor jarohatni ko'rib unga shunday deydi: tezda o'g'lingizni yod opkelish uchun dorixonaga yuboring, bo'lmasa....
-Bo'lmasa nimadir bo'ladi mi? - xavotirga tushdi bemor.

-Albatta, - dedi shifokor xotirjam ohangda, - bo‘lmasa yarangiz tuzalib qoladi.

Mashq. Ajratilgan so‘zlar o‘rniga kishilik olmoshlarini qo‘yib chiqing.

1.Alisher do’stini juda yaxshi biladi. 2.Aqida va Shoxidalar bugun darsga kelishdimi? 3.Do’stimning xatiga javob yozdim. 4.Oyim bilan birga do‘konga bordik.

DORIXONADA

-Assalomu alaykum!

-Vaalaykum assalom!

-Menga dorilar kerak edi.

-Iltimos retseptni bering.

-Mana, marhamat!

-Sefazilin va novokain bizda bor. 7 kunga 21 ta olishingiz kerak ekan. Novokain bilan qo‘shganda 3 ming 500 so‘m bo‘ladi.

-Yana 5 grammli shpritslaringizdan ham bersangiz.

Marhamat. Bu yerda darmondorilar ham tavsiya etilgan. Quritigan na’matak mevalari bor. Uni damlab ichasiz.

-Damlamani qanday tayyorlayman?

-Tavsiyada hammasi aniq yozilgan. O‘qib beraymi?

-Yo‘q, agar tavsiysi bo‘lsa uyda batafsil o‘qib olaman. Sizdan bir narsa so‘ramoqchi edim. Bugun ertalabdan o‘zimning ham boshim og‘riyapti. Men ham gripp bo‘lganga o‘xshayman.

-Tumovingiz ham borga o‘xshayapti.

-Ha, menga nima dori tavsiya etasiz?

-Mana, «Rinza» kukuni. Uni iliq suvgaga solib iching. U ham bosh og‘rig‘iga, ham tumovga juda foydatli dori vositasi hisoblanadi.

-Rahmat, hamma dorilar necha pul bo‘ladi?

-Besh ming besh yuz oltmish sakkiz so‘m.

-Mana, pulingiz.

-Rahmat, qaytimini oling. Tezroq tuzalib keting.

-Rahmat, xayr!

Dorixonaga oid so‘zlar

dorixona – аптека

qattiq dorilar – таблетки

eritmalar – растворы

kukun – порошок

tayyor dorilar bo‘limi – отдел готовых лекарств

harorat o‘lchagich – термометр

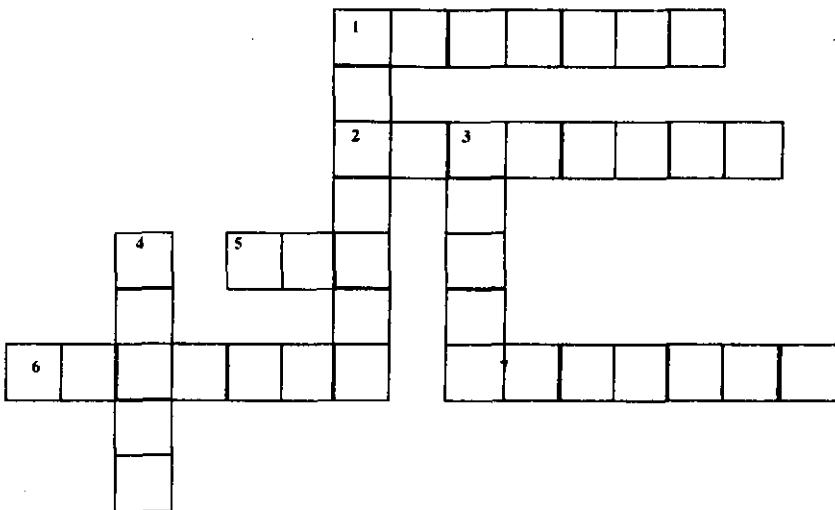
bog‘lov materiallari – перевязочные средства

retseptura bo‘limi – рецептурный отдел

Savol va topshiriqlar.

1. Sizning hududingizda qanday dorixonalar bor?
2. Dorixonalarda qanday bo'limlar bor?
3. Tayyor dorilar bo'limida qanday dorilar sotiladi?
4. Doka, tibbiy paxta va boshqa bog'lov vositalari ham dorixonada sotiladimi?

Quyidagi krossvordni yeching.

Eniga: 1. Toshma toshish bilan kechuvchi bo'lalar kasalligi. 2. O'pka yallig'lanishi bilan kechuvchi kasallik. 5. O'pka uchun xavfli bo'lgan kasallik. 6. Toshma toshish va ich og'tig'i bilan kechuvchi kasallik. 7. Ich ketishi bilan kechuvchi kasallik.

Bo'yiga: 1. Homilador ayollar uchun xavfli bo'lgan toshma toshish bilan kechuvchi kasallik. 3. Limfa tugunlarining yallig'lanishi. 4. Bemorning rangi o'zgarishi bilan kechuvchi kasallik.

11-DARS

Fe'l (Глагол)	
Predmetning ish-harakatini yoki holatini bildirgan so'zlarga fe'l deyiladi. Fe'llar nima qildi? nima gilyapti? nima qilmogchi? savollariga javob beradi.	Слова, обозначающие действие или состояние предмета, называются глаголом. Глаголы отвечают на вопросы <u>что сделал?</u> <u>что делает?</u> <u>что будет делать?</u>
Fe'llarning bo'lishli va bo'lishsiz shakli, tuzilishiga ko'ra turlari (Положительная и отрицательная форма глагола, глаголы по структуре)	
<p>Bo'lishli fe'llar ish-harakatning bajari-lishini bildiradi. Masalan: yoz, boshla, o'yla, so'zla, ishla.</p> <p>Bo'lishsiz fe'llar ish-harakatni ta'qiq-lashni yoki bajarilmaslikni bildiradi.</p> <p>Bo'lishsiz fe'l fe'l o'zagiga -ma qo'shimchasini qo'shish bilan yasaladi.</p> <p>Masalan: yoz+ma, ishla+ma, o'qi+ma, gapir+ma;</p> <p>Tuzilishiga ko'ra fe'llar sodda va qo'shma bo'ladi. Sodda fe'llar faqat bitta fe'ldan tashkil topadi. Masalan: kel, tur, bor</p> <p>Qo'shma fe'l ikki va undan ortiq so'zlardan tashkil topadi. Masalan: o'qib chiqmoq.</p> <p>Fe'llar yasalishiga ko'ra tub va yasama bo'ladi. Yasama fe'llar boshqa so'z turkumlaridan fe'l yasovchi qo'shimcha orqali yasaladi. Masalan: ish+la, so'z+la, foyda+lan;</p>	<p>Положительная форма глагола выражает действие положительного знака.</p> <p>Отрицательная форма глагола выражает запрещение или отрицание действия.</p> <p>Отрицательная форма образуется путём присоединения к основе глагола аффикса -ма.</p> <p>ёз+ма, испла+ма, ўки+ма, гапир+ма;</p> <p>По структуре глаголы бывают простые и сложные. Простые глаголы состоят только из одного глагола.</p> <p>Сложные глаголы состоят из двух или более слов. Например: гапириб бермок.</p> <p>По образованию глаголы бывают непроизводными и производными. Производные глаголы образуются при помощи глаголообразующих аффиксов. Например: иш+ла, сўз+ла, фойда+лан;</p>

Gaplarni tarjima qiling. Fe'llarni kerakli shaklda yozing.

- 1.Uyqu paytida biz atrofimizda nima bo'layotganligini angla.....miz.
- 2.Odamlarning aksariyatı uzoq yashashni istaydilar, qarishni xohla...dilar.
- 3.Hamma ham bir xil qari....di. ammo yosh o'tib borgan sayin ma'lum o'zgarishlardan qutulib bo'lmaydi.
- 4.Qarish jarayonida oshqozon traktida oshqozon shirasining miqdori kama...di.
- 5.Ko'p hollarda tepki bilan og'rib tuzalgan kishi tepkiga qarshi immunitega ega bo'li...di.
- 6.Bo'g'ma kasalligi bilan ikki yoshdan besh yoshgacha bo'lgan bolalar ko'proq xastalan...dilar.
- 7.

Xol dog'larining ko'pi tug'ilishdan oldin yoki tug'ilgan zahoti paydo bo'ladı. ammo ba'zi hollarda ular 14-15 yoshgacha ko'zga tashlanma...di.

Qavs ichidagi berilgan fe'llarni bo'lishli shaklda yozing.

1.Vadim va Inna har kuni kamida bir soat o'zbek tili bilan (shug'ullanmoq). 2.Kursdoshim dam olish kunida baliq oviga borgani haqida (so'zlamoq). 3.Bosh miya buyrug'iغا binoan tish ovqatning ma'lum bir qismini (tishlamoq) va so'lak bilan namlangan ovqatni (chaynamoq) so'ngra ovqat bo'g'izga, keyin esa qizilo'ngachga (o'tmoq). 4.Yog'lar o'simliklar va hayvonlar organizmi tarkibiga suyuq yoki qattiq holatda (kirmoq). 5.Yog'lar, uglevodlar va oqsillar ovqatning uchta asosiy turi (hisoblanmoq).

ABU ALI IBN SINO

Yevropada Avitsenna nomi bilan mashhur bo'lgan Abu Ali ibn Sino qomusiy olim sifatida o'z davridagi fanlarning deyarli barchasi bilan shug'ullangan.

Falsafa, tabobat, fizika, kimyo, matematika, geologiya, mineralogiya, astronomiya, botanika, din tarixi, musiqa, she'riyat, filologiya va boshqa fantarga oid asarlari allomaning buyuk iste'dod sohibi va yirik qomusiy olim sifatida shuhrat qozonganining dalilidir. Ilmiy adabiyotlarda Ibn Sino qalamiga mansub 450 dan ortiq asar qayd etiladi. Ammo bizning zamonamizga ulaming yarmidan ko'prog'i yetib kelgan, xolos.

Ibn Sino Buxoro yonidagi Afshona qishlog'ida tug'ildi, yoshligi ham shu erda o'tdi. So'ng uning ota-onasi Buxoroga ko'chib keladi va u Buxoroda mavjud bo'lgan ilmiy muhit ta'sirida ko'p fanlar bilan shug'ullanadi. U yoshligidanoq noyob iste'dod va xotira egasi bo'lib, atrofdagilarni hayratga soladi. Uning yoshligi va o'spirinlik yillari Buxoroda Somoniylarning hukmronlik davriga to'g'ri keladi. Bo'lajak olim saroyning boy kutubxonasidagi kitoblardan foydalanadi, shahardagi kitob bozoridan noyob qo'lyozmalarni sotib olib, bilimini oshira boradi.

999-yilda Somoniylar hukumati qulab, shaharni Qoraxoniyalar bosib oladi. Ibn Sino bu davrda burcha ilmlami egallagan va qator risolalar yoza boshlagan edi.

Ibn Sino Xorazm (Urganch)ga ko'chib keladi va shoh Ma'mun saroyidagi olimlar bilan tanishadi. Bu yerda Ibn Sino Iroqiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu al-Xayr Xammar, al-Masihiy kabi olimlar davrasida ijod qilib, bir necha risolalar yaratadi. So'ng janubda Mahmud G'aznaviy davlatining xurujii orta bonishi bilan Eronga yuz tutadi. Eroning Gurgon, Ray, Isfahan kabi qator shaharlariда sarson kezib, 1037-yil 57 yoshida Hamadonda kasallikkdan vafot etadi.

Ibn Sino Sharq va jahon hazinasiga tayanib, o'zining falsafa, tabobat va tabiat ilmlariga bag'ishlangan "Shifo kitobi" ("Kitob ash-Shifo"), "Tib qonunlari" ("Al-qonun fit-tib"), "Najot kitobi" ("Kitob an-najot"), "Bilimlar kitobi" ("Donishnomma") kabi yirik asarlarini yozdi.

Ibn Sino falsafiy asarlarning eng yirigi "Ash-Shifo"dir. U to'rt qism va 22 jilddan iborat bo'lib, unda mantiq, metafizika, fizika, matematikaga oid masalalar talqin etiladi. Ammo unga eng katta shuhrat keltirgan asar «Tib qonunlari» bo'ldi.

Lug‘at

qomusiy – энциклопедический
sifatida – в качестве
alloma – учитель, мыслитель
xolos – только лишь, всего лишь
muhit – среда
xazina – клад

saroy – дворец
noyob – редкий
bozor – рынок
qulamoq – падать
oshirmoq – увеличивать

Savol va topshiriqlar.

1. Nima uchun Ibn Sino ni qomusiy olim deb atashgan?
2. Ibn Sino merosining qancha qismi bizgacha yetib kelgan?
3. Ibn Sinoning yoshlik yillari qayerda o‘tgan?
4. Matnini dialog asosida tuzing.
5. «Ibn Sino» matnnini o‘qing «Ajoyib kishilar hayoti» mavzusida kichik ma’ruzalar tayyorlang. Quyidagi ma’ruzalar mavzusini tanlash mumkin: «Ibn Sino hayoti va ijodi», «Ibn Sinoning «Tib qonunlari», «Ibn Sino asarlarida sog‘lom turmush tarzi», «Badiiy adabiyotda Ibn Sino obrazsi», «Abu Ali ibn Sino siyosining tarbiyaviy ahamiyati». Keling, namuna sifatida so‘nggi mavzuni olaylik.

RIVOYATLARNING ASOSIY MAVZUSI

«Donishmand ustoz» rivoyati. Ibn Sinoga ikki kishi farzandini shogirdlikka olib kelibdi. Ustoz ularga vazifa beradi. O‘n kun ichida tog‘dan dorivor o‘simgiliklar yig‘ib kelishni aytadi. Birinchi yigit giyohlarni yig‘ib keladi, ammo uning shifobaxsh xususiyatlarini aytib bera olmaydi. Ikkinchchi yigit esa giyohlar haqida ma’lumot yig‘adi va qaysisi nimaga davoligini aytadi. Ibn Sino ikkinchchi yigitni shogird qilib oladi.

Ushbu rivoyatning tarbiyaviy ahamiyati shundaki, har bir vazifaga, ayniqsa, u kasbing bilan bog‘liq bo‘lsa, sidqidildan yondoshish zarur. Shundagina inson o‘z maqsadiga erishadi. O‘qib-o‘rganish hamisha foyda beradi.

Nargiza:

- Men bugun kutubxonadan Ibn Sinoning «Tib qonunlari» kitobini oldim.

- Ha, bilaman, besh mustaqil tibbiy asardan tarkib topgan bo'sib, ularning har biri ma'lum sohani izchil, har taraflama yoritib beradi.

- Men bu kitobda dorilar haqida ham ma'lumotlar bor deb eshitgan edim.

- Uchinchi kitob nimaga bag'ishlangan?

- Men bir manbada o'qigan edim. XII asrdayoq lotin tiliga tarjima qilingan "Tib qonunlari" sakkiz asr davomida ham Sharq, ham Farb mamlakatlarida tabobat sohasida qo'llanma vazifasini o'tab kelmoqda. U Yevropada tibbiyot rivojiga katta ta'sir ko'rsatgan ekan. Xo'sh, bu kitobning 4-5-qismlari nimaga bag'ishlangan?

- Ibn Sinoning betakror ilmiy merosi atoqli vatandoshimizning insoniyat tarixidagi eng buyuk qomusiy olimlardan biri ekanining yorqin isbotidir.

Lyuba:

- Yaxshi qilibsan. Bu kitob hamma tibbiyotchilarda bo'lishi kerak, chunki bu asar mazmuniga ko'ra tibbiy bilimlarning nodir majmuasi - qomusi hisoblanadi.

- Unda batafsilroq eshit. 1-kitobda tibbiyotning nazariy asoslari berilib, uning predmeti, vazifalari, bo'sim va usullari, kasallikning kelib chiqish sabablari, belgilari, sog'liqni saqlash yo'llari, odam anatomiyasini kabi nazariy ma'lumotlar bayon etiladi.

- "Qonun"ning oddiy dorilarga bag'ishlangan ikkinchи kitobida, asosan, o'simliklardan tayyorlanuvchi 760 ta dorining xususiyatlari, ulami tayyorlash va iste'mol qilish usullari haqida muhim mulohazalar keltiriladi.

- Uchinchi kitobda insonning ayrim a'zolari, jumladan, bosh miya, asab, ko'z, qulqoq, burun, tomoq, qorin kasallikkleri batafsil tahlil qilinadi.

- Asarning to'rtinchи kitobi inson organizmining umumiy kasallikkilarga bag'ishlanadi. Unda isitmalar, jarohlik masalalari, suyak sinishi, jarohattanish, ulami davolash usullari va boshqa yuqumli kasallikkilar tavsiflanadi.

Nihoyat "qonun"ning besinchи kitobida murakkab dorilaming organizmga ta'siri ulami tayyorlash va iste'mol qilish usullari bayon qilingan.

- Ibn Sino ilmiy merosini o'rganish borasida ko'p ishtlar amalga oshirilmoqda. Hozirda dunyo miqyosida uning asarlari qator tillarga tarjima etildi va bir qancha tadqiqotlar yaratildi. Jumladan, uning yirik asari "Tib qonunlari" olimning vatani O'zbekistonda arab tilidan rus va o'zbek tiliga to'la tarjima qilinib, ilmiy izohlar bilan nashr etildi.

Lug'at

tanilmoq – прославляться	izchil – последовательно
nodir – редкий	nazariy – теоретический
majmuia – сборник	muhohaza – суждение
asar – произведение	suyak – кость
sinish – перелом	

Savoi va topshiriqlar.

1. Ibn Sinoning «Tib qonunlari» necha kitobdan iborat?
2. Uning bиринчи kitobi nimaga bag‘ishlangan?
3. «Tib qonunlari»ning ikkinchi kitobida nechta doriga tavsif berilgan?
4. Asarning 3-kitobida qaysi kasalliklar batafsil tahlil qilinadi?
5. Ibn Sino 4- kitobiga qaysi kasalliklar ta’rifini kiritadi?
6. «Ibn Sinoning « Tib qonunlari» mavzusida referat tayyorlang.

12-DARS

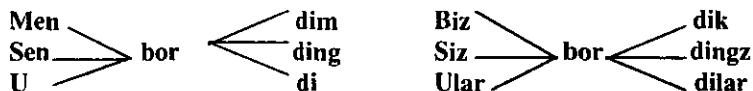
Fe'l zamonlari (Времена глагола)	
Fe'lning uchta zamonini bor: 1. O'tgan zamon. 2. Hozirgi zamon. 3. Kelasi zamon. O'tgan zamon fe'l'i quyidagi shakllarga ega: 1. Aniq o'tgan zamon fe'l'i. 2. Yaqin o'tgan zamon fe'l'i. 3. Uzoq o'tgan zamon fe'l'i. 4. O'tgan zamon davom fe'l'i.	Глагол имеет три времени: 1. Прошедшее время. 2. Настоящее время. 3. Будущее время. Прошедшее время глагола имеет следующие формы: 1. Очевидное прошедшее время глагола. 2. Причастное прошедшее время глагола. 3. Давнопрощедшее время глагола. 4. Многократно-длительное время глагола.

Mashq. Quyida berilgan gaplar qaysi fe'l zamoniga mansub?

1. Asta esgan shabada o'rlik gullarini to'ka boshladi. 2. A'zam anatomiya darsida javob beryapti. 3. Institutimizda har yili Talabalar ilmiy anjumani o'tkaziladi. 4. Yozda dam olish uchun Qora dengizga boraman. 5. Shamshod «Paxtakor» komandasining eng zo'r hujumchisidir. 6. Yam-yashit barglar ustidagi shudring quyosh nurida xuddi billur donalardek yaltirab turibdi. 7. Jiyanim Nargiza Toshkent Tibbiyot akademiyasida o'qimoqda. 8. O't kuydirat, yer to'ydirar. 9. Har bahor mahallamizda Navro'z bayrami keng

nishonlanadi. 10. Ichkaridan chiqib kelgan maxdum mulla Abdurahmonni ko'rib qoldi.

Aniq o'tgan zamon fe'lining bo'lishli shakli

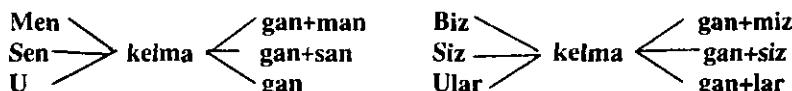
Aniq o'tgan zamon fe'lining bo'lishsiz shakli

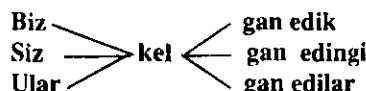
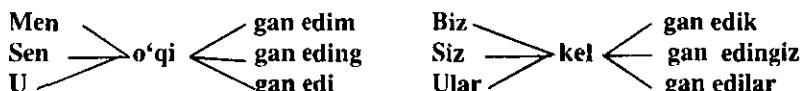
Yaqin o'tgan zamon fe'lining bo'lishli shakli

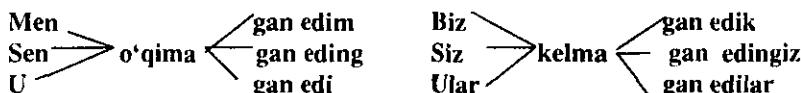
Yaqin o'tgan zamon fe'lining bo'lishsiz shakli

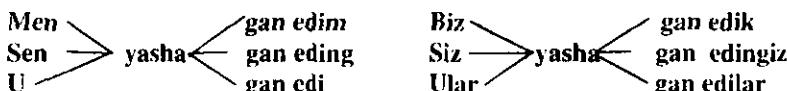
Uzoq o'tgan zamon fe'lining bo'lishli shakli

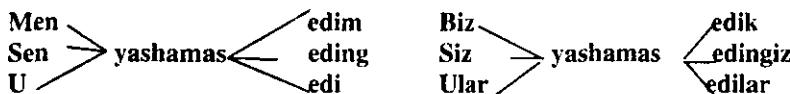
Uzoq o'tgan zamon fe'lining bo'lishsiz shakli

O'tgan zamon davom fe'lining bo'lishli shakli

O'tgan zamon davom fe'lining bo'lishsiz shakli

Mashq. Quyidagi gaplar o'tgan zamon fe'lining qaysi turiga mansubligini aytинг.

1. Men kecha dugonamni institutda ko'rib qoldim.
2. Biz yakshanba kuni toqqa chiqadigan bo'ldik.
3. Kitobni kutubxonadan olmoqchi edim.
4. Tevarak atrofdan odamlar to'planib kela boshladilar.
5. Bahorda ko'm-ko'k libos kiyib olgan barglar kuzda sariq, qizil va ko'kimdir barglar ichida tovlandardi.
6. Men ertaga siznikiga borib kelar edim.
7. Yozib-chizib o'tirganingizni ko'rib, so'zga chiqarsiz, deb o'ylagan edim.
8. Nargiza seni tag'in eslabdi.
9. Quyosh g'uborsiz ko'kda porlar edi.
10. O'g'lingiz hamma darslardan a'lo baho olibdi.

Topshiriq. Hech amaliyat haqida jiddiy o'ylab ko'rghanmisiz? Amaliyat bu kasb tomon birinchi qo'yilgan qadamdir. Hukmingizga amaliyotni o'tagan qizning kundaligidagi yozuvidan bir parchasini havola etmoqdamiz. Ushbu matnni o'qing va undagi o'tgan zamon fe'llarini toping.

«Men amaliyotni bunchalik qiyin, qiziqarli va mas'uliyatli bo'ladi, deb o'ylamagan edim. Amaliyotim tug'ruxonaning neonatologiya bo'limida o'tadim. Mittigina chaqaloqlarni qo'lga olish juda hayajonli edi. Bizga barcha muolajalar haqida yana bir bor bo'lim hamshiralari va shifokorlari, amaliyotimiz uchun mas'ul ustozimiz so'zlab berdilar. Amaliyat davrida qiziq voqealar ham yuz berdi. Bir chaqaloq tinimsiz og'zini harakatga keltirar, yuzini burishtirar edi. Kasalxonaning deyarli barcha mutaxassislari yig'ilib unga tashxis qo'yish uchun konsilium o'tkazishdi. Asab kasalliklari bo'yicha mutaxassismi ham chaqirishdi. Ammo hech kim unga to'g'ri tashxis qo'ya olmadi. Bola tug'ruxonadan ketish oldidan esa buning sababi ma'lum bo'ldi. U tishi bilan tug'ilgani, chiqayotgan tish milklarini qichitib, og'ritgani uchun hadeb g'alati harakatlar qilayotgani ma'lum bo'ldi.

O'zbekistonda bunday bo'lalarga Bo'riboy. Bo'rixon deb ism qo'yishadi. Ruslarda bunday ism yo'qligi sababli unga «Misha-ayiqpolvon» deb ism berishdi.

Topshiriq.

1. Quyidagi mashqdan o'tgan zamon fe'llarini toping. Ular qaysi turga to'g'ri kelishini aniqlang.
2. Amaliyotda, klinika bo'limlarida dars o'tganingizda, shifokor bilan hemorlar ko'rígida qatnashganigizda qiziq voqealarga duch kelganmisiz? Shular haqida so'zlab bering.

KASALLIKNING RIVOJLANISH ANAMNEZI

Anamnezning asl ma'nosи *eslamoq* demakdir. Demak, tekshirilayotgan bemor o'zida kasallik qanday paydo bo'lganini, shifokorga uchragunga qadar uning qanday davom etganini eslab, mukammal ayтиб berishi kerak.

Agarda bemorning ahvoli og 'ir bo'lsa, kasallik anamnezi bemorning kasalini yaqindan biluvchi kishilar yordamida to'planadi.

Bemorga birinchi yordam ko'rsatgan tibbiyot xodimlarining ma'lumotlari va ular bergen hujjatlar kasallik anamneziga material bo'lib kiradi. Anamnez diagnostik jarayonning birinchi bosqichi bo'lganligi uchun, uni to'liq to'plash katta ahamiyatga ega.

Bemorlar ko'pincha kasallikning uncha qimmatga ega bo'limgan belgilarini, o'zlarining qanday davolash muassasalarida bo'lganliklari to'g'risida mukammal gapirib, shifokorga kerak bo'lgan ma'lumotlarni aytmasliklari mumkin, shuning uchun anamnez to'playotgan shifokor bemorga muloyimlik bilan qo'shimcha savollar berib, asosiy ma'lumotlarni bilib olishga harakat qilishi kerak.

Lug'at

eslamoq – вспоминать
paydo bo'lmoq – появиться
mukammal – совершенный
bosqich – ступень
muloyim – вежливый
qo'shimcha – дополнительный

Topshiriq.

1. Matnni o'qing, Rus tiliga tarjima qiling.
2. Matn bo'yicha quyidagi konstruksiyalar asosida gaplar tuzing.

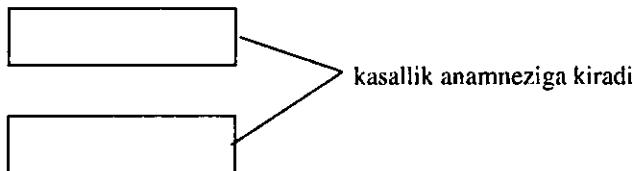
«Nima nima ma'noni bildiradi?»

Anamnez so'zi

«Nimada nima qilish kerak?»

Anamnezda tekshirayotgan bemor

«Nimalarga nima kiradi?»

ANAMNEZ YIG'ISH (Hajviya)

Amaliyotni poliklinikada o'tishdan oldin ustozimiz: - Anamnez yig'ishni bilasizlarmi? - deb so'radilar. Biz boshimizni qimirlatdik. Ular «boslanglar bo'lmasa», - deb chiqib ketdilar. Eshikdan bir nuroniy chol kirdi.

-Assalomu alaykum! O'tiring, otaxon, - dedim men.

-Vaalaykum assalom, bolam, - dedi chol.

-Otaxon, - dedim men, - onangiz sizga homilador bo'lganlarida toksikoz bo'lganmilar?

-Chol juda hayron qoldi.

-Bilmadim, bolam...

-Siz tug'ilgandan so'ng darrov yig'laganmisiz?

-Unisini ham bilmas ekanman.

-Kindigingiz nechanchi kunda tushgan?

-Shu bilan qiziqmag'an ekanman.

Shu payt eshikdan ustoz kirib qoldilar va kulib yubordilar.

-Bulardan hayot anamnezini olish shart emas. dedilar va o'zлari savol bera boshladilar.

Bemorning mehnat davri anamnez savollari

1. Qanday yuqumli kasalliklar bilan og'rigan?

Какими инфекционными болезнями болел?

2. Qaysi kasbda ishlagan?

Кем работал?

3. Oilaviy ahvoli qanday?

Какова семейная жизнь?

4. Jinsiy hayoti necha yoshdan boshlangan?

Когда началась половая жизнь?

5. Hozirgi vaqt dagi ijtimoiy-maishiy ahvoli

Социально-бытовые условия в настоящее время.

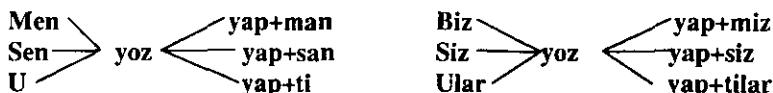
6. Oilada nasliy kasalliklar bo'lganmi?

Были ли в роду наследственные болезни?

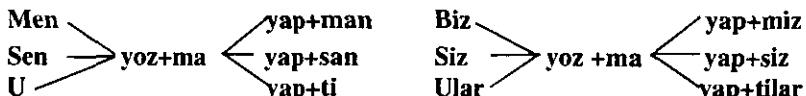
13-DARS

Hozirgi zamon fe'li quyidagi shakllarga ega:	Настоящее время глагола имеет следующие формы:
1.Aniq hozirgi zamon fe'li	1.Настоящее время данного момента
2.Hozirgi-kelasi zamon fe'li;	2.Настоящее-будущее время глагола;

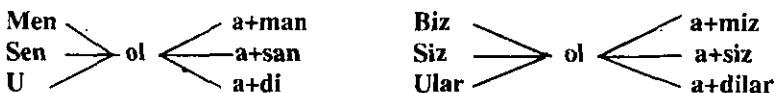
Aniq hozirgi zamon fe'lining bo'lishli shakli

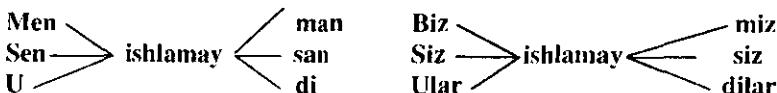
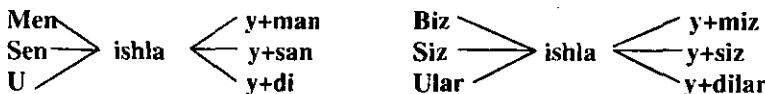
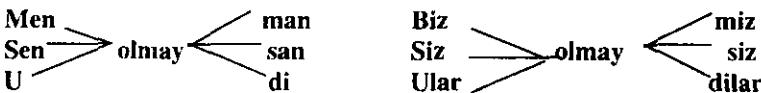
Aniq hozirgi zamon fe'lining bo'lishsiz shakli

Hozirgi- kelasi zamon fe'lining bo'lishli shakli

Hozirgi -kelasi zamon fe'lining bo'lishsiz shakli

Mashq. Hozirgi zamon fe'llarini topib, ma'no jihatidan turini ayting.

1. Xizmatlaringiz uchun sizga rahmat aytishmoqda. 2. Men o'ylaymanki, siz bu topshiriqni ham sharaf bilan bajarasiz. 3. Mehnat bizni uch tanglikdan: g'amginlik, illat va muhtojlikdan xalos qilmoqda. (Volter). 4. Oltin o'tda, odam mehnatda bilinadi. 5. Mening xalqim do'stlik, birodarlikning qadrini biladi. 6. Onam 17-shahar kasalxonasida terapevt bo'lib ishlayapti. 7. Men yuridik kollejida o'qiyapman. 8. U uya kelishi bilanoq rasm chizishni boshlaydi. 9. Hammamiz ahil bo'lib ishlaymiz. 10. Har bir ovqat hazm qilish a'zosi o'z tuzilishiga ega va ma'lum bir vazifani bajaradi.

Topshiriq. Matnni o'qing. Hozirgi zamon fe'llarini toping.

MENING BIRINCHI BEMORIM

Mana, men pediatr sifatida ilk bor bemor qabul qilyapman. Kiyimimni almashtirgani kirib ketyapman. Yuragim duk-duk urganini sezyapman. Mana, eshik ochilyapti. Bolachasini ko'targan yoshgina onaxon bo'sag'ada turibdi.

-Kiring! - deyman men.

U ham qimtinib kiradi.

-Assalomu alaykum!

-Vaalaykum assalom.

O'zimni jiddiy qiyofaga solib so'rayman.

-Nimadan shikoyat qilyapsiz?

-Bolamning isitmasi chiqyapti.

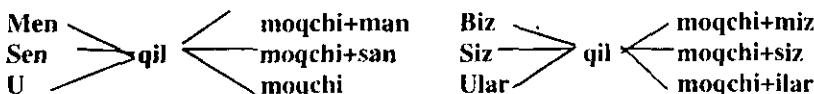
Men bolaning tomos'ini ko'raman. O'pkasini eshitaman.

-Xayriyat, o'pkasi toza. Tomog'i qizaribdi!-deyman men. Dori yozib bergenimda esa qo'llarimning titrashini bildirmayman.

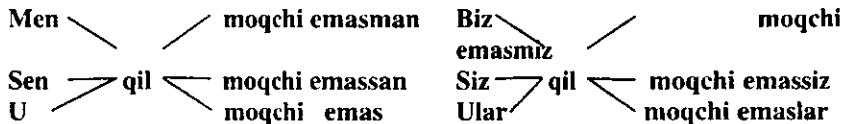
-Rahmat!- deydi u bolasini yo'rgaklashga qynalib. U ilk bor bemor bolasini olib chiqqan, men esa ilk bemorimni ko'rardim.

Kelasi zamon fe'li quyidagi shakkarga ega:	Будущее время глагола имеет следующие формы:
1. Kelasi zamon guman fe'li. 2. Kelasi zamon maqsad fe'li.	1. Будущее предположительное время глагола. 2. Будущее время цели.

Kelasi zamon maqsad fe'lining bo'lishli shakli

Kelasi zamon maqsad fe'lining bo'lishli shakli

Kelasi zamon guman fe'lining bo'lishli shakli

Kelasi zamon guman fe'lining bo'lishsiz shakli

Mashq. Quyidagi matnni tarjima qiling. Fe'llar qaysi za monga mos kelishini aniqlang.

ПРОСТАЯ ИСТИНА

В медицинский институт я поступил после тяжелейшей травмы, в результате которой пришлось ампутировать ступню. Любой на мосем месте совсем бы раскис. Но я не поддался беде и понял простую истину: в жизни всегда надо быть сильным и уметь добиваться намеченной цели. Я стал заниматься спортом и до сих пор по утрам выжимаю двухпудовые гири, имею первый разряд по плаванию, хожу на лыжах и хорошо вожу машину.

А ещё я люблюходить в театр оперы и балета, посещаю интересные выставки, часто бываю в магазине «Книги». Очень люблю читать произведения классиков и фантастику.

Я считаю, что врач должен быть не только хорошим специалистом, но и высокообразованным, интеллигентным человеком.

Mashq. Kelasi zamon fe'llarining qaysi turiga mansubligini aniqlang.

1. Bu topshiriqni men bajaradiganman.
2. Suv ketar – tosh qolar, o'sma ketar qosh qolar.
3. Ertaga majlis o'tkazmoqchimiz.
4. Men katta maqola yozadiganman.
5. Nargiza onasiga har doim yordamlashardi.
6. Bu kitobni keyinroq o'qirman va senga ayтиб beraman.
7. O'tkit kolit yoz fasilda sifatsiz sabzavot-mevalar, eski go'sht, baliq mahsulotlarini iste'mol qilish tufayli paydo bo'ladi.
8. Ingichka ichakning yallig'lanishiga kolit deyiladi.
9. Nargizanining

to'yi shu oyning oxiriga bo'ladigan. 10. Mastura inglez tilini mukammal o'rghanmoqchi.

Topshiriq. Matnni o'qing. Siz bu savolga qanday javob berardingiz?

«MEN O'N YILDAN KEYIN QANDAY BO'LAMAN?»

-Men Oliya Ibrohimovaman. Hozir Toshkent Pediatriya tibbiyot institutining oliv ma'lumotli hamshira fakultetida o'qiyapman. O'n yildan keyin bakalavr diplomini olib, jarrohlik bo'limida ishlayotgan bo'laman. Ba'ki ish faoliyatim O'zbekistonda, balki o'sha payt Koreyada ishlayotgan bo'larman.

-Men, Sultonova Dilbar o'n yildan so'ng tibbiy kollejda hamshiralarga dars beraman.

-Men o'n yildan so'ng kardiolog shifokor bo'laman. O'zim tug'ilib o'sgan Samarqand viloyatining Poyariq tumanida kasalxonada ishlayotgan bo'laman.

-Men magistraturani tugatib, magistrlik diplomini olaman. Keyin «Hamshiralik ishini tashkillashtirish» mavzusida dissertatsiya yoqlayman.

MIOKARDIT

Miokardit-yurak muskullarining infeksiyon-allergik va intseksion-toksik yallig'lanishidir.

Miokardit ko'pincha disteriya, qorin tifi, brutsellyoz, tuberkulyoz, zaxm, toshmali tif kasalliklarda uchraydi. Oxirgi yillarda miokardit viruslar keltirib chiqaruvchi gripp, qizilcha, suvchechak, poliomielit kabi kasalliklarda ko'p uchramoqda. Nospetsifik infeksiyon-allergik miokardit streptokokk va stafilocokka aloqador kasalliklarda (angina, faringit, surunkali tonzillit, gaymorit va boshqalar) uchraydi. Infeksiya miokardni to'g'ridan-to'g'ri zararlantiradi.

Kasallar tez charchab qolish, hansirash, yurak sohasi og'rib turishi, yurak o'ynashidan shikoyat qiladilar. Kasal ko'zdan kechirilganda qon aylanishi yetishmovchiligi belgilari ko'rish mumkin: badan terisi oqaradi, ko'kimdir tusga kiradi, bo'yin venalari bo'rtib turadi, puls bosimi past, puls tezlashadi, arterial bosim, ayniqsa, sistolik bosim pasayadi. Yurak chegaralarining o'zgarishi kam bo'ladi. Yurak tonlari susaygan bo'ladi, biroq uchida sistolik shovqin eshitiladi. Birinchi galda R tishcha voltaji pasayadi, ba'zi o'choqli o'zgarishlar bo'lishi mumkin. Salitsilatlar va pirazolon preparatlari miokarditning allergik komponentiga ta'sir qiluvchi yurak-tomirlar yetishmovchiligin davolash uchun buyuriladi.

Miokardit odatda eson-omon o'tadi. Idiopatik miokarditda prognoz juda jiddiy bo'ladi. Miokardit kasalligi davomida kasallar ishga layoqatsiz hisoblanadilar. Miokard kardiosklerozi rivojlaniib, qon aylanish

yetishmovchiligi yoki yurak ritmining buzilishlari bilan kechsa, bemorlar ishga layoqatsiz bo'lib qoladilar.

Lug'at

yallig 'lanish – воспаление
zaxm – сифилис
toshmali tif – сыпной тиф
qizilcha – краснуха

suvchechak – ветрянка
susaymoq – ослабевать
shovqin – шум

Savol va topshiriqlar.

1. Matn asosida quyidagi konstruksiyalar bo'yicha gaplar tuzing.

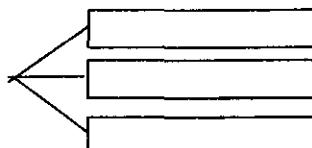
«Nima bu nima?»

Miokardit

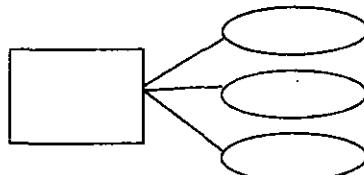

«Nima ko'pincha nimada uchraydi?»

Mikardit ko'pincha

Nospetsifik infekzion
kasalliklarga aloqador miokardit

«Nimada nima belgitar bo'ladi?»

Miokardit kasalligida

2. Oxirgi yillarda miokardit qaysi kasalliklarda uchraydi?
3. Nospetsefik infekzion miokarditda infeksiya qanday ta'sir etadi?
4. Kasallik odatda qanday o'tadi?
5. Uni davolashda qanday preparatlar qo'llanadi?

SUHBAT

Gulshoda:

-Ira, biz «Ichki kasalliklar»ni o'tyapmiz.

Ira:

-Qaysi turdag'i kasalliklarni o'typsizlar?

- Yurak kasalliklarini. Yurak haqida juda ko'p narsalarni bilib oldik.
- Haqiqatan ham yurak har bir urishida taxminan 70 gr qonni haydar ekan.
- Ha, bir kecha-kunduzda bu raqam 1000 litrni tashkil etadi. O'rtacha umr davomida esa 250 min litr atrofidagi qonni haydaydi.
- Biz bu kasalliklardan revmatizm, endokarditlar, miokardit, perikardit, yurak ishemik kasalliklari, stenokardiya va boshqalarni o'tdik.
- Bular orasida eng ko'p tarqalgani yurak ishemik kasalliklari hisoblanadi.
- Yurakning ishemik kasalliklari kun tartibini to'g'ri tashkillashtirmaslik, ichkilikbozlik, toliqish, noto'g'ri ovqatlanish, kam harakatlilik, asab buzilishi tufayli kelib chiqadi.
- To'g'ri. Rahmat, Ira, qiziqarli suhbating uchun.
- Ha, yurak tanamizdagи kuchli nasos.
- Unda bir kecha-kunduzda bu raqam juda katta bo'lsa kerak.
- Ha, haqiqatan juda katta raqam. Ammo so'nggi paytda yurak-qon tomir kasalliklari juda ko'paygan.
- Bular orasida eng ko'p tarqalgani qaysi kasallik hisoblanadi?
- Ular nima sabadan kelib chiqadi?
- Demak, bu kasallikning oldini olish uchun zararli odatlardan xoli bo'lish va sog'lom tur mush tarziga rioya qilish asosiy ahamiyat kasb etar ekan.

14- DARS

Fe'l mayllari (Наклонения глагола)	
<p>Fe'l mayli harakat yoki holatning borliqqa munosabatini bildiradi. 3 xil fe'l mayli bor:</p> <p>1. Aniqlik mayli. Aniqlik mayli fe'l zamonlaridan biriga (o'tgan, hozirgi, kelasi) munosabatni bildiradi.</p> <p>2. Buyruq-istik mayli. Buyruq-istik mayli 2-shaxsga buyruq, 1-shaxsga xohish, 3-shaxsga nisbatan taklif ma'nolarini bildiradi.</p> <p><i>Men ol+ay Biz ol+aylik Sen ol Siz ol+ing U ol+sin Ular olsinlar</i></p>	<p>Наклонение глагола выражает отношение действия или состояния к действительности. Есть три наклонения:</p> <p>1. Изъявительное наклонение. Изъявительное наклонение указывает на отношение глагола к одному из глагольных времен (прошедшее, настоящее, будущее).</p> <p>2. Повелительно-желательное наклонение выражает обращение с приказом ко II лицу, желание говорящего. обращение к 3-му лицу.</p>

<p>3. Shart mayli. Shart mayli ish harakatning bajarilishi uchun shart borligini bildiradi.</p> <p><i>Men bor+sam Biz bor+sak Sen bor+sang Siz bor+sangiz U bor+sa Ular bor+salar</i></p>	<p>3. Условное наклонение указывает на зависимость совершения действия от определенных условий.</p>
---	---

Chizmoq, sakramoq fe'llarini aniqlik maylida 3 shaxs va zamonda tuslang.

Mashq. Buyruq-istak maylidagi gaplarni aniqlang.

1.Ular hech vaqt ma'ruzaga kechikmas edilar. 2.Nodira bugun kutubxonaga kelsin. 3.Sen qayerda o'qiysan? 4.A'lo bahoga o'qingiz, el ardoqlagan shifokorlar bo'lingiz.

Mashq. Hozirgi-kelasi zamon shart maylidagi fe'llarni aniqlang va alohida ko'chiring.

1.Bir kun ertalab tursam, hech kim yo'q. 2.Hozir o'z kasbingni egallasang, ishda qiynalmayсан. 3.Biz intizomli bo'lsak, o'qituvchimiz xursand bo'ladi. 4.Bu talabani boshqalarga o'mak qilib ko'rsatsa bo'ladi. 5.Agar ega bo'lsam yuz ko'zga, bari bilan qarardim sizga.

Mashq. Quyidagi fe'llardan shart maylidagi fe'l yasang.

Qurmoq, yasamoq, ushlarimoq, sevmoq, tuzatmoq, salomlashmoq.

Mashq. Maqollarni yod oling.

1.Hurmat qilsang, izzat ko'rasan. 2.Otang bolasi bo'lma, odam bolasi bo'l. 3.Nima eksang, shuni o'rasan. 4.Suymaganga suykalma. 5.Bug'doy noning bo'lmasin, bug'doy so'zing bo'lsin.

QON KETGANDA BIRINCHI YORDAM

Agar qon kapillyarlardan ketib, kesilgan yo tirnalgan joy chuqr bo'lmasa, o'sha yerga brilliant zelenkasi yo yod eritmasi surtiladi. So'ng bint bilan bog'lab qo'yiladi.

Agar qon vena yoki arteriyadan ketayotgan bo'lsa, qon ketayotgan nuqta siqiladi. Agar qo'l yoki oyoqdan qon ketsa, zararlangan qo'l-oyoqqa bog'ich bog'lanadi. Bog'ich sifatida qayish, arqon va o'ralgan sochiqni ham ishlatish mumkin. Chilvir puls yo'qolguncha tortiladi, chunki yetarlicha tortilmasa qon ketishi ko'payadi. Qattiq tortilsa paratich boshlanadi.

Jgut tagiga doka, paxta, sochiq qo'yiladi. Uni kiyim ustidan ham, qo'yish mumkin. Shuni esda tutish kerakki, bog'ichni 2 soatdan ortiq qoldirib bo'lmaydi. Shunda ham har yarim soatda bo'shatib turiladi.

Qulayroq bog'lash uchun arqon yo qayish tugun qilib bog'lanadi, o'rtasiga tayoq tiquiladi, tayoq aylantirilgan sayin bog'ich kuchliroq siqiladi.

Agar kesilgan joy uncha chuqur bo'lmay, qon ketishi ko'p bo'lmasa, qo'l yoki oyoqni yuqoriga ko'tarib, bosib turuvchi bog'lam qo'yish bilan qon to'xtatiladi.

Burundan qon ketganda esa bemorni o'tqazib, kiyim qon bo'lmasligi uchun burni tagiga paxta yoki ro'mol qo'yish zarur. So'ng burun tepasiga sovuq kompress qo'yiladi.

Shikastlanish tufayli tish sinib tushganida og'iz bo'shlig'ini aslo sovuq suvga chayish yaramaydi, chunki bu holatda qon ketishi kuchayadi. Bint yo paxtani dumaloq valik shakliga keltirib tish o'rniغا qo'yiladi va tishlar siqiladi.

Lug'at

bog'ich – жгут

ro'mol – платок

qon ketish – кровотечение

yordam – помощь

sovuq – холодный

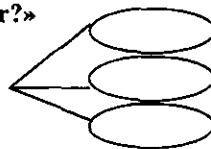
to'xtatmoq – останавливать

Savol va topshiriqlar:

1. Matn asosida quyidagi konstruksiyalar bo'yicha gaplar tuzing.

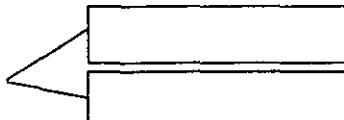
«Nimaning qanday turlari bor?»

Qon ketishining

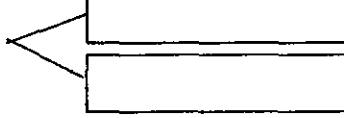

«Nimada nima qilish yaramaydi?»

Chilvir tortilganda

Tish sinib tushganida

2. Kapillyarlardan qon ketganda qanday yordam ko'rsatiladi?

3. Vena yoki arteriyadan qon ketganda birinchi yordam qay tarzda ko'rsatilishi lozim?

4. Burundan ketgan qonni to'xtatish uchun nima qilish kerak?

5. Shikast tufayli tishi sinib tushganda ketuyotgan qon qanday to'xtatiladi?

Topshiriq. Quyidagi matnni rus tilidan o‘zbek tiliga tarjima qiling.

В летнюю пору нередки ужаления пчелами, осами, шмелями, шершнями. В этом случае необходимо чистыми руками осторожно удалить жало, пораженное место смочить нашатырным спиртом и наложить холод. Когда одна тряпочка, смоченная водой, нагреется, накладывают другую. Ужение в лицо может быть даже опасным для жизни. Отнесись к этому с большой настороженностью и постарайся быстрее доставить пострадавшего.

ILK YORLIQ

Dam olish kuni. Havo ochiq. Kunlar issiq, har zamon mayin shamol yuzni silab o‘tadi. Aylangani ko‘chaga chiqdim. Avtobusga chiqdim. Avtobusda anchadan buyon ko‘rmagan qalin do‘stimni uchratib qoldim. U bilan quyuq so‘rashib qoldik. Avtobusdagilar bizning gapimizni eshitib turishardi. Do‘stim mendan o‘qish joyimni so‘radi. Men unga g‘ururlanib, ToshPTI da o‘qiyotgantimni aytdim. Shunda u menga «O‘-o‘-o‘, bo‘lajak shifokor», - dedi. Ha, «Xalqqa xizmat-oliy himmat», - dedim. Suhbatimiz davom etdi. Chamasi yarim soatlar o‘tgach, yonimizda ketayotgan bir ayol hushidan ketib qoldi. Albatta, bu besabab emas, chunki avtobus issiq, havo yetishmaydi. Shunda yo‘lovchilar haydovchini ogohlantirib, avtobusni to‘xtatishdi. Yo‘lovchilar hayajonlanib nima qilishni bilmay qolishdi. Men ham biroz hayajonlandim, baribir o‘zimni qo‘lga olib, yo‘lovchilardan ayolni tushirishni iltimos qildim. Ayolni pastga tushirdik. Lekin ayolning ahvoli og‘ir edi. Rangi oqargan, nafas olishi to‘xtagan ekán. Odamlar yuziga suv sepishdi, shapatilashdi, bu ish bermadi. Shunda birdan hamma menga qaradi. Ularning bu qarashlarida olam-olam ma‘no bor edi. Xuddi menga «Qani, endi o‘zingni ko‘rsat!» degandek tuyulardi. Men unga birinchi tibbiy yordam ko‘rsatdim. Sun‘iy nafas berdim, yuragini massaj qildim. Ollohga shukurki, qilgan ishlarim zoye ketmadi. U o‘ziga kelib nafas ola boshladi. Odamlarning yuzidagi quvonchni ko‘rsangiz edi, xuddi yelkamdan tog‘ ag‘darilgandek bo‘ldi. Shundan so‘ng, men ham erkin nafas oldim. Keyin taksi to‘xtatib, ayolni kasalxonaga olib bordim. Ayol o‘ziga kelgach, menga rosa minnatdorchilik bildirdi. Lekin men allaqachon ilk yorliqnı olib bo‘lgan edim.

Topshiriq. Quyidagi matnni o‘qib chiqing. Uni muhokama qiling va savollarga javob bering.

1. Siz qahramon o‘rnida o‘zingizni qanday tutardingiz?
2. Shunday voqealar guvohi bo‘lganmisiz?
3. Agar bemon odamni ko‘rsangiz unga birinchi yordam ko‘rsatasizmi?

15 –DARS

Fe'l nisbatlari (Залоги глаголов)	
<p>Fe'l nisbati ish-harakat bajaruvchisi (sub'yekt) va predmet (ob'yekt) o'rtasidagi munosabati bildiradi.</p> <p>O'zbek tilida 5 ta fe'l nisbati bor:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Aniqlik nisbati. Bu nisbat hech qanday qo'shimchaga ega emas. 2. O'zlik nisbati. O'zlik nisbati ish-harakatning bajaruvchiga qaytishini bildiradi. <u><i>-i, -in;</i></u> Masalan: <u><i>kiyinmoq, taranmoq,</i></u> 3. Majhullik nisbati <u><i>-i, -in, -l, -il</i></u> qo'shimchalari bilan yasaladi. Masalan: <u><i>kitob o'gildi, uy qurildi,</i></u> 4. Birgalik nisbati ish harakat bir necha shaxs tomonidan bajarilishini bildiradi. <u><i>-sh, -ish</i></u> qo'shimchalari bilan yasaladi. 5. Ortirma nisbat <u><i>-t, -tir, -dir, -r, -ar, -giz, -g'iz, -qiz</i></u> qo'shimchalari bilan yasaladi. 	<p>Залоги глаголов выражают различные отношения между производителем действия (субъектом) и предметом (объектом).</p> <p>В узбекском языке глагол имеет 5 залогов:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Действительный залог не имеет никаких аффиксов. 2. Возвратный залог обозначает действие, которое возвращается к самому субъекту. 3. Страдательный залог образуется аффиксами <u><i>-u, -un, -l, -il,</i></u> 4. Взаимно-совместный залог показывает, что действие совершается несколькими лицами. 5. Понудительный залог образуется аффиксами <u><i>-ti, -tip, -duip, -pi, -ap, -giiz, -g'iz, -qiz</i></u>

Mashq. Gaplarni ko'chiring va majhullik nisbatiga oid so'zlarning tagiga chizing. Gaplarni rus tiliga tarjima qiling.

1.Uy oqlab bo'lindi. 2.Musobaqa g'oliblari mukofotlandi. 3.Bu haqda ko'p gapirildi. 4.Qurilishga kerakli narsalar olindi. 5.Yer yaxshi ishlandi. 6.Bino ta'mirdan chiqarildi.

Mashq. Qavs ichidagi fe'llarni o'tilgan fe'l nisbatlaridan biriga aylantiring.

Qaror (o'qilmoq), bemorga tibbiy yordam (ko'rsatmoq), ikrom dekan huzuriga (kirmoq), institutda mehnat intizomi (yxshilamoq), u chiroyli (kiyinmoq) va suratga (tushmoq).yuqori sifat ko'rsatkichiga (erishmoq).

Mashq. Quyidagi fe'llardan o'zlik nisbati yasang va gaplar tuzing.

Taramoq, ilmoq, saylamoq, o'yalamoq, artmoq.

1.Talabalar allamahalgacha bahs-munozara qilishdi. 2.Musobaqa qatnashchilari kecha Buxorodan qaytishdi. 3.Bugun ular uchrashuvga borishadi. 4.Baxt uchun kurashish kerak. 5.Opa-singillar onasiga sovg'a olishdi. 6.Musobaqadoshlar o'zaro tajriba almashishdi.

Mashq. Gaplardagi orttirma nisbatni aniqlang va tagiga chizing.

1.Unumli mehnat keltirar davlat. 2. Ilmli bo'l, hunar orttir. 3.Ilmu hunar bu qanotdir. 4.U dugonasini ham teatrga borishga ko'ndirdi. 5.Alisher ukasini o'midan turg'azdi. 6.U bu xushxabarni opasiga yetkazdi.

SHARQ TABOBATI

Meditina fanining rivojlanishida qadimiy Osiyo mamlakatlarining hissasi ham bor. Hindiston, Tibet, Xitoy va Arab davlatlarida o'simliklar bilan davolash keng tus olgan. «Yajur -veda»(«Hayot haqidagi fan») dorivor o'simliklar haqida yozilgan qadimiy hind kitobidir.

Tibet tibbiyoti hind tibbiyoti yordamida rivojlandi. Mashhur «Djudshi» («Shifobaxsh dori-darmonlar mohiyati») kitobi Tibet tibbiyotining asosini tashkil etadi.

Xitoy xalq tabobati juda uzoq tarixga ega. Xitoy tibbiyotining asoschisi bundan 3 ming yil oldin xoqonlik qilgan Shen Nung hisoblanadi. Uning dastxatiga mansub kitoblar bizgacha yetib kelmagan. Ammo bu kitoblarning ko'chirma nusxalari va to'ldirilgan shakkllari ming yillar osha meros bo'lib kelmoqda. Shen-Nung kitobida o'simliklarning sinonim nomlari, botanik ta'rifi, o'simliklardan mahsulotlar tayyorlash davrlari va usullari, o'simliklarning geografik joylashishi, mazkur dori-darmonning ta'sir doirasi, qo'llanishi, dori-darmon ishtirok etadigan retseptlar ro'yxati hamda shu dori-darmonlar bilan davolash mumkin bo'lgan kasalliklarning umumiyligi ro'yxati keltirilgan.

Sharqning mashhur olimlari Abu Abdullohamid Muhammad ibn Muso Al-Xorazmiy, Abu Bakr Muhammad bin Zakariya ar-Roziy, Abu Rayhon Muhammad al-Beruniy, Abu Mansur Buxoriylar ham tibbiyot fani rivojiga katta hissa qo'shdilar.

O'rta Osiyoning zabardast olimlaridan biri bo'lgan Abu Ali ibn Sinoning jahonshumul faoliyati to'g'risida to'xtalib o'tmasdan bo'lmaydi. Abu Ali ibn Sino 450 dan ortiq qimmatli asarlar yaratgan. Biroq zamонлар о'tishi bilan ularning ko'pi yo'qolib ketgan. Ibn Sinoning bizgacha yetib kelgan 240 asaridan 40 tasi meditsinaga oiddir. Abu Ali ibn Sino «Al-qonun» asarida 900 ga yaqin o'simlikning shifobaxsh xususiyatlari va ularni ishtatilish yo'llari to'g'risida ma'lumot keltiradi. Uning shogirdlaridan Sharafuddin Abu Abdullohamid ibn Yusuf Iloqiy, Abu Sodiq Mutatabbib va Jurjoniylar ham meditsinaning rivojlanishiga hissa qo'shganlar.

Lug'at

hissa – доля

zabardast – выдающийся

dastxat – письмо, подпись

ro'yxat – список

mahsulot – продукция

yo'qolmoq – затерягаться

qimmatli – дорогой

shifobaxsh – целебный

ta'sir – действие

ko'chirma nusxa – переписанный вариант

Savol va topshiriqlar.

1. Tibbiyot fanining rivojlanishida qaysi Sharq xalqlari tibbiyoti muhim rol o'yagan?
2. Tibet tibbiyotining asosini qaysi kitob tashkil etadi?
3. Ibn Sinoning shogirdlarini sanab bering.
4. Matn mazmunini qisqacha so'zlab bering.

SUHBAT

Gulshoda:

- Senga Sharq tabobati, Ibn Sino va undan 100 yil keyin o'tgan Ar-Roziy merosi haqida so'zlab bermoqchiman.
- U kimyoga bag'ishlangan 26 ta asar yozgan. Shuningdek, u «Podshohlar tabobati», «Tabibga yetisha olmaydiganlar kitobi», «Chechak va qizamiq haqida kitob», va boshqalar muallifidir.
- U ko'zini davolatish uchun tabibga boradi. Shu-shu tabiblikka qiziqadi.
- Ar-Roziy tib va falsafa bilan shug'ullanish uchun Bag'dodga boradi. U Buxoroda ham bo'lgan.
- Uning juda ko'p shogirdlari bo'lgan. U o'z shogirdlari orasida buxorolik Muhammad ibn Yunusni alohida hurmat bilan tilga oladi.
- Ha, uning shogirdi tomonidan yozib qoldirilgan kasalliklar tarixidan shu ma'lum bo'ladiki, u kambag'allarga qo'sidan kelgancha yordam berishga harakat qilgan va bepul davolagan. U aholining barcha tabaqalarini bir xil ko'rgan.

Ira:

- Buyuk tabib qanday asarlar yozgan?
- U qanday qilib tabib bo'lgan?
- Ar-Roziy qaysi shaharlarda bo'ladi?
- Uning shogirdlari ham bo'lганми?
- Uning insoniy xislatlari haqida ham biror narsa bilasanmi?
- Uni qaysi asarlari mashhur qilgan?

-U Sharqda kasalliklar tarixini joriy qilgan. Kimyoga bag'ishlangan ko'p asarlar yozgan. Chechak va qizamiq haqidagi kitobi mashhur kitobdir. Bu kasalliklar tavsifini boshdan oyoq o'z tajribasiga asoslanib yozgan. Bu kasallar boshtanishi, alomatlari va tugallanishi shu qadar aniq bayon etilganki, u hozirgacha o'z qimmatini yo'qtogani yo'q.

-Qiziqarli suhbating uchun rahmat.

Topshiriq. Matndagi fe'llarni kerakli nisbat va maylda bering.

1. Qovun terini (tozalashda), urug'i va ichidagi boshqa narsalar sepkil, dog' va boshning kepaklanishida (foyda qilmoq).
2. Qovoq shirasi, ayniqsa, qizil gul yog'i bilan qo'shib (ishlatilmoq) qulog og'rig'inii (bosmoq).
3. Karamning bargi xomligicha sirkta bilan cyilsa, taloq kasaliga uchraganlarga foyda (qilmoq).
4. Suvda qaynatilgan guruch bir oz ichni (qotirmoq).

16 –DARS

Sifatdosh (Причастие)	
<p>Sifatdosh – fe'l shakli bo'lib, u fe'lifik va sifatlik xususiyatiga ega.</p> <p>Sifatdoshning 4 ta shakli bor:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. O'tgan zamon sifatdoshi; 2. Hozirgi zamon sifatdoshi; 3. Hozirgi-kelasi zamon sifatdoshi; 4. Kelasi zamon sifatdoshi. <p>O'tgan zamon sifatdoshi fe'lning bo'lishli yoki bo'lishsiz shakliga <u>-gan, -kan, -gan</u> qo'shimchasini qo'shish bilan yasaladi. Masalan: <u>ishla+gan, chig+gan</u>;</p> <p>Hozirgi zamon sifatdoshi ravish-doshning <u>-a, -y</u> shakliga <u>-yotgan</u> qo'shimchasiini qo'shish bilan yasaladi. Masalan: <u>bora+yotgan, o'qi+yotgan</u>;</p>	<p>Причастие – это глагольно-именная форма, которая имеет признаки глагола и прилагательного. Причастие имеет 4 формы:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Причастие прошедшего времени; 2. Причастие настоящего времени; 3. Причастие настоящего будущего времени; 4. Причастие будущего времени. <p>Причастие прошедшего времени образуется присоединением к положительной или отрицательной форме глагола аффикса <u>-ган, -кан,</u> <u>-кан:</u></p>

Hozirgi kelasi zamon sifatdoshi ravishdoshning -a, -y shakliga -digan qo'shimchasini qo'shish bilan yasaladi. Masalan: ishlaydi+gan, bora+digan;

Kelasi zamon fe'liga -r, -ar qo'shimchasini qo'shish bilan yasaladi. Masalan: ogar, borar, aytar;

Причастие настоящего времени образуется присоединением к форме деепричастия на -a, -y **аффикса -ётган**.

Причастие настоящего-будущего времени образуется присоединением к форме деепричастия на -a, -y **аффикса -диган**.

Причастие будущего времени образуется путём присоединения к основе глагола аффиксов -p, ap.

Mashq. Quyidagi so'z va birikmalardan sifatdosh yasang va ular ishtirokida gaplar tuzing.

Qaramoq, bilib olmoq, taqmoq, kelishmoq, olib kelmoq, bukmoq, yozib bormoq, og'moq.

Mashq. Maqollardagi sifatdoshlarni aniqlang va birikma holida ko'chiring. Birikmalarni rus tiliga tarjima qiling.

1.Ekinni erta ekkan, hosilni erta o'rар. 2.To'g'ri gap tuqqaningga yoqmaydi. 3.Aytar so'zni ayt, aytmас so'zdan qayt. 4.Birlashgan kuch yengilmas. 5.Qo'rqqangga qo'sha ko'rinar.

Mashq.Gaplardagi hozirgi zamon sifatdoshlarini o'zi bog'lanib kelgan so'z bilan ko'chirib, rus tiliga tarjima qiling.

1.Qurilayotgan bino atrofiga gullar o'tqazdik. 2.Biz yashayotgan dunyo o'zining sir-sinoatlariga ega. 3.Ikkinchи talabalar uyida yashayotgan talabalar musobaqada g'olib bo'lishdi. 4.A'lo o'quvchi qizning axloqi ham soz bo'ladi. 5.So'zlayotgan odamning gapini bo'lish odobdan emas.

Mashq. Quyidagi gaplarni rus tiliga tarjima qiling, sifatdoshlarni aniqlang.

1. Nafas olish a'zolariga havf solgan sharoitlar mavjud bo'lsa, hamshiralalar vaziyatga aralashishi zarur. 2. Jarohatlar mexanizmini biladigan hamshira mumkin bo'lgan shikastlanishlarni tez anglab oladi. 3. Bemorni ko'rgan va ma'lumot yiqqan hamshira zarur bo'lgan mutaxassislarni chaqirishni taklif qiladi. 4. Kulib turgan hamshira yuzidan bemor tuzalayotganini tushunish mumkin edi.

Mashq. Chap tarafda turgan fe'llardan sifatdosh yasab, gap tuzing.

Ishlamoq	odam bir kun o'z mehnatining natijasini ko'radi.
Aytmoq	so'zni gapirishga shoshilma, hozir u sening quling, gapirsang sen uning quliga aylanasan.

Bormoq	joy uzoq bo'lgani uchun bu ishni ertaga qoldirdik.
Bo'lmoq	bolani yoshlikdan bilish mumkin.
Saqlamoq	dorilarni olgan hamshira ularning saqlanish muddatini biladi.

Mashq. Gaplarni o'zbek tiliga tarjima qiling.

1. Медицинская сестра проверила готовность больного к операции.
2. Медицинская сестра после операции больного должна систематически наблюдать за больным.
3. Если больной в сознании медицинская сестра спрашивает больного о существующих болях, о неудобствах, об изменениях в функциях органов.

HAMSHIRALARING VAZIFALARI

Tibbiyot hamshirasi bemorni mustaqil davolamay, faqat shifokor ko'rsatmalarini bajarsa-da, uning kuzatuvlari katta ahamiyatga ega, chunki u bemorning yonida bo'lib, uning holatida ro'y beradigan hamma o'zgarishlarni payqab, unga o'z vaqtida yordam berishi va uning iztiroblarini yengillashtirishi mumkin.

O'z ishini sevishi va bemorga g'amxo'r bo'lishidan tashqari tibbiyot hamshirasi yetarlicha tibbiy bilimlarga ega bo'lishi kerak. Asosiy vazifasi bemorlarni parvarish qilishdan iborat bo'lgan tibbiyot hamshirasi bemorlarga qarash qoidalarini va davo muolajalarini to'g'ri bajarishnigina emas, balki bemor organizmiga dori yoki muolajaning qanday ta'sir qilishini ham bilishi kerak.

Bemorlarni parvarish qilish bo'yicha hamshiralarning tadbirlar kompleksi quyidagilardan iborat:

1. Shifokor ko'rsatmalarini bajarish, dori-darmonlar tarqatish, inyeksiyalar o'tkazish, bankalar, xantal qog'ozlari qo'yish, zuluklar solish va boshqalar;
2. Shaxsiy gigiyena tadbirlarini o'tkazish: bemorlarni yuvintirish, yotoq yaralarni profilaktika qilish, ich kiyimlarni almashtirish va boshqalar;
3. Palatada sanitariya-gigienik sharoitni vujudga keltirish va uni saqlab turish;
4. Tibbiyot hujjatlarini to'ldirib borish;
5. Bemorlar orasida sanitariya maorifi ishlarni olib borishda qatnashish;
6. Bemorlarga qulay o'rinn solib berish va uni ozoda saqlash;
7. Yuvinish, ovqat yeyish va fiziologik ehtiyojlar vaqtida og'ir yotgan bemorlarga yordam ko'rsatish.

Tibbiyot hamshirasi bemorni muolaja qilish, uni davolash va parvarish qilibgina qolmasdan, balki u ma'naviy yetuk, axloqiy pok, mustaqil fikrlovchi, e'tiqodi mustahkam, o'z tarixi, madaniyatini biladigan komil inson bo'lishi kerak.

Lug‘at

mustaqil – самостоятельно
xantal qog‘ozlari – горчичник
zuluk – пиявки
yotoq yaralar – пролежни

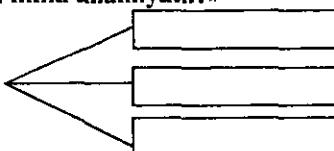
parvarish – уход
sharoit – условие
tarqatish – раздавать
almashtirish – менять

Savol va topshiriqlar.

1. Matn asosida quyidagi konstruksiyalar bo‘yicha gaplar tuzing.

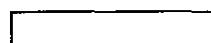
«Nima uchun nima ahamiyatli?»

Hamshiraning bermorni
doim kuzatib turishi

«Kim nimaga ega bo‘lishi kerak?»

Tibbiyot hamshirasi

«Nima nimadan iborat?»

Hamshiraning asosiy vazifasi

1. Nima uchun tibbiyot hamshiralarining kuzatuvi katta ahamiyatga ega?
2. Bemorni parvarish qilish bo‘yicha hamshiralar vazifalarini sanab chiqing.
3. Tadbirlar kopmlekslari nimadan iboratligini sanab chiqing.

SHIFOKOR BILAN HAMSHIRA MULOQOTI

Hamshira:

Shifokor:

-Assalomu alaykum. Men bugun navbatchi hamshiraman.	-Juda yaxshi.
-Здравствуйте, ядежурная медсестра.	-Очень хорошо.
-Kecha 2 ta bemor qabul qilindi. Ular 4- va 15-palatada	-Kecha nechta bemor qabul qilindi? Kiruvni ayollar bo‘limidan boshlaymiz.

- Вчера поступило два больных. Они в 4 и 15 палате.
- 3- palatada yotgan Yorieva Shahnoza og'riqdan shikoyat qildi.
- Ёриева Шахноза с 3 палаты жаловалась на боли.
- Marhamat.
- Пожалуйста.
- Xo'r bo'ladi
- Хоп.
- Хо'r.
- Хоп.
- Marhamat, oling
- Возьмите, пожалуйста.
- Сколько больных поступило вчера? Обход начнём с женского отделения.
- Bemorlardan kim kechasi yomon uxlidi?
- Кто из больных жаловался на боли?
- Menga uning dori-darmonlar tayinlov varaqasini bering.
- Дайте лист назначений.
- Bemorning haroratini har ikki soatda o'lchab turish zarur.
- Больному необходимо измерять температуру каждые два часа.
- Uning tomir urishini, arterial qon bosimini ertalab va kechqurun o'lchab turing.
- Измеряйте частоту пульса и артериальное давление утром и вечером.
- Ma'lumotnomani menga bering.
- Дайте мне справку.

17- DARS

Ravishdosh (Деепричастие)	
<p>Ravishdosh – fe'lning vazifadosh shakli. Ravishdosh undosh bilan tugagan fe'l o'zagiga <u>-a</u>, unli bilan tugagan fe'l o'zagiga <u>-y</u> qo'shimchasinи qo'shish bilan yasaladi. Masalan: <u>kel+a</u>, <u>ol+a</u>, <u>bor+a</u>, <u>o'qi+y</u>, <u>ishla+y</u>, <u>o'yna+y</u></p> <p>Bo'lishsiz shakli <u>-may</u> qo'shimchasi bilan yasaladi. Masalan: <u>bor+ma+y</u>, <u>ayt+ma+y</u>;</p> <p>Ravishdosh fe'l o'zagiga <u>-b</u>, <u>-ib</u> qo'shimchasinи qo'shish bilan yasaladi. Masalan: <u>ishla+b</u>, <u>o'yla+b</u>, <u>ayt+ib</u>, <u>kul+ib</u>;</p>	<p>Деепричастие это функциональная форма глагола. Деепричастие образуется присоединением к основе глагола аффикса <u>-a</u>, если основа заканчивается на согласный, и аффикса <u>-y</u>, если основа заканчивается на гласный.</p> <p>Отрицательная форма образуется путём присоединения аффикса <u>-mai</u>.</p> <p>Деепричастие образуется присоединением аффиксов <u>-b</u>, <u>иб</u> к основе глагола.</p>

Ravishdoshning bo'lismiz shakli <u>-masdan</u> qo'shimchasi yordamida yasaladi. Masalan: <u>gapis+masdan</u> , <u>o'yla+masdan</u> , <u>qo'rg+masdan</u> ;	Отрицательная форма деепричастия образуется при помощи аффикса <u>-масдан</u> .
--	---

Mashq. Quyidagi gaplardagi ravishdoshlarni toping va tagiga chizing.

- 1.Institutni bitirib, magistraturaga o'qishga kiraman.
- 2.U o'ylab-o'ylab qilgan ishi noto'g'riligini tushundi.
- 3.Malika orqasiga qaramasdan ketdi.
- 4.Alisher hech narsa aytmay, uydan chiqib ketdi.
- 5.U quvona-quvona o'ynadi.

Mashq. Matndagi ravishdoshlarni ko'chiring va shaklini aytинг. Rus tiliga tarjima qiling.

Antarktida suvlarida yashovchi yirik yirtqich tyulen – dengiz qoploni, asosan, pingvinlar bilan oziqlanadi. U suzib yurgan qushlarni bildirmay suv tagiga tortib ketadi.

Mashq. Matndagi ravishdoshlarni ko'chiring va ularning turini aytинг.

Matbuotning xabar berishicha, turkiyalik dehqon Yusuf Ofqon o'n besh yoshida ko'r va kar bo'lib qolgan edi. O'ttiz yoshida birdan uning tishi og'rib qoldi. Doktorga murojaat qilishga to'g'ri keldi. Doktor uning chap jag'idagi tepe tishini olib tashladi. Yusuf hushdan ketib qoldi. U oradan biroz vaqt o'tgach, o'ziga keldi. Baxtini qarangki, uning yana ko'zi ko'rib, qulog'i eshitita boshlagan edi.

O'TKIR BRONXIT

O'tkir bronxit – bronxlarning o'tkir yallig'lanishi – nafas organlarining eng ko'p uchraydigan kasalliklaridan biridir. O'tkir bronxit bilan kasallanish yuqori nafas yo'llarining yallig'lanishi va gripp epidemiyasini vaqtida, ayniqsa, ko'p uchraydi.

Kasallik rivojlanishiga moyillik ko'rsatadigan sabablarga sovqotish, spirtli ichimliklarni suiiste'mol qilish, tamaki chekish, ba'zi kimyoiy moddalardan surunkali zaharlanish kiradi. Yuqori nafas yo'llarida infeksiya o'chog'inining borligi (sinusit, gaymorit) ham o'tkir bronxit rivojlanishiga sharoit yaratuvchi omillardan hisoblanadi.

Klinik manzarasi: Kasallik quruq iztirobli yo'tal, to'sh suyagi atrofida og'riq, yuqori nafas yo'llarining o'tkir yallig'lanishiga xos o'zgarishlar bilan boshlanib, yallig'lanish bronxlarga tarqalgach, hansirash va ketma-ket yo'talish paydo bo'ladi. Bemorlar yo'talish vaqtida ko'krak qafasining pastki qismida og'riq sezadilar. Behollik, terlash, tana haroratining $37,5^{\circ}$ - 38° S ga ko'tarilishi, gripp bilan og'rigan bemorlarda esa lablariga uchuq toshishi kuzatiladi.

O'tkir bronxitning yengil turi bilan og'rigan bemorlar ko'pincha uyda davolanadilar. Bemorni sovqotishdan, qattiq isib ketishdan asrash kerak bo'ladi. Shamollashga qarshi va og'riq qoldiruvchi dorilar, vitaminlar, ko'proq

C vitaminlari buyuriladi. Balg'am ko'chirishni yengillashtirish, nafas qisishini to'xtatish uchun termopsis, teofedrin buyuriladi.

Kasallikning oldini olish uchun atrof-muhitni toza saqlash, qattiq sovqotishdan saqlanish, tamaki chekmaslik, spirtli ichimliklarni suiiste'mot qilmaslik kerak. Doimiy badantarbiya va sport bilan shug'ullanish, organizmni chiniqtirish o'tkir bronxitning oldini olishda muhim omillardan hisoblanadi.

Lug'at

yuqori nafas yo'llari – верхние
дыхательные пути
uchramoq – встречаться
sharoit – условие
ko'krak qafasi – трудная клетка

o'choq – очаг
tarqalmoq – распространять
moyillik – склонность
balg'am – мокрота

Savol va topshiriqlar.

1. Matn asosida quyidagi konstruksiyalar bo'yicha gaplar tuzing.

«Nima bu nima?»

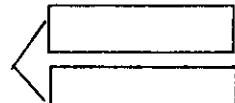
O'tkir bronxit

Sinusit

Gaymorit

«Nima qachon ko'p
uchraydi?»

O'tkir bronxit

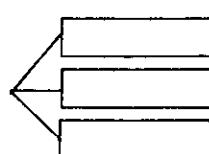
«Nimaga nima sabab bo'ladi?»

Kasallik
rivojlanishiga

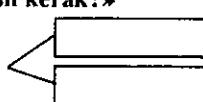
«Nimada nima paydo bo'ladi?»

O'tkir bronxitda

«Nimada nima qilish kerak?»

Kasallikning oldini
olish uchun

2. O'tkir bronxitning yengil turi bilan og'rigan bemorlar qayerda davolanadi

4. Ularni nimadan asrash kerak?

5. Balg‘am ko‘chirishni yengillatish uchun nima buyuriladi?

Topshiriq. Quyidagilarni o‘qing. Tarjima qiling. Shunga o‘xhash vaziyatli o‘yin o‘tkazing.

Bolaning kasallik holati bayon etiladi. Rollar bo‘linib beriladi.

Vaziyat: Poliklinikaga 1,5 yashar bolani quyidagi shikoyatlar bilan olib kelishdi. Bolaning tana harorati yuqori – 38,5°. U bir marta qayt qilgan. Kasallik ertalab boshlangan. Poliklinikada ahvoli tekshirilgan. So‘ng uga javob berilgan. Tashxis qo‘yilmagan. Ikki kundan so‘ng bola ahvoli og‘irlashib, unda zaharlanish alomati, shaytonlash paydo bo‘lgan. Ichi surgan. Unga «Tez yordam» tomonidan shaytonlashga qarshi davo qilingan.

Savol: Shu holda poliklinikaning yuqumli, tez yordam, asab kasalliklari bo‘limining shifokorlari o‘zlarini qanday tutgan bo‘lardilar?

Ekspert pediatr Aliyeva: Uchastka shifokoriga savolim bor edi. Ichirilgan regidron miqdori qancha edi? Ikki kundan so‘ng bolani nazorat qilishdimi?

Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti vakili: Bu yerda yallig‘lanish jarayoni sodir bo‘lmoqda.

Laboratoriya eksperti: Men esa bu tashxisni rad etaman. Axir, bemor siydik va qonida o‘zgarishlar bo‘lishi uchun vaqt zarur. Ular bir kundayoq namoyon bo‘la olmaydi. Bu yerda biz kuchli toksikoz belgilarini ko‘rmayapmiz.

Boshlovchi: Bola kasalxonaga yotqizishga muhtojmi?

Yuqumli kasalliklar shifokori: Taxminimcha, bolada gepatit kasalligining boshlanishi kuzatilyapti.

Asab kasalliklari shifokori: Menimcha, bolaning onasi bilan yana suhbatlashish kerak.

Bolaning onasi bilan suhbatdan yana shu narsa ma’lum bo‘ldiki, bola yiqilib tushgan.

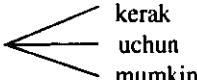
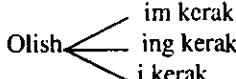
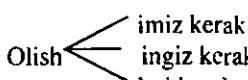
Asab kasalliklari shifokori: Demak, bolada miya chayqalishi bo‘lgan.

O‘qituvchi: Demak, bemor biz taxmin qilgan gepatitga ham, miya yallig‘lanishi-meningitiga ham chalinmagan. Ona o‘z bolasini yiqitib qo‘yan. Miyada qon aylanishi buzilgan. Poliklinikada esa bolani noto‘g‘ri davolashgan. Miya chayqalishida avval isitma chiqib, keyinchalik bola o‘zini yaxshi sezishi mumkin. Uchinchi kuni esa bolaning ahvoli og‘irlashgan. Ko‘rdingizmi, 2 ta belgiga ega qancha kasalliklarni uehratish mumkin.

Topshiriq. Quyidagi namunaga qarab ikkita belgiga ega bo‘lgan kasalliklarning nomini yozib chiqing. Boshqa 2 ta belgili kasallikni ham toping.

Meningit kasalligida bemor qayt qiladi, isitma chiqadi.

Qayt qilish va isitma chiqishi kasalligiga ham xos. Bu belgilar kasalligida ham kuzatiladi.

Harakat nomi (Отглагольное имя действия)	
<p>Harakat nomi fe'lning bo'lishli shakliga <u>-sh (-ish)</u>, <u>-mog,-v (-uv)</u> qo'shimchalarini qo'shish bilan yasaladi. Masalan: <u>ishla+sh</u>, <u>o'qi+sh, bor+mog, yoz+uv, o'q+uv</u>; O'zbek tilida bu shakl ko'pincha kerak, uchun, mumkin, lozim so'zlari bilan birga ishlatiladi.</p> 	<p>Отглагольное имя действия образуется присоединением к положительной основе глагола аффиксов <u>-ш (-иш), -моқ, -в (-ув)</u>. В узбекском языке отглагольное имя действия часто употребляется со словами керак, учун, мумкин, лозим.</p> <p>Нужно Работать</p> <p>Чтобы Работать</p> <p>Можно Работать</p>
<p>Harakat nomi rus tiliga fe'lning noaniq shakli sifatida tarjima qilinadi. Ko'pincha harakat nomiga egalik qo'shimchalari qo'shiladi.</p> 	<p>Отглагольное имя действия обычно переводится на русский язык как неопределенная форма глагола.</p> <p>Часто к отглагольным именам действия присоединяются притяжательные аффиксы.</p> <p>Отрицательная форма имени действия образуется присоединением к основе глагола аффикса <u>-маслик</u>.</p>
<p>Harakat nomining bo'lishsiz shakli fe'l o'zagiga <u>-maslik</u> qo'shimchasini qo'shish bilan yasaladi. Masalan: <u>gapir+maslik, bil+maslik</u>;</p>	

Mashq. Gaplarni o'qing, harakat nomining tagiga chizing.

1.Bir ko'rgan bilish, ikki ko'rgan tanish. 2.Insonni bilish uchun uni sevish kerak. 3.Ko'rishish, salomlashish, so'rashish va iltifot etish insonlarga xos fazilatdir. 4.Xato qilmoq bordir, tuzatmaslik ordir. 5.Qilayotgan ishingni sevishing kerak, ana shunda mehnat ijodga aylanadi.

Mashq. Matndagi harakat nomini toping, ularni ko'chiring va rus tiliga tarjima qiling.

Ota-onal – bolaga ustoz. Bolani yaramas ishlardan saqlab, yaxshi ishlarga qiziqtirish. uning yonida yomon qiliqlardan saqlanish kerak. Bolalarni

juda erkalatib yubormaslik lozim. Bolalarning suyuq so'zlarini eshitib, kulib turish, yaramas ishlarini olqishlash ularni orsizlik, axloqsizlikka odatlantirishdir. Bolaga yumshoq muomala qilish, faqat vaqtida – o'rni kelganda koyish, bola har vaqt to'g'ri bo'lsa, ota-onha hayrixoh bo'lishni bildirish lozim. Biror bo'limg'ur ishni ko'rsatishi bilanoq bolani qattiq koyish, urish – bolaning qarshiligini orttiradi. Haddan ziyoda ziynatlanib ko'chalarda yurish, bekor o'tirishdan qizlarni saqlash va uy ishlariga to'la o'rgatish kerak. Chunki oila rahbari bo'lgan xotin tarbiyali, odobli bo'lishi, uy ishlarini mukammal bilishi kerak.

TISH NIMA O'ZI?

Har bir tish ikki qismdan: tishni jag'ga mustahkamlovchi ildiz yoki ildizlardan va og'izda ko'rinish turadigan qismdan iborat bo'ladi.

Tishda to'rt xil modda bo'ladi. Tishning yuqori qismini qoplovchi emal – qattiq va yaltiroq modda. Segment – ildizni qoplovchi suyakka o'xshash modda. Dentin – fil suyagiga o'xshaydi, tish tanasi undan iborat bo'ladi. Tish pulpasi – tish ichidagi bo'shilq, u pulpa bo'shilg'i deyiladi. Tish pulpasi nervlar, arteriya va venadan iborat to'qima hisoblanadi. Ular tishga ildiz uchi yonidagi teshikdan o'tadi.

Ovqatda kalsiy yoki D darmondorisи yetishmasligi emalning zaiflashuviga olib keladi, buning oqibatida tishlar juda erta yemirila boshlaydi.

Odamda tishlar bir marta almashadi. Ikki yoshli bolalarda sut tishlari atalmish 20 ta tish bo'ladi. Sut tishlari ostida ikkinchi tishlar bo'lib, ular olti yoshdan keyin chiq qoshlaydi. Bu sut tishlari 12 yoshga kelib almashinib bo'ladi.

Katta yoshdagi odamda tishlarning to'liq yig'indisi – 32 ta ildizli tish bo'lishi lozim. Shundan so'ng bizda yangi tish o'sib chiqmaydi, shu bois tishlarni parvarish qilish, ularning yemirilishiga yo'l qo'ymaslik kerak.

Savol va topshiriqlar.

1. Matnni o'qing. Rus tiliga tarjima qiling.
2. Matn asoisda quyidagi konstruksiyalar bo'yicha gaplar tuzing.

«Nima nimadan iborat?»

Har bir tish

--	--

Tish pulpasi

--	--

«Nima bu nima?»

Emal

Dentin

Sement

Tish pulpasi

«Nima qancha bo'ladi?»

Ikki yoshli bolalarda
sut tishlari

Katta yoshdagi odamda
tishlar yig'indisi

3. Tish necha qismdan iborat? Ular nima deb ataladi?

4. Ovqatda kalsiy yetishmasligi nimaga sabab bo'ladi?

5. Odamda necha marta tish almashadi?

Lug'at

tish – зуб

ildiz – корень

jag' – челюсть

suyak – кость

modda – венецство

to'qima – ткань

qoplovchi – покрывающий

parvarish qilish – уход

yemirilmoq – разрушаться

TISH SHIFOKORI QABULIDA

Stomatolog

-Assalomu alaykum, xizmat, qanday shikoyatingiz bor yoki nima bezovta qilyapti?

-Tishingiz nimadan va qachon ko'proq og'riyapti? Tishingiz issiq yoki sovuq tegsa kuchayadimi yoki o'z-o'zidan og'riydimi?

-Tishning kovagiga bo'r mashina bilan ishlov beriladi.

-Qo'rwmang. Biz og'riqsizlantirib, keyin sizga ozor bermay. tishingizni

Bemor

-Tishim og'riyapti.

-Bilmayapman. Kovaksimon bo'tlib qolgan jag' tishini ham lo'qillab og'riyapti va kechasi kuchayadi.

-Juda qo'rqib ketyapman. G'irillatsangiz yanayam og'riq kuchaymaydimi?

-Tishimni davolab bo'ldingizmi? Men hech narsa sezmadim rahmat.

davolaymiz.

-Bu tishingizdan tashqari boshqa tishlaringizni va milkingizni davolatishingiz kerak. Og'iz bo'shlig'i gigiyena qoidalariiga rioya qiling. Bu eslatmada gigiyena qoidalari yozilgan. Stomatologning ko'rígiga 1 yilda 2 marta kelishingiz shart. Salomat bo'ling.

Mashq. Quyidagi gaplarni rus tilidan o'zbek tiliga tarjima qiling.

Кариес – болезнь, вызывающая разрушение зубов.

Симптом – явление, означающее, что какая-то из функций организма нарушена. Например, симптомами простудных заболеваний являются высокая температура, головная боль, насморк, кашель и усталость.

Nima uchun? Nima qilish kerak? konstruksiyasi bo'yicha savollarga javobni o'ng tomondagi ustundagi toping.

24 soat mobaynida saqlangan isitma oqsilni parchalagani uchun	Badanni chiniqtirish kerak
Shamollamaslik uchun	Isitmani tushirish kerak
Shamollashning belgilari boshqa kasalliklarda ham uchrashi mumkinligi uchun	Ob-havoga qarab kiyinish kerak.
Shamollamaslik uchun	Bemorni shifokor ko'riganidan o'tkazish kerak

Mashq. Quyidagi savollarga o'ng ustundagi so'z birikmalaridan foydalanib javob bering.

Tish og'rimasligi uchun nima qilish kerak?	Tishlarni har kuni tozalash
Tishlar mustahkam bo'lishi uchun nima qilish kerak?	C darmondorisiga boy ovqatlarni yeish
Tish og'rig'ining oldini olish uchun nima qilish kerak?	Tish doktoriga ko'rinish turish

Ravish (Наречие)	
Harakatning vaqtı, joyı, maqsadi, sababi va holatını bildiruvchi so'zlarga ravish deyiladi.	Слова, обозначающие время, место, цель, причину и способ действия, называются наречиями. Наречия делятся на следующие виды:
Ravishning quyidagi turlari bor:	1. Наречия времени. 2. Наречия места. 3. Наречия образа действия. 4. Наречия меры и степени.
1. Payt ravishi. 2. O'rın ravishi. 3. Holat ravishi. 4. Miqdor va daraja ravishi.	Наречия времени обозначают время действия и отвечает на вопросы когда? и с каких пор? Например: <u>сегодня, сейчас,</u> <u>недавно.</u>
Payt ravishi – ish harakatning vaqtini bildirib, qachon? qachondan beri? savollariga javob beradi. Masalan: <u>bugun, hozir, yaginda.</u>	Наречия места обозначают место действия и отвечают на вопросы где? откуда? куда? Например: <u>наверху, внизу, там.</u>
O'rın ravishi ish harakatning o'tqini bildiradi va qayerda? qayerdan? qayerga? savollariga javob beradi. Masalan: <u>yugorida, pastda, u yerda.</u>	Наречия образа действия обозначают способ совершения действия и отвечают на вопросы как? каким образом? Например: <u>медленно, тихо, пешком, наслу.</u>
Holat ravishi ish-harakatning bajarilishi holatini bildiradi va qanday? qanday qilib? savollariga javob beradi. Masalan: <u>asta, jum, piyoda, zo'rg'a.</u>	Наречия меры и степени обозначают степень, меру, интенсивность действия и отвечают на вопросы сколько? в какой степени? Например: <u>много,</u> <u>мало, совсем, мало.</u>
Miqdor va daraja ravishlari harakatning miqdori va darajasini bildiradi va qancha? qay darajada? savollariga javob beradi. Masalan: <u>ko'p, oza aslo, kam.</u>	

Mashq. Quyidagi holat ravishlari ishtirokida gaplar tuzing.

Piyoda, arang, jum, tez, mardona, astoydil.

Mashq. Nuqtalar o'rniga kerakli ravishlarni qo'yib, gaplarni ko'chiring.

1.Sen..... biznikiga kelasanmi? 2.Bugun gidan, ertaga gidan
yaxshiroq ishlash kerak. 3.Yerga.... da yaxob berish lozim. 4.O'rnimdan
turdim va ishgada yetib bordim. 5.Yozda dengizda ... cho'milamiz.

Mashq. Quyidagi gaplarni o'zbek tiliga tarjima qiling va o'rın ravishlarini
toping.

1.Справа тянулась сырья каменная стена. 2.И справа, и слева

высятся новые жилые дома. 3.Всюду славят тебя неспроста: не стареет твоя красота. 4.Позади шумят протоки и кругом чужая ночь. Наши бойцы продвигались вперед.

Mashq. Ravish bo'yicha o'tilganlarni takrorlang va quyidagi ravishlarni turlarga ajrating.

Bugun, bugundan, erta, ertagacha, ertadan, oldin, oldindan, ilgari, darrov, yangi, yangicha, uncha-muncha, bu yerda, oz, ko'p, mutlaqo, uncha, yaxshilab;

Mashq. O'ng tomondagi ravishlarni nuqtalar o'rniغا qo'yib chiqing.

Hamma kasallik isitma chiqaravermaydi, ammo kasalliklar isitma chiqaradi.	Ko'p Doim Asta
Isitma organizmda biron bir kasallik mavjudligidan dalolat beradi.	Kecha Bugun Har doim
Isitma chiqqanda qon tezroq aylanadi, biz nafas olamiz va bu organizmni chiqit va zaharli mahsulotlardan tezroq xalos bo'lishda yordam beradi.	Kecha Sekin Tez
Ammo tananing yoki isitmalashi zararlidir.	Asta Yuqori Tez-tez Uzoq

POKLIGING – SOG'LIG'ING

Ozodalik va orastalik faqat ayrim odamlar uchungina foydali bo'lib qolmay, barcha uchun zarur qoidadir.

V.Shekspir: «Tozalik bor yerda hamma narsa ham toza», degan ekan. Tumov sof havoda tuzaladi.

Abu Ali ibn Sino: «Agar havoda chang va to'zon bo'limasa edi, kishi ming yil yashagan bo'lardi», deydi.

Matbuotda shunday xabar e'lon qilingan:

«Himalay tog'larida istiqomat qiluvchi kichik xunza qabilasi gripp, sil, bo'g'ma va boshqa kasalliklarning nimaligini bilmaydi. Bu yerda yashovchi kishilarning hatto tishlari ham og'rigan emas.

Ular toshdan yasalgan, katta derazalari janubga qaratilgan uylarda yashashadi. Hammayoq hayratda qolarli darajada toza, saranjom -sarishta, o'simliklar juda ko'p.

Oziq-ovqatlarni yerto'lada saqlashadi. Molxonalar qishloqdan ikki-uch kilometr uzoq yerda joylashgan. Ko'chada na go'ng, na pashsha ko'rinadi».

Patogen mikroblar oqava, ariq suvlarida uzoq muddat yashaydi. Ich terlamani qo'zg'atuvchi tayoqcha ariq suvida 21 kun, muzda 60 kun, oqava suvda 6-30 kun, ichburug' tayoqchasi ariq suvida 3 kun yashaydi. Oqava suv tushgan 1 gramm tuproqda umumiy bakteriyalar soni 40 million, odamlar yashaydigan punktlardagi 1 gramm tuproqda umumiy bakteriyalar soni 7-10 milliontagacha bo'ladi.

Shuning uchun meva va sabzavotlarni yuvib yeyish, qaynagan suvni ichish tavsiya etiladi.

Inson o'z terisini toza tutishi, gigiyena qoidalariга rioya qilishi ham juda muhim. Qo'lni o'qishdan, ishdan kelganda ovqatdan oldin va hojatdan chiqqandan so'ng, albatta,sovunlab yuvish zarur. Yuz va bo'yinni kuniga 2 martadan, ertalabki yuvinish paytida har kuni qo'ltiq ostlarini yuvish ham maqsadga muvofiqdir. Haftada kamida 1-2 marta cho'milish zarur. Tishlarni yuvish kariyesning oldini oladi.

Savol va topshiriqlar.

1. V.Shekspir va Abu Ali ibn Sinolar tozalik haqida nima deyishgan?
2. Kichik xunza qabilasi aholisi nega hech qachon yuqumli kasalliklar bilan og'rimagan?
3. Kasalga chalinmaslik uchun qanday qoidalarga rioya qilish kerak?
4. «Tozalik – salomatlik garovi» mavzusida kichik referat tayyorlang.
5. Matnga asosan «Nima qayerda qancha bo'ladi?» konstruktsiyalari orqali to'g'ri gap tuzing.

Ich terlama	qo'zg'atuvchi	ariq suvida	60 kun	yashaydi
tayoqcha		muzda	6-30 kun	
		oqava suvda	21 kun	

Topshiriq. Quyidagi yumoristik dialoglarni rollarga bo'lib o'qing va tarjima kiling.

-Kasal bo'lib qolganingizga ajablanmasa ham bo'ladi, - dedi shifokor bemorga, - axir, uyingiz to'la bakteriya-ku!
-Qiziq ekansiz-u, - javob berdi bemor, - bir yildan beri eshik-derazalarni ochmasam, bakteriya qayerdan kiradi?

Bir kishining qulog'i kir bo'lib yurardi. Keksa bir odam so'radi.
-Nahotki, uyalmasdan shu kir qulog'ingiz bilan yursangiz?
-Afsus, ming afsus. Menda boshqa qulog yo'q-da. - javob berdi u.

20–DARS

Ko'makchilar (Послелоги)	
Ot, son, olmosh, harakat nomidan keyin kelib, ularni boshqa so'zlar bilan bog'lashga xizmat qiladigan yordamchi so'zlarga <u>ko'makchilar</u> deyiladi.	Послелогом называется служебная часть речи, которая употребляется после существительных, числительных, местоимений, имён действий и служит для связи с другими словами.
Ko'makchilar bosh, qaratqich, jo'nalish va chiqish kelishigidagi so'zlardan keyin ishlataladi.	Послелоги употребляются после слов в именительном, родительном, дательном или исходном падежах.
Ko'makchilar quyidagi turlarga bo'linadi:	Послелоги делятся на следующие виды:
1. Asl ko'makchilar. 2. Ot ko'makchilar. 3. Fe'l ko'makchilar.	1. Собственно послелоги. 2. Отименные послелоги. 3. Отглагольные послелоги.
<i>Asl ko'makchilar</i> faqat yordamchi vazifani bajara-digan so'zlardir. Masalan: <u>bilan</u> , <u>uchun</u> , <u>kabi</u> .	<i>Собственно послелоги</i> это выполняющие только вспомогательную функцию слова <u>с, для, как</u> .
<i>Ot ko'makchilar</i> – от va ravishlardan tashkil topgan so'zlardir. Masalan: <u>avval</u> , <u>keyin</u> , <u>tashqari</u> .	<i>Отименные послелоги</i> – это слова, образованные от имен или наречий. Например: <u>раньше (сначала), после, кроме</u> .
<i>Fe'l ko'makchilar</i> – yasalishiga ko'ra ravishdosh va sifatdosh shakllaridir. Masalan: <u>ko'ta</u> , <u>qaraganda</u> , <u>boshlab</u> .	<i>Отглагольные послелоги</i> – это слова, являющиеся по своему образованию деепричастными или причастными формами.
	Например: <u>но, смотря, начинай (с)</u> ;

Mashqlar. Quyidagi so'zlar ishtirokida gaplar tuzing va rus tiliga tarjima qiling.

Burun, tashqari, keyin, ko'ta, qaraganda, uchun.

Gaplarni o'zbek tiliga tarjima qiling va ko'makchi otlarni toping. Ular qaysi kelishikda ekanligini aytib bering.

1.Он направился прямо во дворец. 2.Среди нас много отличников. 3.Что произошло между подростками. 4.Внутри крепости был черный дом. 5.Я его завтра пришлю к вам.

Nuqtalar o‘rniga tegishli qo‘srimchalarni qo‘yib, gaplarni ko‘chiring va rus tiliga tarjima qiling.

1.O‘ktam ham ularning orti.... bordi. 2.Olim akasining orqasi... ergashdi. 3.U yon.. o‘tdi. 4.Bu darslik tafabalar o‘rtasi... shuhrat qozondi. 5.Gulnor qizni uy ich... olib kirdi. 6.Rahim stol ust... arrani oldi.

YUQUMLI KASALLIKLAR

Yuqumli kasalliklar qadim zamonlarda ham bo‘lgan. Chinchechak, o‘lat, vabo va boshqa xatarli yuqumli kasalliklar vaqt-vaqt bilan keng tarqalib, millionlab kishilarning yostig‘ini quritgan, jamiyatga ko‘p talofat yetkazgan. Yuqumli kasalliklarning mohiyati, ularning kelib chiqish sabablari uzoq vaqt davomida nomalum bo‘lib kelgan.

Keyinchalik yuqumli kasalliklar ikki xil bo‘ladi, degan fikrlar paydo bo‘idi: 1. Bir xil yuqumli kasalliklar tashqi muhitda yuzaga keladigan alohida zararli modda (miazma)ning odam organizmiga kirishi natijasida paydo bo‘ladi. 2. Ikkinci xil kasalliklar esa sog‘lom odamlar bemorga yaqin yurganida kontakt yo‘li bilan yuqadi.

1478-1553-yillarda yashagan italiyalik olim Frakastoro yuqumli kasallik uch xil yo‘l bilan:

- 1) kontakt orqali,
- 2) bemon foydalangan turli buyumlar orqali (o‘rin-ko‘rpa, kiyim-kechak va boshqa buyumlar),
- 3) havo orqali yuqishini ta’kidlagan.

Angliyalik shifokor Eduard Jenner (1749-1823) odamlarni chinchechakdan asraydigan xavfsiz va juda samarali usulni kashf etdi.

XIX asming birinchi yarmida ba‘zi yuqumli kasalliklarning qo‘zg‘atuvchi mikroblari ma‘lum bo‘lgach, ular haqidagi ta’limot tez rivojlana boshladi. Yuqumli kasalliklar haqidagi ta’limot mikrobiologiya, epidemiologiya, parazitologiya, immunologiya, eksperimental kimyoterapiya va patologik anatomiya bilan chambarchas bog‘langandir.

Ba‘zi mikroblar odam organizmida uzoq vaqt zarar keltirmay yashashi mumkin (saprofitlar), odam organizmining kuch-quvvati susayganda ana shu saprofit mikroblarda patogenlik xususiyati paydo bo‘lib, ular hujumga o‘tadi.

Yuqumli kasalliklar boshqa kasalliklardan quyidagi 4 xususiyati bilan farq qiladi:

1. Yuqumli kasallikni tirik patogen mikrob qo‘zg‘atadi.
2. Bemon o‘z navbatida kasallik manbai bo‘ladi va uni boshqalarga yuqtirishi mumkin.
3. Bemon qaysi yuqumli kasallik bilan og‘rib o‘tsa, uning organizmida o‘sha kasallikka qarshi immunitet hosil bo‘ladi va shu kasallikning qaytadan yuqishiga qarshilik ko‘rsatadi.
4. Yuqumli kasalliklar muayyan davrlar bilan, ya’ni siklik tarzda rivojlanadi va so‘nadi.

Lug‘at

qadimgi – древний
chinchechak – оспа
o’lat – чума
vabo – холера

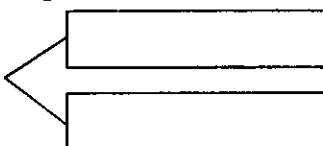
mohiyat – сущность
xavfsiz – безопасный
samarali – эффективный
ta’limot – учения

Savol va topshiriqlar.

1. Yuqumli kasalliklar necha xil bo‘ladi?
2. Italiyalik olim Frakastoro yuqumli kasalliklar yuqishini qanday xillarga bo‘ladi?
3. Matn asosida quyidagi konstruksiyalar bo‘yicha gaplar tuzing.

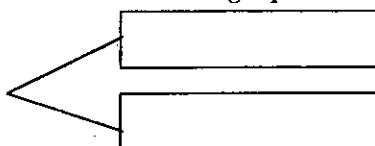
«Nima nimalarga kiradi?»

Xatarli yuqumli kasalliklarga

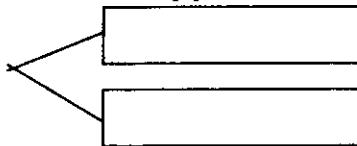
«Nima nima bilan bog‘liq?»

Yuqumli kasalliklar
haqidagi ta’limot

«Nima nima bilan farq qiladi?»

Yuqumli kasalliklar
boshqa kasalliklardan

Ushbu matnni rus tilidan o‘zbek tiliga tarjima qiling.

КАК МЫ ДЫШИМ?

Процесс дыхания состоит из двух движений-из вдоха и выдоха. Во время вдоха воздух входит в легкие, а во время выдоха-выходит из них.

При вдохе сокращается диафрагма-мышца, которая отделяет грудную клетку от брюшной полости; одновременно сокращаются мышцы, прикрепленные к ребрам, заставляя ребра раздвигаться, и

грудная клетка увеличивается в размерах. При этом легкие расширяются и в них попадает атмосферный воздух, насыщенный кислородом. Воздух попадает в альвеолы-легочные пузырьки, через которые кислород проникает в кровь.

После этого диафрагма и мышцы грудной клетки автоматически расслабляются, легкис сжимаются и из них выходит воздух, в котором вместо кислорода содержится углекислый газ, а также водяной пар.

Обычно за одну минуту человек совершает от 20 до 25 вдохов и выдохов.

Mashq. Quyidagi she'rda misra oxiridagi so'zlarni joy-joyiga qo'yib chiqing.

Qon hosil qilar quloq,
O'sib ketibdi taloq,
Kuchga to'ladir yurak,
Gupillab urar bilak,
O't qopida bo'lar yosh,
Ko'zingdan ko'rindi bosh,

Qaldirg'ochdek qalam tosh,
Omon bo'lsing bizning qosh,
Kuchga to'ladir barmoq,
Tinglash a'zosi, tirnoq,
Qayda og'riq shu yer son,
Ikki oyoq,ikki jon.

HAVO-TOMCHI YO'LLARI ORQALI YUQADIGAN KASALLIKLAR

Havo-tomchi yo'llari orqali yuqadigan kasalliklarga qizamiq, qizilcha, skarlatina, ko'k yo'tal, gripp, virusli respirator gepatit infeksiyalar, difteriya (bo'g'ma) kasalliklari kiradi. Bu kasalliklarning zarrachalari yo'talganda, aksa urganda shilliqlar orqali atrof-muhitga tarqaladi. Bu kasalliklar, asosan, bolalarda uchraydi.

Kasalliklarning diagnostikasi uchun epidemiologik analiz, ya'ni atrofdagi yuqumli kasalliklar to'g'risidagi ma'lumot, profilaktik emlashlar haqidagi so'rashlar bo'lishi zarur. Kasalning atrosida infeksiya bo'lishi bu infeksiyalarning boshqalarga o'tishi ehtimolini kuchaytiradi. Havo-tomchi yo'llari orqali yuqadigan kasalliklar bemor vaqtida davolanmasa, boshqalarga o'tishi mumkin.

Bemor ma'lum bir tizim orqali ko'rikdan o'tkaziladi, bunda terining holatiga jiddiy e'tibor qaratilishi talab qilinadi. Teri qoplamlari tekshirilganda ekzantemalar borligi, elementlari xarakteri, rangi hisobga olinadi.

Tomoq va burun-halqum yo'llari ko'p infeksiyalarning kirish eshigi hisoblanadi va bemor ko'rikdan o'tayotganida ko'proq shu a'zolarga e'tiborni qaratish kerak.

Og'iz bo'shlig'ining quruqligi yoki namligi, silliqligi yoki g'adir-budurligi ham kasalliklarni aniqlashda katta yordam beradi.

Har bir ko'rikda tomoq murtagidagi bezchalarning rangi, o'lchami ham kasallikning tashxisida ahamiyatga egadir. Bir vaqtning o'zida tilning

holatiga ham e'tibor berish lozim, chunki turli infeksiyalarda bu holatning o'z manzarasi bo'ladi. Skarlatina kasaliga olovli tomoq va tilning oq karash bilan ko'p qoplanishi, tilning chetlari va uchi yorqin bo'lishi xos bo'lsa, qizilchada og'iz shilliq qavatlari o'zgarmaydi. Og'iz shilliq qavatlari, til va teri qoplamlaridan tashqari limfa tugunlarini tekshirish ham katta ahamiyatga egadir. Qizilcha kasali uchun limfa tugunlarining kattalashishi boshqa kasalliklarga nisbatan ko'proq xosdir.

Lug'at

qizamiq – корь

qizilcha – краснуха

limfa tugunlari – лимфатические узлы

murtak bezlari – гlandы

ko'kyo'tal – коклюш

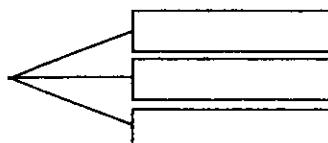
manzara – картина

Savol va topshiriqlar.

1. Matn asosida quyidagi konstruksiyalar bo'yicha gaplar tuzing.

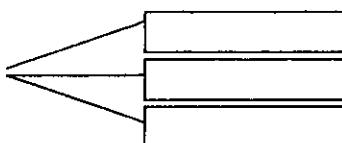
«Nimaga nima kiradi?»

Bolalarda havo-tomchi yo'llari
orqali yuqadigan kasalliklarga

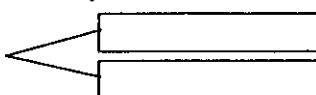
«Nima uchun nimalar zarur?»

Kasalliklarning
diagnostikasi uchun

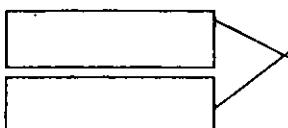
«Nimada nima yordam beradi?»

Kasallikni aniqlashda

«Nima nimaga xos?»

skarlatinaga xos

2. Bu kasalliklarda nimalarga e'tibor berish kerak?
3. Sanab o'tilgan kasalliklardan biri haqida ilmiy adabiyotlar asosida tavsif tayyorlang.
4. Matnni o'qib tarjima qiling.

21-DARS

Bog'lovchilar (Союзы)	
Bog'lovchilar sodda gaplarda gap bo'laklarini, qo'shma gaplarda sodda gaplarni bog'lash uchun xizmat qiladigan yordamchi so'zlardir.	Союзы – это служебные слова, связывающие между собой члены в простом предложении или простые предложения в сложном.
Bog'lovchilar ikki xil bo'ladi: 1.Teng bog'lovchilar. 2.Ergashtiruvchi bog'lovchilar.	Союзы бывают двух видов: 1.Сочинительные союзы. 2.Подчинительные союзы.
<u>Teng bog'lovchilar</u> sodda gaplarning uyushiq bo'laklarini, qo'shma gaplarga teng munosabatlari sodda gaplarni bog'lash uchun xizmat qiladi.	<u>Сочинительные союзы</u> связывают однородные члены простого и части сложносочиненного предложений, занимающих равное отношение друг от друга.
<u>Teng bog'lovchilar</u> quyidagi turlarga bo'linadi: 1.Birlashtiruvchi bog'lovchilar: <u>va</u> , <u>hamda</u> , <u>ham</u> ; 2. Zidlov bog'lovchilar: <u>annato</u> , <u>lekin</u> , <u>biroq</u> ; 3. Ayiruv bog'ovchilar: <u>yo</u> , <u>yoki</u> , <u>goh</u> , <u>dam</u> ;	<u>Сочинительные союзы</u> делятся на следующие виды: 1. Соединительные союзы: <u>и</u> , <u>тоже</u> , <u>также</u> ; 2. Противительные союзы: <u>но</u> ;
<u>Ergashtiruvchi bog'lovchilar</u> – ergash gapni bosh gapga bog'lash uchun xizmat qiladi. Ergashtiruvchi bog'lovchilar quyidagi turlarga bo'linadi:	<u>Разделительные союзы</u> : <u>или</u> , <u>то</u> . <u>Подчинительные союзы</u> связывают придаточное предложение с главным. Подчинительные союзы делятся на следующие виды:

<p>1.Maqsad va sabab bog'lovchilar: <i>chunki, shuning uchun.</i></p> <p>2.Chog'ishtiruv bog'lovchilar: <i>go'yo, go'yoki.</i></p> <p>3.Shart va to'siqsiz bog'lovchilar: <i>agar, agarida, garchi.</i></p>	<p>1.Союзы цели и причины: <i>потому что, поэтому.</i></p> <p>2.Сопоставительные союзы: <i>будто, якобы.</i></p> <p>3.Условно-уступительные союзы: <i>хотя, если, даже.</i></p>
---	---

Yuklamalar (Частицы)	
<p>Yuklamalar yordamchi so'zlar va qo'shimchalar bo'lib, ular gap yoki uning alohida bo'lagiga qo'shimcha ma'no berish uchun xizmat qiladi.</p> <p>Yuklamalar quyidagi turlarga bo'linadi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. So'roq va taajjub yuklamalari <i>-mi, -chi, -a, -ya.</i> 2. Aniqlov yuklamasi <i>-xuddi;</i> 3. Ta'kid va kuchaytiruv yuklamalari <i>-ku, -u, -yu, -da, hatto, axir.</i> 4. Ayiruv va chegaralov yuklamalari: <i>fagat, -gina, -kina, -qina.</i> 	<p>Частицами называются служебные слова или аффиксы, придающие различные смысловые оттенки предложению или отдельным его членам.</p> <p>Частицы делятся на следующие виды:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Вопросительные и побудительные частицы: <i>ли, ль, разве, -а, -ка, ведь.</i> 2. Уточнительные частицы: <i>как раз, точно -в- точно, точно.</i> 3. Усилиательные и утвердительные частицы: <i>даже, в конце концов.</i> 4. Выделительные и ограничительные частицы: <i>только, лишь.</i>

Mashq. Teng bog'lovchilarni toping va ular qaysi turga kirishini aytинг.

1. Qo'rquv goh oyoqlaringga qanot beradi, goh ularni yerga mixlaydi.
2. Kishi past mansabda bo'lsa ham, odil va insosli bo'lsa – go'zal va ulug'dir.
3. Qadimgi hakimlar chilonjiydan dori-darmonlar tayyorlab ham, bevosita mevaning o'zi bilan ham qator kasalliklarni davolashgan.
4. O'rik temir va fosforga boy.
5. Tashqaridan kelgan oyoq tovushi bahona bo'ldi-da, Aziza o'midan turdi.
6. U yozgan xatlar yo yetib bormasdi, yo Alijonning javob bergisi kelmasdi.
7. Goh yomg'ir yogardi, goh quyosh ko'rinishi, o'z zarrin nurlarini sochardi.
8. Samandarning qo'shiqlari hammaga yoqardi, lekin Shahzodaga yoqmasdi.

Mashq. Quyidagi gaplardagi bog'lovchilarning qaysi turi mavjud?

1. Xadicha Mayjudani ochiq yuz bilan kutib oldi, go'yo hech narsa bo'limgandek. Men O'zbekistonni juda sevaman, chunki u mening tug'ilgan Ona-Vatanim.
3. Agar sen aytg'anlarimni qilsang, men senga xohlagan ko'yagingni olib beraman.
4. Boshga baxtsizlik tushganda ruhan tushmaslik kerak, chunki kulfat ham baxt singari bir zumda o'tib ketadigan narsa.
5. Bu voqeя hammani hayratga solgan edi, lekin tezda esdan chiqib ketdi.
6. Hovli

jimjit, go'yo suv sepilgandek. 7. Men shirinlik pishirmoqchi bo'ldim, shuning uchun shakar, tuxum, un, margarin sotib oldim. 8. Gazdan xohlaganiningizcha foydalaning, lekin isrof qilmang.

Mashq. Gaplarni ko'chiring. So'ngra o'zbek tiliga tarjima qiling va yuklamalarni aniqlang.

1.Умид вышел на улицу и в тот же час вернулся. 2.Всю работу закончим завтра же. 3.Как только он пришёл началась работа. 4.Уже в первый гол он поступил в институт. 5.Читайте эти строки. 6.Мне нужна как раз эта книга. 7.Да пишите же!

Mashq. Quyidagi gaplarni yuklama turlariga ajratib ko'chiring va ayтиб беринг.

1. U bilan hozirgina telefonda gaplashdim. 2.U keldimi? 3.Hamma savollarga javob berdim-ku. 4.Har kim faqat o'z bilimigagina tayanishi kerak. 5.U bu satrlarni, hatto, yod bilardi. Bugun berasan-a? 7.Ishlayotgan xuddi o'shaning o'zi.

Mashq. Quyidagi yuklamalar ishtirokida gap tuzing va rus tiliga tarjima qiling.

Faqat, axir, nahotki, -gina, -mi;

ICHKI KASALLIKLAR

Ichki a'zolarning kasalliklarini o'rganish, ularni tashxis qilish, kechishini aniqlash, kerakli tashxis asboblaridan foydalana bilish, ta'sirchan dori-darmonlar tayinlash har bir shifokorning burchidir.

Ichki kasalliklar quyidagi turlarga bo'linadi: nafas olish a'zolari kasalliklari, yurak-tomir kasalliklari, hazm qilish kasalliklari, buyrak kasalliklari, qon tizimi kasalliklari biriktiruvchi to'qima va bo'g'implarning diffuz kasalliklari.

GASTRIT

Hazm qilish kasalliklari aholining umumiylashtirishida salmoqli o'rinni tutadi. Oshqozon xastaliklari orasida eng ko'p uchraydigani – gastritdir. *Gaster* – grechkada *oshqozon*, *itis* – lotinchada *yallig'lanish* ma'nolarini bildiradi. Demak, gastrit – oshqozon yallig'lanishidir. Gastrit ko'p sababli xastalik bo'lib, oshqozonning shilliq qavati va bezlarda turli darajadagi organik va funksional o'zgarishlar paydo qilibgina qolmay, balki me'danining boshqa qavatlariga ham tarqalib ketishi bilan xarakterlanadi. Gastritning o'tkir va surunkali turlari mavjud.

O'tkir gastrit to'la davolammaganligi natijasida surunkali gastrit yuzaga keladi. Pala-partish va shoshma-shosharlik bilan ovqatlanish, quruq,

qattiq ovqatlarni ko'p iste'mol qilish, achchiq, sho'r ovqatlarga o'ch bo'lish, chekishga, ichishga ruju qo'yish, turli-tuman (gormonal, og'riq qoldiruvchi) dorilar ta'siri, ko'mir, metall, paxta changi, ishqor yoki kislotalarning me'daga tushib turishi, boshqa a'zo va tizim xastaliklari (sil, zaxm, buyrak va jigarning surunkali xastaliklari), yurak yetishmovchiligi oqibatida qon aylanishining keskin buzilishi, surukali zotiljam, yurak nuqsonlari gastritga sabab bo'ladi.

Asosiy shikoyatlar quyidagicha:

-To'sh osti sohasida zirqiranigan og'riq paydo bo'lishi; u odatda ovqat yeyilganidan keyin yoki och qolganda paydo bo'ladi. Shuningdek, bemor o'zini to'sh osti sohasida achishish va shish bordek his qiladi. U tez-tez kekiradi, mabodo me'dada xlorid kislota oshgan bo'lsa, achchiq nordon havo, kamaygan bo'lsa, palag'da tuxumning hidni keladi. Qorin tez-tez dam bo'lib, bemor bezovtalanadi, ko'ngli ayniydi va qusadi. Shuningdek, ich o'tishi yoki qotib qolishi ham mumkin. Asab tizimida o'zgarishlar yuz berib, uyqu buziladi, bemor injiqlanib, boshi og'rib tez-tez aylanadi, darmoni quriydi, ish qobiliyati pasayib ketadi. Og'irroq hollarda esa bemorning ko'z oldi qorong'ulashib, kamqonlik rivojlanishi mumkin. Ishtahaning yomonlashishi, zarda qaynashi ham surunkali gastritga xos shikoyatdir.

Davolashda parhez katta ahamiyatga ega.

Lug'at

nafas olish a'zolari kasalliklari – болезни органов дыхания
yurak-qon tomir kasalliklari – сердечно-сосудистые болезни
hazm a'zolari kasalliklari – болезни органов пищеварения
buyrak kasalliklari – болезни почек
qon kasalliklari – болезни крови
o'zgarish – изменение
me'da – желудок
ruju qo'ymoq – пристраститься
ko'ngil aynimoq – тошнить
qusmoq – рвота (вырвать)
kekirmoq – отрыгивать
yurak yetishmovchiligi – сердечная недостаточность

Savol va topshiriqlar.

1. Matn asosida quyidagi konstruksiyalar bo'yicha gaplar tuzing.

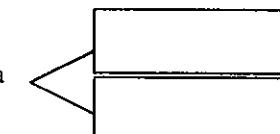
«Nima nima bilan xarakterlanadi?» «Nima qanday turlarga bo'linadi?»

Gastrit

Gastrit

«Nimaga nima sabab bo‘ladi?»

Gastritga

«Nima natijasida nima yuzaga keladi?»

O’tkir gastrit
to’la davolanma-
ganligi natijasida

«Nimada nima bo‘ladi?»

Surunkali gastritda

2. Ichki kasalliklar nomlarini sanab bering.
3. Matnni tarjima qiling va mazmunini so‘zlab bering.
4. Biror bir ichki kasallik tasnifini yozing.

Topshiriq. «Diareya» ma’rifiy videofilmidan tomosha qilingan parcha bo‘yicha savol va topshiriqlar.

1. Diareya qanday kasallik?
2. Diareyani davolash uchun nimalarga e’tibor qilish kerak?
3. Shifokor va bemor bolaning onasi orasidagi dialogning qisqacha mazmunini yozing.

22-DARS

Sintaksis. So‘z birikmasi (Синтаксис. Словосочетание)

Sintaksis – grammatika bo‘limi bo‘lib, u gaplarni, so‘z birikmalarini o‘rganadi. Predmetni so‘z yoki so‘z birikmasi bilan atash mumkin. So‘z birikmasi predmetni aniqroq ifodalaydi. Olma – juda ko‘r o‘xshash predmetlarni ataydi. Qizil olma esa aniq narsani bildiradi.

Синтаксис – раздел грамматики, изучающий предложения и словосочетания. Предмет можно назвать словом или словосочетанием. Словосочетание более точно выражает предмет. Яблоко – обозначает многие однородные предметы, а словосочетание красивое яблоко выделяет конкретный предмет, называет точнее.

<p>So'z birikmasi nutqda so'zdan ko'ra ko'proq ishlataladi. So'z birikmasi gapdan farqli holda tugal fikr bildirmaydi. Masalan: <i>yosh oila,</i> <i>chuqur bilim, toza ko'ylak;</i></p>	<p>Словосочетание в речи используется чаще чем слова. Словосочетание в отличие от предложения не выражает законченную мысль. Например: молодая семья, глубокое знание, чистая рубашка;</p>
--	---

NAVOIY TABIBLAR HAQIDA

Tabib o'z fani, ya'ni tabobat sohasida bilimdon, hoziq va kasallarga mehribon bo'lishi kerak. Tabibning so'zлari muloyim, o'zi esa hakimlarning so'ziga amal qiluvchi va bemorlarga mulozim, xizmat qiluvchi bo'lishi lozim. So'zlagan so'zi yumshoq va dilni xursand qiluvchi, o'zida esa sharmu-hayo va xushfe'llik bo'lishi kerak.

Shafqatli va mehribon tabib Isoyi ruhullohg'a o'xshash bo'ladi. Isoning ishi odamdan chiqqan jonni duo yordamida yana tanga kirgizish bo'lsa, tabibning ishi davo bilan chiqayotgan jonga to'sqinlik qilishdir. Bunday tabibning yuzi bemorning ko'ngliga yoqimli, so'zi esa har qanday kasalning joniga orom beruvchidir. Uning bergan har bir davosi xasta kishilarga shifo yetkizadi. Uning tal'ati (qiyoferasi) najot Hizr kabi, bergan sharbatni esa bemor uchun obihayot kabidir.

Ammo tabib o'z fanida mohir bo'lsa-da, biroq badfe'l ,bemor uchun beparvo hamda qo'pol so'zlovchi bo'lsa, kasalga bir tomonidan davo yetkazsa ham boshqa tomonidan mijoziga, ya'ni kayfiyatiga o'zgarish yetkazadi.

Biroq, savodi yo'q, omi tabib jallodning shogirdi hisoblanadi, jallod *tig'* bilan, omi tabib esa zahar bilan o'ldiradi. *Tig'* bilan o'ldiruvchi jallod, shubhaisiz, omi tabibdan yaxshiroqdir, chunki u gunohkorni o'ldiradi. Har qanday gunohkor jallod oldida xor bo'lmasin, har qanday begunoh bemor esa omi tabibga ko'rinvchi bo'lmasin.

Hoziq tabibi xushgo'y tan ranjig'a shifodur,
Omiyu tundu badxo'y el jonig'a balodir.

Lug'at

yumshoq – мягкий
sharm-hayo – стыдливость
to'sqinlik – препятствие
zahar – яд
qo'pol – грубый
jallod – налата

hakim – врач
xasta – больной
tal'at – внешность
beeparvo – беспечный
omi – неуч, неграмотный
hoziq – искусный, опытный

badfe'l – человек с плохим характером
shafqat – сочувствие, сострадание

Savol va topshiriqlar.

1. Navoiy tabiblarga qanday talab qo'yadi?
2. Navoiy mehribon tabiblarni kimlarga o'xshatadi?
3. «Mening tasavvurimdagи ideal shifokor» nomli matn tuzib so'zlab bering.

Alisher Navoiyning hikmatlari

Ko'p demak birla bo'limg'il nodon,
Ko'p yemak birla bo'limg'il hayvon

Sihat tilasang ko'p yema
Izzat tilasang ko'p dema.

Qo'l yuvib yursang, nima yeishni bilasan,
Til tiyib yursang, nima deyishni bilasan.

Va lekin tibbu hikmat ham erur xo'b,
Ki sihatdur kishi jismida matlub.

Savol va topshiriqlar.

1. Matn asosida quyidagi konstruksiyalar bo'yicha gaplar tuzing.

«Kim qanday bo'lishi kerak?»

Tabiblar

«Kim nima hisoblanadi?»

Savodi yo'q tabiblar

2. A.Navoiyning insoniy sifatlari haqida so'zlang.
3. U o'zbek adabiy tilining asoschisi sifatida nimalar qilgan?
4. A.Navoiy tarixchi sifatida nima ishlar qilgan?

5. A.Navoiyning jamoat arbobi sifatidagi ishlari.

6. A.Navoiy adabiyotshunos sifatida qanday yirik asar yaratgan?

IKKI VAFOLI YOR

Temur Ko'ragon barcha iqlimlarni fath etishga kirishganda, Hindistonda qattiq jang bo'ldi. Unga g'alaba yuz ko'rsatib, taqdir dushman ko'ngliga shikast soldi. O'tkir tig'lar har tomonдан qon to'kib, butun olamga g'avg'o soldi. Shu payt ikkita bechora sevishgan nogoh ushbu qotillarga duch keldi. Shohning buyrug'iga amal qilib, askarlardan bittasi ularni chopmoqchi bo'ldi. Askar yonidan tig'ni chiqargan edi, ulardan biri o'z shergini tig' ostida ko'rib himoya qilish uchun qotilga boshini tutdi.

-Meni o'ldiring, yorim bir on bo'lsa-da yashasin.

Askar uning boshini olmoqchi edi, unisi ham xuddi shu so'zni aytdi. U qaysisiga o'z zulmini ko'rsatmoqchi bo'lsa, boshqa biri o'sha gap bilan oyog'iga yiqilar edi. Qotilning jahli chiqib:

-So'zsiz, ikkalangizni ham chopaman! - dedi.

U qaysi birini o'ldirishga oshiqsa, ikkinchsi toqatsizlik bilan der edi:

-Tez bo'l, oldin meni o'ldira qol, to men o'lguncha loaqal u tirik tursin!

Ular bir-birlariga o'z boshlarini in'om etardilar. Boshlarini kestirish uchun tig'ni talashar edilar. Shu munosabat bilan orada birpas kutish yuz bergen edi, birdan xalq orasida omon-omon bo'lgani haqida nido ko'tarildi. Chunki bu ikki yor bir-biri uchun jonidan kechgan edi, shoh ham xalqning gunohidan o'tdi. Bu ikki yor do'stlik, sadoqat tuyg'ularini namoyish qilib, elni ham, o'zlarini ham xalos qildilar.

ISKANDARNING VASİYATI

Iskandar Zulqarnayn o'limi oldidan shunday vasiyat qildi: «Meni tobutda so'nggi yo'lga kuzatganingizda qo'limni chiqarib qo'yinglar, toki xalq ko'rsin: Dunyoniz zabit etgan Iskandar u dunyoga quruq qo'l bilan ketmoqda».

Savol va topshiriqlar. Yuqoridaq A.Navoiyning «Hayratul-abrор» asaridan qisqartirib olingan hikoyatlar bo'yicha munozara o'tkazing. **Munozara uchun savollar:**

1. «Ikki vafoli yor» hikoyatini hozirgi davr uchun «Ikki vafoli do'st» tarzida talqin qilish mumkinmi?
2. Sizning vafoli do'stingiz bormi?
3. Ular ham o'z bo'yninga og'irlikni olishlari mumkinmi?
4. A.Navoiy ushbu hikoyati bilan nima demoqchi bo'lgan?
5. Iskandar Zulqarnayn vasiyati haqida nima deya olasiz?
6. Sizningcha, bu hikoyatning har bir davr uchun dolzarbligi nimada?

Mashq. Quyidagi so'z birikmalarini gapga aylantiring va rus tiliga tarjima qiling.

Aytib ber, isib ketdi, borib keldi, ovozi eshitildi, tozalab bo'lishdi, kulib qaradi.

Mashq. Quyidagi gaplardan so'z birikmalarini topib ko'chiring.

1.Eshik ochiq turgan ekan. 2. Galina Ozodaning uyiga kirdi. 3. Murodning yuzida tabassum o'ynadi. 4. Bugun qiz juda ochilib ketgan edi. 5. To'g'ri, tabassum unga hamisha yarashardi. 6. Baxtiyor dahlizni, ayvонни, oshxonani ko'zdan kechirdi. 7. Shoira ikkinchi qavatdan eshitilayotgan ayol ovoziga quloq soldi.

23 –DARS

Gap. Gapning ifoda maqsadlariga ko'ra turlari (Предложение. Виды предложений по содержанию)	
<p>Tugal fikr bildirgan so'z yoki so'zlar birikmasiga <u>gap</u> deyiladi.</p> <p>Gapning ifoda maqsadlariga ko'ra 4 turi bor:</p> <p>1. <u>Darak gaplar:</u> Darak gaplar biror voqeа hodisa haqidagi xabarni yo tasdiqlaydi, yoki inkor qiladi. Masalan: <u>Bahor keldi.</u></p> <p>2. <u>So'roq gaplar:</u> So'roq gaplar subbatdoshidan ma'lumot olish uchun ishlataladi. Masalan: <u>Kim keldi? Sen borasanmi?</u></p> <p>3. <u>Buyruq gaplar:</u> Buyruq gaplar talab, buyruq, maslahat, iltimos, taklif ma'nolarini bildiradi. Masalan: <u>Yaxshilik qilmasang, yomonlik ham qilma.</u></p> <p>4. <u>Undov gaplar:</u> Undov gaplar alohida ohang bilan aytildi. Masalan: <u>.Biz tinchlik istaymiz!</u></p>	<p>Отдельное слово или сочетание слов, выражающее законченную мысль, называется <u>предложением</u>.</p> <p>По содержанию предложения делятся на 4 вида:</p> <p>1. <u>Повествовательные предложения</u> содержат утвердительное или отрицательное сообщение о каком-либо факте. Например: <u>Пришла весна.</u></p> <p>2. <u>Вопросительные предложения</u> употребляются для получения информации от собеседника. Например: <u>Кто пришел? Ты пойдешь?</u></p> <p>3. <u>Небудильные предложения</u> выражают требование, приказ, совет, просьбу, пожелание. Например: <u>Если не можешь делать добро, не делай зла.</u></p> <p>4. <u>Восклицательные предложения</u> произносятся с особой интонацией. <u>Мы хотим мира!</u></p>

Mashq. Gaplarni ko'chiring, rus tiliga tarjima qiling. Gaplar maqsadlariga ko'ra qaysi ifoda turiga kirishini ayting.

1. Dunyoda shifokorlik kasbidan a'llo kasb yo'q. 2. Bemorning taqdiri – shifokorning qo'lida. 3. Bemorlaring his-tuyg'ulari va o'y-xayollari, orzumidlari va ketajak ishlari, hamma-hammasi shifokorning qo'lida. 4. Agar men quruvchining hayotini saqlab qolsam, u sog'ayib ketgach ajoyib uylar quradi. 5. Bu binolar menga xuddi o'zim qurganday ko'rindi, chunki mensiz-shifokorsiz ushbu binolar qurilmay qolishi mumkin edi. 6. Agar mening qo'limda yozuvchi ajal olib keladigan xastalikdan shifo topsa-yu, ajoyib roman yozadigan bo'lsa, bu roman mening ham romanim hisoblanadi. 7. Shifokor – uning qo'lidan shifo topganlar qilayotgan ulug'. ishlarning ko'zga ko'rinnmaydigan ishtirokchisidir.

Topshiriq. Quyidagi gaplarni o'qing, tarjima qiling. gaplarning ifoda maqsadiga ko'ra turlariga e'tibor bering.

Odam sog'lom bo'lishi uchun nima qilishi kerak?

-Odam sog'lom bo'lishi uchun nima qilishi kerak?	-Odam sog'lom bo'lishi uchun o'z vaqtida ovqatlanishi, to'g'ri dam olishi kerak.
-Yana nima qilishi kerak?	-Ertalab jismoniy tarbiya bilan shug'ullanish kerak.
-Yana-chi?	-Shaxsiy gigienaga, tozalikka rioya qilishi kerak.
-Odam doim sog'lom bo'lishi uchun nimadan saqlanish kerak?	-Odam sog'lom bo'lishi uchun semizlikdan va juda ozib ketishdan saqlanishi kerak.
-Nima uchun asabiylashmaslik kerak?	-Chunki asabiylashish ko'p kasalliklarni keltirib chiqaradi.
-Demak, odam to'g'ri ovqatlansa, kayfiyati yaxshi bo'lsa, sport bilan shug'ullansa, yaxshi sharoitda mehnat qilsa kayfiyati yaxshi bo'ladi va odam sog'lom bo'ladi.	-Ha, albatta.

Gaplarni ko'chiring va buyruq mazmuni qaysi shaxsga qaratilganini ayting.

1. «Hovliga chiqma, bolalar ham chiqmasin», - dedi Shoikrom ko'zlari yonib. 2.Oyim ketimdan mashinaga kuzatib kelib: «Bobong bilan tog'anggiga ko'pdan-ko'p salom ayt. Boriboq xat yoz. Uch-to'rt kunda qaytgin. Yo'lida chtiyoq bo'l!» - deb tayinladi. 3.Oz so'zla, ko'p tingla. 4.Hurmatli yo'lovchilar, chipta olishni unutmang. 5.Bugungi ishni ertaga qo'yma.

Gaplarni o'zbek tiliga tarjima qiling, buyruq mazmunini aying.

1.Не простудиться бы вам. 2.Давайте дружить. 3.Бойся большие всего равнодушия. 4.Дорожите вековой культурой народа. 5.Давай же будем правдивыми и впредь во всем до конца.

XAFAQON KASALLIGI (GIPERTONIYA)

Xafaqon kasalligi aholi o'rtasida keng tarqalgan. Xafaqon kasalligi qon bosimi normadan ortiq bo'lgan kishilar orasida 70-80% ni tashkil etadi.

Xafaqon kasalligi – arterial bosimning ko'tarilishi bilan o'tadigan kasallikdir. Xafaqon kasalligining kelib chiqishiga irlsiy moyillik bilan, ba'zi tashqi omillar ta'sirining birgalikda qo'shilib kelishi sabab bo'ladi. Har xil salbiy tashqi omillar ta'sirida bosh miyaning qo'zg'algan bo'lishi natijasida xafaqon kasalligi kelib chiqishi kuzatilgan.

Jahon Sog'liqni saqlash tashkiloti nomenklaturasi bo'yicha arterial bosim 140/90 mm simob ustunidan yuqori bo'limganda normal, 160/95 mm simob ustunigacha «tahdid soladigan», biroq hali gipertoniya emas deb hisoblanadi. Arterial bosimi bundan yuqori bo'lgan bemorlar gipertoniya kasalligiga chalingan hisoblanadilar. Xafaqon kasalligi uzoq vaqt davom etadi. Qon bosimining simob ustuni hisobida 180/100 – 200/120 mm va undan yuqori bo'lishi kuzatiladi. Tomirlarda qaytmas o'zgarishlar yuz beradi. Xafaqon kasalligi yurak, buyrak, bosh miya faoliyati izdan chiqishiga olib keladi.

Xafaqon kasalligi kechishi bo'yicha xavfsiz, sekin avj oladigan hamda tez avj oladigan bo'ladi. Kasallikning klinik manzarasi miya, yurak, buyrak tipida va aralash kechishi mumkin.

Kasallik boshlanishida qon bosimi yuqoriga ko'tariilib, tushib turadi. Bemor bosh og'rig'i, aylanishi, qulog'ida shovqin eshitilishi, ko'z oldida narsalar uchib turishi, tez charchash, holsizlik, yurakning bezovta urishidan shikoyat qiladi.

Xafaqonni davolash uchun bemorning turmush va mehnat sharoitini me'yoriga keltirish, uni tinchlantirish lozim. Ish jarayonida salbiy ta'sirlarni kamaytirish (silkinish, shovqin), tungi ishlardan ozod qilish lozim. Tamaki chekish, spirli ichimliklarni iste'mol qilish qat'ian man qilinadi. Ko'r hollarda ovqatdagi osh tuzi miqdorini chegaralash tavsiya etiladi. Asab tizimini keskin qo'zg'atuvchi achchiq choy, kofe, o'tkir dorivorlar, surlangan mahsulotlar iste'mol qilish mumkin emas.

Lug'at

bosh miya – головной мозг
nogiron – инвалид
irlsiy – генетический
avj olmoq – прогрессировать

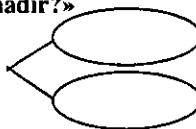
omil – фактор
simob – ртуть
surlangan – конченный

Savol va topshiriqlar.

1. Matn asosida quyidagi konstruksiyalar bo'yicha gaplar tuzing.

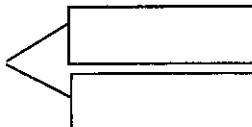
«Nima nimadir?»

Xafaqon kasalligi

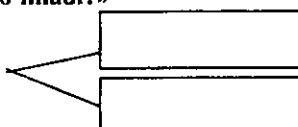
«Nimaga nimalar sabab bo'ladi?»

Xafaqon kasalligiga

«Nima nimaga bo'linadi?»

Xafaqon kasalligi
kechishi bo'yicha

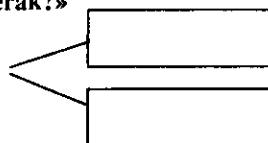
«Nimada nima bo'ladi?»

Xafaqon kasalligida

«Nimada nima qilish kerak?»

Xafaqonni davolash uchun

1. Xafaqon kasalligi qanday kelib chiqadi?
2. Arterial qon bosimi qanday bo'lgan odamlar gipertoniya kasalligiga chalingan hisoblanadi?
3. Xafaqonga chalingan bemorlar nimadan shikoyat qilishadi?
4. Xafaqonni davolashda nimalarga rioya qilish kerak?
5. "Gipertoniya" matnni qismlarga bo'lib chiqing. Har bir qismda asosiy mazmun tashuvchi gapni toping.
6. Matnni so'zlab bering.

SOG'LOM MUHIT – SOG'LIQ GAROVI

Har birimiz ma'lum bir jamoada o'qiyamiz, ishlaymiz. Jamoamizning ahilligi, unda sog'lom muhitning mavjudligi shubhasiz sog'lig'imizga ta'sir qiladi. Keling, jamoada muhitning buzilishiga kim sababchi bo'lishi mumkinligin ko'rib chiqaylik. Namuna uchun bir nechta misollarni keltiramiz.

I vaziyat.

-Kecha koreys til markazida o'qigan ma'ruzamga uchinchi o'rinn oldim.

Mumkin bo'lgan reaksiyalar.

1-qiz:

-Zo'r bo'libdiku, deydi, dugonasini quchoqlab o'pib qo'yadi.

2-qiz:

-O'zing oldingmi? Pulmi, biror narsami berishdimi? Hech narsa berishmasa, unda nega qatnashding?

3-qiz:

«Olgan bo'lsang olibsanda, uchinchi o'rinn ham o'rinn bo'libdimi?»

II vaziyat.

-Bilasizmi, oyim va dadam Samarqandga ketishdi.

Mumkin bo'lgan reaksiyalar

1-qiz:

-Juda yaxshi bo'libdi. Havo almashtirishadi. Tarixiy yodgorliklarni ham ko'rib kelishadi.

2 -qiz:

-Samarqandga! Voy, men Amerikagamid deb o'ylabman.

3-qiz:

Labini burib qo'ydi.

III vaziyat.

Men bugun darsdan javob olmoqchiman. Buvim kasal.

Mumkin bo'lgan reaksiyalar

1-qiz:

-Nima bo'ldi? Og'ir emasmilar ishqilib?

2-qiz:

Qari odam kasal bo'ladi-da. Nima boshqa qaraydigan odamingiz yo'qmi? O'zini ko'rsatishini-chi? Buvisini undan boshqa odam qaramasmish. Bahonasini-chi!

3-qiz:

Indamay ensasini qotirdi.

Savol va topshiriqlar.

1. O'z jamoangiz, guruhingizdagи muhitni sog'lom deya olasizmi?

2. Muhit sog'lom bo'lishi uchun nima qilish kerak?

3. Polyak yozuvchisi Bruno Yassenskiyning quyidagi so'zini qanday tushunasiz: «Dushmanlaringdan qo'rma eng yomon holda ular seni o'ldirishlari mumkin. Do'stlaringdan qo'rma eng yomon holda ular seni

sotishlari mumkin. Loqaydlardan qo'rq – ularning indamasliklari oqibatida yer yuzida sotqinlik va qotilliklar sodir bo'ldi».

24 –DARS

Gap bo'laklari. Bosh bo'laklar (Члены предложения. Главные члены)	
Ma'lum savolga javob beruvchi gapdagi so'z yoki so'z birikmasiga gap bo'lagi deyiladi. Gap bo'laklari bosh va ikkinchi darajali bo'laklarga bo'linadi. Gapning bosh bo'laklari bu ega va kesimdir.	Слово или сочетание слов в предложении, отвечающее на определенный вопрос называется членом предложения. Члены предложения делятся на главные и второстепенные. Главными членами предложения являются подлежащее и сказуемое. Подлежащее – это член предложения, обозначающий предмет и отвечающий на вопросы кто? что? Подлежащее в предложении выражается именительным падежом. Подлежащее может выражаться существительным, местоимением, прилагательным, числительным, причастием.
Ega – predmetni bildirib, kim? nima? savoliga javob beradi. Ega gapda bosh kelishikda keladi. Ega ot, olmosh, sifat, son, sifatdosh bilan ifodalanishi mumkin.	Сказуемое – главный член предложения, грамматически зависящий от подлежащего. Сказуемое отвечает на вопросы что сделал? что делает? что будет делать? Сказуемое, выраженное существительным, прилагательным, числительным и местоимением, называется именным сказуемым. Сказуемое, выраженное глаголом, называется глагольным сказуемым.
Kesim – grammatick jihatdan egaga bog'liq bo'lgan gap bo'lagi. Kesim nima qildi? nima qilyapti? nima qiladi? savollariga javob beradi. Ot, sifat, son va olmosh bilan ifodalagan kesimga – ot kesim deyiladi. Masalan: <i>O'zbekistonning poytaxti – Toshkent.</i>	

Mashq. Quyidagi gaplarning egasini toping, eganing qaysi so'z turkumi bilan ifodalanganini aytинг.

1.Derazamning oldida bir tup

O'rlik oppoq bo'lib gulladi. (H.Olimjon)

2.Sen o'zingni maqtama, seni birov maqasin. 3.Majlisga bir kishi kelmadи.

4.Uchalasi ham bir joyga ketdi. 5.O'qish bu ulkan zafarlar quchishdir. 6.Hech kim uning kasallik sababini bilmas edi. 7.Yigit kampirning donoligiga qoyit

qolib ofarin aytibdi. 8.Men oq sochlarni qora zuylatga alishmayman.

9.Uchinchi masofani bir zumda bosib o'tdi. 10.Yaxshilar ko'paysin, yomonlar kamaysin.

Mashq. Quyidagi gaplardagi kesimlar qaysi so'z turkumi orqali ifodalangan.

1.O'zbekistonning poytaxti –Toshkent. 2.Tanlovda ToshPTI talabasi Maqsudova Charos g'olib chiqdi. 3.Toshkentda pediatr-shifokorlarning ilmiy-anjumani bo'lib o'tdi. 4.Nafshi tiyish va dam olish – barcha dorilarning eng yaxshisidir. 5.Taomning eng yaxshi qaylesi – ochlik (Suqrot). 6.Bahorda qir-adirlar, tog'lar ko'm-ko'k. 7.Ikki karra ikki – to'rt. 8.Shirinlik – tishning dushmani, achchiq – me'daning do'stidir. 9.Choy tanin moddasiga boy. 10.Xalq tibbiyotida shaftoli guli surgi dori sifatida ishlatiladi.

Mashq. Quyida berilgan gaplardagi ega va kesimlarni toping.

1.Abu Ali ibn Sino shaftoli mevasini ishtaha ochish va ichni yumshatish uchun ishlatgan. 2.Anjir tarkibida qand moddasi ko'p bo'lganligidan, u qandli diabet kasalligi bor bemorlarga zararlidir. 3.Odamlarning haqiqiy xarakteri kulganlaridagina chinakam namoyon bo'ladi. 4.Kulgining kuchi shu qadar zo'rki, unga jahondagi manman degan kimsalar ham bo'ysunadi. 5.Tabassum – tinchlikning kaliti, yaxshilikning chirog'idir. 6.Bemorga cheksiz muhabbat shifokorning birinchi burchidir. 7.Haqiqiy tabib o'zining qadr-qimmatini saqlagan holda davolaydi. 8.Davolash – buzilgan organizmni tiklash maqsadida uni sun'iy ravishda idora etish demakdir. 9.Kasalni davolashda shifokor faqat tabiatga yordam berishi kerak, chunki bemorni ko'pincha tabiatning o'zi davolaydi. 10.Uning ma'nosini arabchaga tarjima qilib, anglatdim.

Oilaviy poliklinika o'z mijozlariga muntazam, samarali va hamma uchun imkon darajasidagi yordamni beradi. U aholi kasalliklarining oldini olishda, sog'liqni saqlash tizimining ishini yaxshilashda samarali faoliyat ko'rsatadi. Oilaviy poliklinika oila modelida chaqaloqlardan qariyalargacha bo'lgan aholi qatlamiga xizmat ko'rsatadi.

OILAVIY HAMSHIRA

Aholiga tibbiy xizmat ko'rsatishda oilaviy hamshiraning vazifasi ma'suliyatlidir. Hamshira oilaning faol hamkor sifatida ish olib borishi lozim. Hamshira har bir oilaning turmush tarzi bilan yaxshi tanish bo'lishi kerak. U oilaga yaqinlashish natijasida kutilishi mumkin bo'lgan muaimmo, biror kasallik yoki uning oqibatlarining oldini olishi kerak. Hamshira «salomatlik» qirg'og'iga eltuvchi bir ko'priq vazifasini o'taydi. Oila bilan hamkorlik öila a'zolari sog'lig'ini asrashda muhim ahamiyatga ega. Oila hamshiralari quyidagilar uchun mas'ulidirlar:

- Xonadonlardagi bemorlar doim hamshira nazoratida bo'lishi lozim.

- Kasallikning oldini olish va kasallik o'tib ketmasidan erta tashxis qo'yish kerak.
- Shifokor va bemor o'rtasidagi bog'lanish uzilmasligida hamshira asosiy vosita bo'lishi lozim.
- Hamshira aholi o'rtasida o'z mavqeい ko'tarilishiga erishmog'i kerak.
- Aholi o'rtasida sog'lom turmush tarzining doimiy targ'ibotchisi bo'lishi lozim.

Lug'at

tibbiy xizmat -- медицинская служба
 oilaviy hamshira -- семейная медсестра
 mas'uliyatl -- ответственный
 yaqinlashmoq -- приближаться

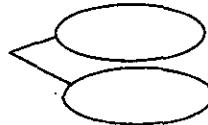
eltmoq -- относить
 muammo -- проблема
 qirg'oq -- берег
 ko'prik -- мост

Savol va topshiriqlar.

1. Matoni o'qing va tarjima qiling.
2. «Oilaviy hamshira salomatlik qirg'oqiga eltuvchi bir ko'prik vazifasini o'taydi» degan jumlani qanday tushunasiz?
3. Matn asosida quyidagi konstruksiyalar bo'yicha gaplar tuzing.

«Kim kim sifatida ish olib boradi?»

Oilaviy hamshira

«Kim nima uchun mas'ul?»

Oilaviy hamshira

HAMSHIRALAR ORASIDA MULOQOT

Bosh hamshiraning anesteziolog hamshira bilan muloqoti: Menga operatsiya qilishda ishlatalidigan narkotik moddalarining nomini ayting va shulardan qaysi birini hozir ishlatayapsiz?

Anesteziolog hamshira: Narkotik analgetiklarga morfin gidroxlorid, omnopon, dipidolar, promedol, fentanil va boshqa og'riq qoldiruvchi moddalar kiradi. Hozir operatsiya-anesteziyalarda promedol va fentanil ishlatyapmiz.

Bosh hamshira: Anesteziolog stolida yordam ko'rsatish uchun qanday vositalar bo'lishi kerak?

Hamshira: Anesteziolog stolida laringoskop, inkubatsion trubkalar, rezina naychalar, dori-darmonlar uchun shpritslar bo'lishi kerak.

Bosh hamshira: Operatsiyaga tayyorgarlik ko'rilmaganida nimalarga ko'proq e'tibor berish kerak?

Hamshira: Kislorodli balonlarni va reduktorni bиринчи navbatda tekshirish zarur. Narkoz uchun barcha dori-darmonlarni tayyorlash kerak.

Bosh hamshira: Biokimiyoviy analiz uchun qon qayerdan olinadi?

Hamshira: Biokimiyoviy analizlar qilish uchun qon vena tomiridan olinadi.

Bosh hamshira: Laboratoriya mikroblar florasini aniqlash va antibiotiklarga nisbatan ta'sirchanlikni sinash qachon o'tkaziladi?

Hamshira: Bemor qabulxonaga kelishi bilan kasallik varaqasi ochilganda ushbu laboratoriya aniqlashlari o'tkazilsa davolash samara beradi.

25 –DARS

Gapning ikkinchi darajali bo'laklari.

Aniqlovchi. To'ldiruvchi

(Второстепенные члены предложения.

Определение. Дополнение)

Gapning ikkinchi darajalarini
bo'laklari bosh bo'laklarning
ma'nosini to'ldirib keladi.

Aniqlovchi – gapda predmetning
belgisini bildirib keladi. Aniqlovchi
qanday? qaysi? kimning? nimaning?
qancha? savollariga javob bo'ladi.
Ariqlovchi har doim aniqlanuvchi
so'zdan oldin turadi. Masalan:
*Bizning hovlimizda chiroyligullar
bor.*

To'ldiruvchi – ikkinchi darajali
bo'lak bo'lib, harakat yo'naltirilgan
ob'yektni bildiradi. To'ldi-ruvchi
kimga? nimaga? kimni? niman? ni
mada? nimada? kimdan? nimadan?
kim bilan? nima bilan? savollariga
javob beradi. To'ldiruvchi vositali va
vositasiz bo'ladi.

Второстепенные члены предло
жения служат для пояснения
главных членов предложения.

Определение – второстепенный
член предложения, указывающий
на признак предмета. Определение
отвечает на вопросы какой? чей?
чья? чьё? сколько?

Определение всегда стоит перед
определяемым словом.

Дополнение – второстепенный
член предложения, обозначающий
предмет, на который направлено
действие. Дополнение отвечает на
вопросы кому? чему? кого? чего? у
чего? от кого? от чего? с кем? с
чем? Дополнение бывает прямое и
косвенное.

<p><u>Vositasiz to'ldiruvchi</u> – ish-harakat to'g'ridan-to'g'ri yo'naltirilgan predmetni bildiradi. U tushum kelishigida bo'ladi. Masalan: <i>U kitobni o'qidi.</i></p> <p><u>Vositali to'ldiruvchi</u> – ish-harakat predmetga bavosita yo'naltirilganini bildiradi. Vositali to'ldiruvchi jo'nalish, chiqish va o'rinn-payt kelishigida bo'ladi. Masalan: <i>Do'stimda yaxshi kitob bor.</i></p>	<p><u>Прямое дополнение</u> обозначает предмет, на который непосредственно направлено действие и стоит в форме винительного падежа.</p> <p><u>Косвенное дополнение</u> обозначает объект, на который действие направлено косвенно, косвенно дополнение может быть выражено дательным, исходным и местным падежом.</p>
--	---

DORIVOR O'SIMLIKLER

Dorivor o'simliklar davolash yoki profilaktika maqsadlarida tibbiyot yoki veterinariyada qo'llaniladigan o'simliklar guruhi. Dorivor o'simliklarning shifobaxshligi – ular tarkibida ma'lum ta'sir qiluvchi kimyoiy moddalar: alkoloidlar, flavonoidlar, glikozidlar, vitaminlar, oshlovchi moddalar va boshqalar borligidadir. Odatda o'simlikning ta'sir qiluvchi moddalar ko'p to'plangan qismi ishlataladi. Dorivor o'simliklar yig'malar, damlama, qaynatma, kukun holida qo'llaniladi. Turli xil dorilar tayyorlash uchun xom ashyo hisoblangan dorivor o'simliklar alohida guruhni tashkil etadi. Dorilar, asosan, yovvoyi va qisman ekiladigan o'simliklardan tayyorlanadi.

Mamlakatimizda tayyorlanadigan barcha shifobaxsh vositalarning 40 % idan ko'pi o'simliklardan olinadi, ular sintetik dorilarga nisbatan bezzar va qo'shimcha ta'sirga ega emas. O'zbekistonda yovvoyi holda o'sadigan o'simlik 4148 turi mayjud. Shundan 577 turi shifobaxsh hisoblanadi. Lekin dorivor o'simliklardan foydalanishda shifokor maslahatiga rioya qilish kerak.

Lug'at

yig'ma – сбор
damlama – настойка
bezarar – безвредный

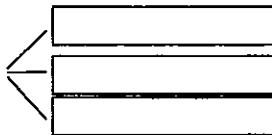
qaynatma – отвар
yovvoyi – дикий

Savol va topshiriqlar.

1. Dorivor o'simliklar qanday maqsadlarda qo'llaniladi?
2. Dorivor o'simliklardan foydalanishda shifokor maslahati zarurmi?
3. Matn asosida quyidagi konstruksiyalar bo'yicha gaplar tuzing

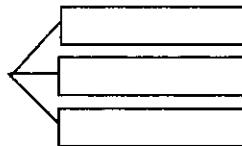
«Nimalar bu nima?»

Dorivor o'simliklar

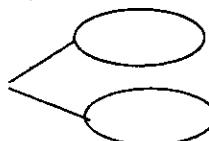
«Nimalar tarkibiga nimalar kiradi?»

Dorivor o'simliklar tarkibiga

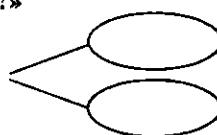
«Nimalar qanday holda qo'llaniladi?»

Dorivor o'simliklar

«Nima nimadan farqli?»

Dorivor o'simliklar sintetik
dorilardan farqli

Mashq. Berilgan gaplardagi vositasiz to'ldiruvchilarni toping va tagiga chizing.

1.Ko'm-ko'k o'tlar ustidagi shudring quyosh nurida jimirlashib, ko'zni qamashtiradi. 2.Bolalarni sport murabbiyi iliq kutib oldi. 3.Karim bo'lib o'tgan voqeani to'liq gapirib berdi. 4.To'yga barcha kursdoshlarimni taklif qildim. 4.Ona o'z bolasini allalab uxlataldi. 5.Odamlar Navro'z bayramini xursandchilik bilan kutib oldilar. 6.Birinchi kurs talabalarini muzeyga olib borishdi. 7.Limonchilik shirkat xo'jaligi olingan rejani ortig'i bilan bajardi.

Mashq. Vositali to'ldiruvchilarni toping.

1.Yozuvchi O'.Umarbekov bilan qiziqarli uchrashuv bo'ldi. 2.Ra'noda yangi chiqqan roman bor. 3.Leksiya insonning ichki kasalliklari haqida bo'ldi. 4.Dugonam bilan telefonda gaplashdim. 5.Men bu ko'ylakni sizga oldim. 6.Yomg'ir yog'ayotganda Nargiza bilar Anvar kirib keldi.Anjumanda talabalardan biri so'zga chiqdi. 7.Navoiy har kuni kambag'allar, yetim-yesirtar uchun osh berar edi.

Mashq. Quyidagi gaplardagi sifatlovchi-aniqlovchilarni toping.

1.Zakovat maydoniga qora quti olib kirilsin. 2.Eshik ochilib, oppoq soqolli bir nuroniy kirib keldi. 3.Uzoq-yaqin yerlardan kelgan talabalar birlari bilan do'stlashib ketishdi. 4.Ana shu ajoyib gullarni unga tur mush o'rtog'i sovg'a qilgan edi. 5.Uning moviy ko'zlaridan xursandligi ko'rinish turardi. 6.Ariq bo'yidagi qari majnuntol suvga egilib turardi. 7.Bahorda esgan mayin shamol dilga huzur bag'ishlaydi. 8.Qo'shnimizning qizi uzun sochli bo'lib, u hammaga yoqadi.

Mashq. Quyidagi gaplardagi belgisiz va belgili qaratqich aniqlovchilarni aniqlang.

1. Toshkentning markazida tarix muzeyi joylashgan. 2.Yer shari o'z o'qi anrofida bir kecha-kunduzda bir marta aylanib chiqadi. 3.So'raganning bir yuzi qora, bermaganning ikki yuzi qora. 4.Koreya davlatining poytaxti Seul shahridir. 5.Navro'z bayramining tomoshalari butun dunyoga olib ko'rsatildi. 6.Talabalarning a'lochilariga mukofotlar topshirildi. 7.Namangan gullari xilmassisligi bilan butun O'zbekistonga mashhur.

GULXAYRI (АЛТЕЙ ЛЕКАРСТВЕННЫЙ)

Gulxayri – g 'o'zadoshlarga mansub bir yillik va ko'p yillik o'tlar turkumiga mansub. Gulxayrining bo'yи 60-80 sm bo'lishi mumkin. O'simlik iyun-avgustda gullab, iyul-sentabrda urug'laydi. Uning ildizi tarkibida 35 % gacha shilliq moddalar, 37 % gacha kraxmal, 16 % ga yaqin qand, asparagin, betain, pektin, yog', 4,9 % atrofida mineral tuzlar mavjud. Abu Ali ibn Sino gulxayri ildizidan, bargidan va urug'idan tayyorlangan damlama bilan yo'tal, qon tupurish, zotiljam va buyrak kasalliklarini davolagan. Buyuk tabib gulxayri ildizidan tayyorlangan dori-darmonlarni ko'krakni yumshatuvchi, balg'am ko'chiruvchi omil sifatida tavsiya etgan.

Kelsang o'tlar sayliga,
Qarab qo'y, gulxayriga.
Gullarim nafis, mayin,
Shifoligim aytayin.
Yoqtirmayman yolg'oni,
Pishiraman balg'amni.
Shirin altey dorilar,
Asli mendan ofinar.

Lug'at

mansub ~ относящийся

zotiljam ~ инсемония

urug'lamoq ~ осеменяться

Topshiriqlar.

1. Matndagi fikrni bitta gap bilan ifodalang.

2. Matndagi kasr sonini so‘z bilan ifodalang.

XALQ TABOBATI

Insoniyat hayoti o‘simliklar olami bilan uzviy bog‘langan. Insoniyat qadim-qadimdan o‘simliklarning shifobaxsh xususiyatlardan bahramand bo‘lib kelmoqda. Ibtidoi davrlarda odamlar o‘zlarining dardlariga davo izlab, avvalo o‘simliklar, ma’danlar hamda hayvonot mahsulotlaridan foydalanardilar.

Qadim zamonalarda o‘simliklarning shifobaxsh tomonlarini aniqlashda hayvonlar ustidan olib borilgan kuzatishlar ham ma’lum darajada samara bergen. Qadimiylar qo‘lyozmalarida bayon etilishicha, habash cho‘ponlari favqulodda qiziq mo‘jizaning guvohi bo‘lganlar: ular qahva butasini yegan echkilarning g‘ayri tabiiy xatti-harakatlarini ko‘rib ajablanganlar. O‘simlikni yegan echkilar o‘zlarini juda tetik his qilar, sakrab o‘ynoqlar, charchoqni bilmas edilar. Shundan so‘ng qahva o‘simligidan kishilarning o‘zları ham bahramand bo‘la boshladilar. Hozirda ham qahva inson kayfiyatini yaxshilovchi, yurak faoliyatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatuvchi ichimlik sifatidni iste’mol etiladi.

Qadimiylar o‘chilari jarohatlangan kiyiklar qizil chinnigulni yeyishga oshiqqanligini sezganlar. Ma’lum bo‘lishicha, bu o‘simlikda qon to‘xtatuvchi modda mavjud ekan. Gohida qo‘ylar juda achchiq bo‘lgan ermonni ishtaha bilan yeyishayotganining guvohi bo‘lishingiz mumkin. Buni zamonaliviy medjitsina ermonda kuchli gijja haydash xususiyati mavjudligi bilan tushuntiradi. Shu boisdan ham qo‘ylar ermonni yeb, o‘z a’zolarini gijja-gelmiintlardan tozalab turar ekanlar. Odamlar esa qo‘ylarni kuzatish bilan ermonning bu xislatidan ogoh bo‘lganlar.

Ming yillar davomida shunday kuzatuv va hayotiy sinovlar avloddan avlodga o‘tib, o‘simliklar haqidagi ma’lumotlar ko‘payib, mukammalashib, sayqal topib bordi. Bular esa o‘z navbatida xalq tabobatining tarkib topishiga sharoit yaratdi. Hozir xalq tibbiyotida qo‘llangan tadbirlar zamonaliviy tibbiyot tomonidan inobatga olinmoqda va ularning ayrimlaridan tadbirkorona foydalanilmoqda.

Lug‘at

insoniyat – человечество,
ma’dan – исконаемые
mo‘jiza – чудо
guvoh – святитель
gijja – глины

tetik – бодрый
qahva – кофе
oshiqmoq – торопиться
achchiq – горький

Savol va topshiriqlar.

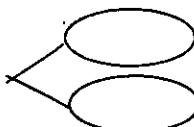
1. Matn mazmunini so'zlab bering va tarjima qiling.
2. Matn asosida quyidagi konstruksiyalar bo'yicha gaplar tuzing.

«Nimani kuzatish qanday samara bergen?»

Habash cho'ponlari
echkilarni kuzatishi

Qadimda buryat ovchilar
kiyiklarni kuzatishi

«Nima nimaga sharoit yaratgan?»

Xalq tabobatining
tarkib topishiga

3. Xalq tabobati haqida nimalarni bilasiz?

4. Shamollahda xalq tabobatining qaysi usullaridan foydalanib tuzalish mumkin?

Murch - xalq tabobatida shamollahda, yo'talganda, bronxial astmaga chalinganda, ko'krak og'riganda ishlatalidi va foyda qiladi. Shamollah boshlanayotganda terlatuvchi va peshob haydovchi sifatida qo'llaniladi.

Tuxum sarig'i xom yutilsa ilon chaqqanga davo bo'ladi, ovozni ochadi, ichakning achishishini bartaraf qiladi. Biroq uni ortiqcha yeyish me'daga zarar qiladi, buyrakda tosh, terida oq va sepkilli dog'lar paydo qiladi.

Topshiriq. Yuqoridaagi matnni o'qing. Nima nimaga foyda bo'ladi? Nima nimani davolaydi? Konstruksiylari bo'yicha savollarga javob bering.

Hol (Обстоятельство)	
Hol ish-harakatning bajarilish vaqt, maqsadi va miqdorini bildiradi.	Обстоятельство обозначает образ, место, время, цель и меру совершения действия.
Hol quyidagi turlarga bo'linadi:	Различаются следующие разряды обстоятельств:
1. Ravish holi. 2. O'rın holi. 3. Payt holi. 4. Maqsad holi. 5. Sabab holi. 6. Daraja-miqdor holi	1. Обстоятельство образа действия. 2. Обстоятельство места. 3. Обстоятельство времени. 4. Обстоятельство цели. 5. Обстоятельство причины. 6. Обстоятельство меры и степени.
<i>Ravish holi</i> ish-harakatning qay holatda bajarilganini bildiradi. Ravish holi <i>qanday? qanday qilib?</i> savollariga javob beradi. Masalan: <i>Darsni diqqat bilan eshit.</i>	Обстоятельство образа действия обозначает, как совершается действие. Обстоятельство образа действия отвечает на вопросы как? каким образом?
<i>O'rın holi</i> ish-harakatning qayerda bajarilayotganini bildiradi. O'rın holi <i>qaerda? qayerdan? qayerga?</i> savollariga javob beradi. Masalan: <i>Institutdan keldim.</i>	Обстоятельство места обозначает место, где происходит действие. Обстоятельство места отвечает на вопросы где? откуда? куда?
<i>Payt holi qachon? qachongacha?</i> <i>qachondan beri?</i> savollariga javob beradi. <i>Yaqinda yozgi ta'til boshlanadi.</i>	Обстоятельство времени указывает на время совершения действия. Обстоятельство времени отвечает на вопросы когда? до каких пор?
<i>Maqsad holi</i> ish-harakatning bajarilish maqsadini bildiradi va <i>nima uchun? nima maqsadda?</i> <i>nimaga?</i> savollariga javob beradi. Masalan: <i>Men imtihon topshirish uchun keldim.</i>	Обстоятельство цели указывает на цель выполнения действия и отвечает на вопросы почему? с какой целью?
<i>Sabab holi</i> ish harakatning bajarilish sababini bildiradi. Sabab holi <i>nimaga? nima uchun? nima sababdan?</i> savollariga javob beradi. Masalan: <i>Talaba kasalligi sababli darsga kelmadi.</i>	Обстоятельство причины указывает на причину совершения действия. Обстоятельство причины отвечает на вопросы почему? по какой причине?
<i>Migdor holi</i> ish-harakatning bajarilish miqdorini bildiradi, <i>qancha? necha marta? qanchalik? qanchalab?</i> savollariga javob beradi. Masalan: <i>Biz bu kunni ko'p kudik.</i>	Обстоятельство меры и степени указывает на меру совершения действия и отвечает на вопросы сколько? сколько раз? насколько? по скольку?

Mashq. Keltirilgan misollardagi payt holi va o'rin hollarini topib, qaysi so'z turkumi bilan ifodalanganini aytинг.

1.Erta turganga soz havo, kech turganga ne ravo. 2.Bu yil O'zbekiston mustaqil bo'lganiga 16 yil to'ldi. 3.Koreyalik bir guruh shifokorlar institutimizga tashrif buyurdilar. 4.Bahorda hamma qirga lola sayliga boradi. 5.Institut hovlisida «Navro'z» bayramiga bag'ishlangan konsert bo'ldi. 6.Keng dalalarda paxtalar chaman bo'lib ochilib yotibdi. 7.Kecha o'zbek tilidan imtihon bo'ldi. 8.Yaqinda Toshkentda pediatrlarning anjumani bo'ladi.

Mashq. Quyidagi misollardagi maqsad holi, sabab holi va miqdor hollarni toping va ularga so'roq bering.

1.Nazira shifkor bo'lish maqsadida a'lo baholarga o'qiyapti. 2.Ulug'bek dam olish uchun «O'zbekiston» oromgohiga yo'llanma oldi. 3.Men sevinganimdan terimga sig'may ertalab Xadra tomonga yugurib ketdim. 4.Oz so'zlasang ham soz so'zla. 5. U majlisga bir oz kechikib keldi. 6.Yakshanba kuni bo'lgani uchun ko'chada odamlar kam edi. 7.O'n marta eshitgandan bir marta ko'rgan yaxshi. 8.Dugonamni tug'ilgan kuni bilan tabriklash uchun uyiga bordim.

SHARQ MUTAFFAKIRLARI XAZINASIDAN

Kishilik tarixi yaratgan ma'naviy boyliklar bisotida Sharq mutaffakirlari pand-nasihatni va o'giti faxrli o'rin egallaydi. Asrlar, zamonlar kechib me'morlar bino etgan obidalar, fan, san'at va adabiyot boyliklari boqiy qoladi, avlodlarga hamroh bo'ladi. Mutaffakirlar pand-nasihatni ham ana shunday umri boqiy ma'naviy boylikdir, chunki ularning pand-nasihatni hayotdan, hayot tajribasi va ezgu niyat-orzudan tug'ilgan. Ulug'donishmandlarning pand-nasihatni, o'giti zamirida insonparvarlik, xalqparvarlik va ma'rifatparvarlik g'oyasi yotadi. Mehnatga, el-yurtga muhabbat, poklik, halollik, to'g'rilik, rostgo'ylik, saxiylik, mehr-shafqat, xushmuomalalik kabi ezgu insoniy fazilat va xislatlar targ'ib qisinadi. Dilozorlik, xudbinlik, johillik, yalqovlik va tanballik, egrilik, baxillik, shafqatsizlik, badxulqlik kabi salbiy xislatlar qoralanadi, fosh etiladi. Shuning uchun ham donishmandlarning ko'p pand-nasihat va o'gitlari asrlar kechib yashab qoladi, ta'lim-tarbiyaning muhim omili sifatida yangi umr ko'radi.

Xorazmiy va Forobiy, Ibn Sino va Beruniy, Rudakiy va Firdavsiy, Sa'diy va Hoziz, Nizomiy va Hoqoniylar, Jomiy va Hiloliy, Navoiy va Bobur kabi zotlar jahon madaniyatining ulug' arboblaridir. Bu arboblar fan, san'at, adabiyot bilan birga, axloq-odob masalalariga katta e'tibor berib, ibratlari hikoya va rivoyat, masal va latifa, hikmat va matallar yaratganlar. xalq ijodiyotidan foydalanganlar.

Inson uchun birinchi baxt – uning sog'lig'i, ikkinchisi – go'zallikdir.
(Aflatun)

Sog'lig'u, omonlik ham farovonlik,
Yaxshi suhbatdosh do'st, dilga farog'at.

(Abdurahmon Jomiy)

Sog'liq-oltindan qimmat. (Shekspir).

Va lekin tibbu hikmat ham erur xo'b,
Ki sihhatdur kishi jismida matlub. (A.Navoiy)

Sog'lig'ing qadrin bilgin,
Xasta bo'lmasdan burun. (Maxtumquli)

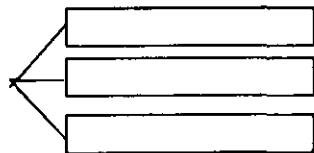
Salomatligini ehtiyyot qilib yurgan odam o'ziga foydaligini har qanday
shifokordan ko'ra yaxshiroq bitadi. (Suqrot)

Topshiriq.

Matn asosida quyidagi konstruksiyalar bo'yicha gaplar tuzing.

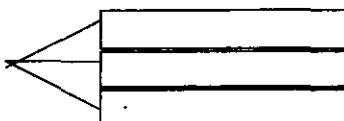
«Nima nimadan iborat?»

Sharq mutafakkirlari xazinasi

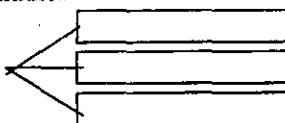
«Nimada nima targ'ib qilinadi?»

Ulug' donishmandlarning
pand-nasihatlarida

«Nimada nima fosh etiladi?»

Ulug' donishmandlar o'gitlarida

IMOM AL-BUXORIY (810-870)

Imom al-Buxoriy Buxoro shahrida tavallud topgan. Uning otasi Ismoil o'z davrining ilmli odamlaridan bo'lgan. Ammo yoshligidayoq otasi vafot etib, onasi tarbiyasida o'sgan. U yoshligidan aql-idrokli, o'tkir zehnli va ma'rifatga havasi kuchli bo'lib, turli ilm-fanlarni zo'r qiziqish bilan egallaydi. Manbalarda ko'rsatilishicha, u o'n yoshidan boshlab o'z yurtidagi turli rivoyatchilaridan eshitgan hadislarni yodlagan. Ustozi Shayx Dohiliy bilan hadis rivoyatchilar haqidagi qizg'in bahsda qatnashgan. O'n olti yashar Al -Buxoriy onasi va akasi Ahmad bilan Hijozda olti yil yashadi. Imom al-Buxoriy hayotining ko'p qismi xorijiy ellarda, musofirchilikda o'tadi. Bu haqda o'zi: «Misr, Shom, Bobilga ikki marta, Basraga to'rt marta borganman. Hijozda olti yil yashaganman, Bag'dod va Kufa shaharlariga necha marta borganim hisobini bilmayman», degan. U safar chog'ida ham, bir shaharda muqim turganda ham ilmini oshirish borasida tinimsiz ishlar, to'plagan hadislarni oqqa ko'chirar edi. Muallifning yozishicha, Bag'dodda istiqomat qilgan paytda ko'pincha Oy nurida ijod qilib, qorong'i kechalarda sham yorug'ida kitob yozar ekan.

Imom al-Buxoriy o'zining go'zal xulq-atvori, odamoxunligi, zehni o'tkirligi, beqiyos saxovatliligi bilan boshqalardan ajralib turgan. Manbalarda al-Buxoriyning 600 mingga yaqin hadisni yod bilgani qayd qilingan.

Imom al-Buxoriy xorijdan qaytgach, o'z Vatani Buxoroda ko'plab shogirdlar va ulamolarga hadis ilmidan saboq berish bilan mashg'ul bo'ladi.

Imom al-Buxoriy avlodlarga boy va qimmatli ilmiy meros qoldirgan bo'lib, u yozgan asarlarning soni yigirmatadan ortiqdir. Buyuk allomaning eng muhim asari, shubhasiz, «Al-jome' as-sahih»dir.

Al-Buxoriyning bu asariga kiritilgan ishonchli hadislarning soni takrorlanadiganlari bilan birga 7275 ta bo'lib, takrorlanmaydigan holda esa 4000 hadisdan iborat.

1994-yilda allomaning 1200 yillik yubileyi nishonlangan edi.

Allomaning Xartang qishlog'ida joylashgan salobatli maqbarasi eng obod va ko'rakm qadamjolardan biri, tabarruk ziyoratgoh sifatida mashhurdir.

tavallud topmoq – родиться	qorong'i – темный
yoshlik – молодость	o'tkir – острый
odamoxunlik – человеколюбие	safar – путешествие
oqqa ko'chirmoq – переписывать	yod bilmuoq – знать напузть
takrorlanmoq – повторяться	

Savol va topshiriqlar.

1. Imam al-Buxoriy kim bo'lgan?
2. U yoshlidan nimalarga qiziqqan?
3. Al-Buxoriy qaysi mamlakatlarda, shaharlarda bo'lgan?
4. Matnni reja asosida so'zlab bering.

27-DARS

Gapning uyushiq bo'laklari (Однородные члены предложения)	
Bir xil gap bo'lagi bo'lgan va bir xil savolga javob beradigan so'zlar gapning uyushiq bo'laklari deyiladi. Bosh va ikkinchi darajali bo'laklar uyushib kelishi mumkin. Masalan: <u>Bozorda olma, uzum, shaftoli bor.</u> <u>Bog'da oq, qizil, sariq gullar bor.</u>	Однородными членами предложения называются такие члены предложения, которые выполняют одинаковые синтаксические функции, отвечают на один и тот же вопрос. Однородными могут быть главные и второстепенные члены предложения.
Undalma (Обращение)	
So'zlovchining nutqi qaratilgan so'z undalma deyiladi. Undalma so'z boshida, o'ttasida va oxirida bo'lishi mumkin. Masalan: <i>Akmal, eshikni yop!</i> Undalma vergul bilan ajratiladi.	Обращением называется слово, которое называет того, к кому обращена речь. Обращение может находиться в начале, в середине и в конце предложения. Обращение выделяется запятыми.
Kirish so'z va birikmalar	

(Вводные слова и сочетания)	
Kirish so'z va birikmalar gap bo'lagi bo'lmaydi, ular bildirilayotgan fikrga so'zlovchining munosabatini bildiradi.	Вводными называются такие слова и сочетания слов, которые не являются членами предложения и служат для выражения отношения говорящего к высказываемой мысли.
Kirish so'z va birikamlar quyidagi ma'nolarni bildirishi mumkin: 1.Fikrning manbasi: <u>menimcha, sizningcha, uningcha</u> . 2.Fikr ketma-ketligini: <u>birinchidan, ikkinchidan</u> . 3.Fikrni bildirish uchun: <u>shunday gilib, xullas, qisqasi</u> . 4.Fikrga ishonch: <u>albatta, shubhasiz</u> . 5.So'zlovchining fikrga hissiyoti: <u>baxtimiza, baxtga qarshi</u> .	Вводные слова могут указывать: 1.На источник высказывания: по-моему, по-ващему, по-его словам. 2.На последовательность мысли: во-первых, во-вторых, прежде, следовательно. 3.На способ выражения мысли: так сказать, одним словом, короче говоря. 4.Уверенность: конечно, разумеется. 5.Чувства, выражаемые говорящими: к счастью, к сожалению.

Mashq. Undalmalarni toping. Tinish belgilarni qo'yib, gaplarni ko'chiring.

1.Qadrli mehmonlar, sizlarni Toshkent Pediatriya tibbiyat institutining 35 yilligi bilan tabriklaymiz.2. Talabalar ertaga hamma shanbalikka. 3. Toshkentim – go'zalsan, mehribon jonajon. 4. Ona yurtim O'zbekiston oltin to'ying muborak. 5. Do'stim rahmat sizga yaxshi maslahat berdingiz. 6. Bitiruvchilar sizning kelajagingiz porloq bo'lishiga ishonaman. 7. Dugonajon menga bergan kitoblarining juda qiziq ekan. 8. O'g'lim Vatanga sodiq yigit bo'lgin.

Mashq. Gaplarni ko'chiring. Qaysi gap bo'laklari uyushib kelganligini toping va rus tiliga tarjima qiling.

1. Faqat uning rangi har xil: oq, qora, ko'kimdir. 2. Sadarayhonlarning, atirgullarning hidi havoda anqirdi. 3. Xalil, Karim, Salim bir mahallada yashashadi. 4. Ular bir sinifa o'qishadi, birga dars tayyorlashadi, birga o'ynashadi. 5. Burgutlar, kalxatlar, lochinlar ilonga o'ch bo'lishadi. 6. Alijon - qafaslardagi rangdor to'tini, bulbulni, maynalarni tomosha qildi. 7. U toza, chiroyi, bexato yozishga kirishadi.

Mashq. Gaplarni o‘zbek tiliga tarjima qiling, uyushiq bo‘laklarning tagiga chizing.

1. В нашем институте учатся представители разных национальностей: русские, узбеки, казахи, таджики, туркмены. 2. В человеке все должно быть прекрасно: и лицо, и одежда, и душа, и мысли. 3. Трамваи, троллейбусы, автобусы, метро – все это общественный транспорт. 4. В самых различных местах: в лесах, в горах, в степях и на побережье морей – есть заповедники. 5. Наблюдение за животным и растительным миром ведутся учеными круглый год: и зимой, и летом, и весной, и осенью. 6. Работали дружно, без перерывов, с песнями, с шутками.

Mashq. Kerakli tinish belgilarini qo‘yib gaplarni ko‘chiring. Tarjima qiling.

1. Земля дает золото серебро медь железо уголь нефть
2. Со всех сторон слышались смех песни веселье
3. Купи тетради бумагу перо резинку
4. В комнате смотрелось уютно чисто светло
5. Колхозники выращивают пшеницу рожь кукурузу овёс рис чай картофель свеклу.

Topshiriq. Quyidagi matnni o‘qib, rus tiliga tarjima qiling.

USTOZ JAZOSI

Har bir kasalga nihoyatda e’tibor bilan qarash zarurligini, shu bilan birga shifokorlik kasbida loqaydlik, bugungi ishni ertaga qoldirish mumkin emasligini Sodiq Aliyevich o‘z namunasida ko‘rsatar, ammo shundaylarga nihoyatda rahm-shafqatsiz edilar.

O’sha paytda klinik ordinator Karimjonga ham o’n sakkizta kasal biriktilgan edi. Har kuni kundalik yozish, kasallik tarixini to’ldirish kerak. Bir kuni odatdagidek kasallarni ko’rish uchun kasallik varaqalari turadigan papkasini qidirsa – papka yo‘q. «Mening papkam qani?», so’radi u bosh hamshira Anna Moiseyevadan. «Papkang Sodiq Aliyevichda, O’zlarini kasallarni ko’rib chiqyaptilar», - dedi u. Karimjonning ranglari o’zgardi. Ha, u ustozining nimadan jahli chiqishini darrov sezdi. O’n sakkiz kasaldan 2 tasiga kundalik yozilmagan edi. Bir necha kun Sodiq Aliyevich bir og’iz gapirmadi. Kasallarni faqat o’zi ko’rdi. Karimjon uchun bundan ortiq jazo yo‘q edi. Ana shu jazo uni har bir ishni o‘z vaqtida qilishga o’rgatdi, desa mubolag‘a bo’lmaydi.

SHIFOKOR BILAN HAMSHIRANING POLIKLINIKADAGI MULOQOTI

Shifokor

-Siz bemorlarni qabul qilishga tayyormisiz?

-Вы готовы к приему больных?

-Bemorlardan iltimos qiling, shovqin qilishmasin.

-Попросите больных не шуметь.

-Retseptlar va yo'llanmalar uchun zaruriy blankalarni tayyorlang.

-Подготовьте необходимые бланки для рецептов и направлений.

Sizda laboratoriyalarning, shifokor-mutaxassislarining, rentgen muolajasi xonasining ish jadvali bormi? Bu jadvalni menga keltirib bering.
У вас есть расписание работы лабораторий, врачей-специалистов, рентгеновского кабинета. Дайте мне это расписание.

-Bemorni xonaga taklif eting.

Пригласите больного в кабинет.

-Bemoring haroratini, qon bosimini o'lchang.

-Измерьте больному температуру. артериальное давление.

Hamshira

-Ha, men chiroqni yoqdim, ventilyatorni o'chirdim, havo sovutgichni yoqdim, derazani yopdim, deraza pardasini tortib qo'ydim.

-Да, я включила свет, вентилятор, кондиционер, закрыла окна, задёрнула шторы на окнах.

-Yaxshi.

-Хорошо.

-Ularning barchasi tayyor.

-Готово.

-Ha, bularning hammasi bor, marhamat.

-Да, все есть. Возьмите, пожалуйста.

-Bemor Aliyev, marhamat kiring.

-Больной Алиев, пожалуйста зайдите.

-Harorati 36,6: qon bosini 120 ga 80:

-Температура 36,6: артериальное давление 120/80.

BEMORNI PALATADA TIBBIY KO'RIKDAN O'TKAZISH

Ahvolingiz qalay?	Как вы себя чувствуете?
Kechagidan tuzukroqmisiz?	Лучше (хуже), чем вчера?
Kechasi yaxshi (yomon) uxladingizni?	Вы ночью спали хорошо (плохо)?
-Ko'rsating-chi, qayeringiz og'ridi?	-Покажите, где болело? Болит сейчас?
Hozir qayeringiz og'riyapti?	
-Yutinganingga (nafas) olganingizda, qimirlagangizda) og'riq bormi?	-Вам больно смотреть глотать, (дышать, двигаться)?
-Men sizni ko'rib qo'yaman.	-Я вас осмотрю.
-Endi ... organgizni o'giring.	Повернитесь на ... спину, правый (левый) бок.
-Joyingizga o'tiring.	-Сядьте в постели.
-Bu yerda og'riq bormi?	-Здесь больно?
-Sizga .. burilish (o'tirish, yurish) mumkin emas (mumkin).	-Вам нельзя (разрешено) поворачиваться (сидеть, ходить)
-Sizga bugun ovqat yeyish va suyuqlik ichish mumkin emas.	-Вам нельзя сегодня есть и пить.
-Siz har ikki soatda qo'lingiz bilan jarohatingizni mahkam bosib turib, besh-olti marta chuqur nafas olishingiz lozim.	-Вы должны, прижимая руками рану, делать пять-шесть глубоких вдохов каждые два часа.
-Xotirjam bo'ling, hammasi joyida bo'ladi.	-Успокойтесь, все будет в порядке.
-Sizni tekshiruvdan o'tkazamiz.	-Мы вас обследуем.
-Siz qayerga va qachon borishingizni hamshira tushuntirib beradi.	-Сестра скажет, когда и куда вы будете направлены.

28 –DARS

Bir va ikki tarkibli gaplar (Односоставные и двусоставные предложения)	
<p>Bosh bo'lakli gaplarning ishtirokiga ko'ra bir va ikki tarkibli gaplar farqlanadi. Bir tarkibli gaplarda faqat ega yoki faqat kesim bo'lishi mumkin. <u>Masalan: Bahor. Bilsang, gapir.</u></p> <p>Bir tarkibli gaplarning quyidagi turlari bor:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Shaxsi aniq gaplar. Masalan: <u>Tushundingizni?</u> 2. Shaxsi noaniq gaplar: <u>Ertaga dam olishingiz kerakligi aytildi.</u> 3. Shaxsi umumlashgan gaplar: <u>Yetti o'lchab bir kes.</u> 4. Shaxssiz gaplar: <u>Sizeg hamma gapni aytib bo'lmaydi.</u> 5. Nominativ gaplar: <u>Yoz. Issiq kunlar.</u> 6. So'z gaplar. <u>Ha! Mayli.</u> 	<p>По наличию главных членов различают односоставные и двусоставные предложения. Односоставные предложения имеют один главный член: или подлежащее, или сказуемое. <u>Весна. Если знаешь, говори.</u></p> <p>Различаются следующие типы односоставных предложений:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Определенно-личные предложения. <u>Поняли (вы)</u> 2. Неопределенно-личные предложения. <u>Сказали, что вы завтра должны отдохнуть.</u> 3. Обобщенно-личные предложения. <u>Семь раз отмерь, один раз отрежь.</u> 4. Безличные предложения. <u>Вам нельзя сказать обо всем.</u> 5. Номинативные предложения. <u>Лето. Жаркие дни.</u> 6. Слова предложения. <u>Да! Ладно.</u>

Mashq. Quyida berilgan gaplar bir tarkibli gaplarning qaysi turiga mansubligini aniqlang.

1. Yakshanba kuni toqqa lola sayriga bordik.
2. Yaxshiga yondoshtir, yomondan adashtir.
3. Bu filmni bir marta ko'rsa bo'ladi.
4. Subhidam.
5. Qushlarning sayrashi dilga xush yoqadi.
6. Yomonga yaqinlashsang balosi yuqar, qozonga yaqinlashsang - qorasi.
7. O'zboshimchalikka yo'l qo'yilmasisin.
8. Imtihonlarga puxta tayyorlanish lozim.
9. Tozalikka rioya qilinsin.

To'liq va to'liqsiz gaplar
(Полные и неполные предложения)

Hamma gap bo'laklari ishtirok etgan gaplar **to'liq gaplar** deyiladi. Masalan: **Men yozda dam olish uchun oromgohga bordim.**

To'liqsiz gaplarda birorta gap bo'lagi bo'lmaydi, lekin ma'nosiga ko'ra uni oson aniqlash mumkin.

To'liqsiz gaplar quyidagicha bo'ladi:

1. Egasiz to'liqsiz gaplar. Masalan: **Boraman va hamma gapni aylib beraman.**

2. Kesimsiz to'liqsiz gap: **-Kim boradi? - Men.**

3. Egasiz va kesimsiz to'liqsiz gap. **Karim kimni chagiryapti? - Seni.**

4. Ikkinchini darajali bo'laklarsiz. **Men bordim.**

Полными предложениями называются такие предложения, в которых представлены все необходимые члены.

Неполными предложениями называются такие предложения, в которых тот или иной отсутствующий член предложения легко восстанавливается, исходя из контекста.

Неполные предложения бывают:

1. Без подлежащего. **Пойду и обо всем расскажу.**

2. Без сказуемого: **-Кто пойдет?** - Я

3. Без подлежащего и сказуемого: **-Кого зовет Карим? - Тебя.**

4. Без второстепенных членов предложения. **Я ходил.**

Mashq. Matndagi so'z-gap va bir so'zdan tuzilgan to'liqsiz gaplarni topib, ularning o'zaro farqini tushuntirib bering.

Kechki payt edi. Eshik taqilladi-yu, shifokorning qo'shnisi Olim ota kirib keldi.

-Doktor bolam, bu tish qurg'ur qattiq azob beryapti, bir ilojini qilsangiz.

-Tish doktoriga bormadingizmi?

-Yo'q.

Doktor ko'p o'ylab o'tirmadi-da, oldida turgan bir piyola issiq choyni Olim otaning qo'liga quyib yubordi. Ota jon-jahdi bilan qo'lini tortib oldi.

-Qalay, og'rig'i bir oz qoldimi? - so'radi vrach.

-Ha-ya, tish og'rig'i esimdan ham chiqib ketdi, - dedi Olim ota jilmayib. - Darvoqe, og'riq ham to'xtadi-ya.

-Qo'lingiz kuymadimi?

-Yo'q, bir oz jimillashib turibdi, men choyni qaynoq deb qo'rqqan edim.

-Ertaga, albatta, tish doktoriga boring.

-Boraman. Lekin bolam bu qanaqa muolaja bo'ldi-a?

-Kishining miyasi ikki og'riqdan eng zo'rini sezib, kuchsizini sezmay qoladi.

SOG'LOM TURMUSH TARZI VA SOG'LOM AVLOD

Sog'lom turmush tarzining ahamiyati beqiyosdir. Sog'lom turmush tarzi – insonning jismoniy, ruhiy va ijtimoiy salomatligini ta'minlovchi turmush tarzidir. Uning asosiy tamoyillari quyidagilardir:

- o'z turmush tarzi uchun mas'uliyatni sezish;
- to'g'ri tuzilgan kun tartibi;
- to'g'ri ovqatlanish;
- sog'lom munosabatlardir.

Ko'pgina odamlar o'z sog'liqlariga bee'tibor bo'lib, ularning salomatliklarini shifokorlar tiklab berishini kutib o'tirishadi. Ammo hozir o'z salomatligini ta'minlab beruvchi sog'lom turmushga e'tiborli faol insonlar ko'payib bormoqda.

Sog'lom turmush tarzi o'z ichiga ishda va oilada mehnat jarayoni, madaniy hordiq, sport bilan shug'ullanishni uzviy olib borishdir. Shuningdek, zararli odatlardan voz kechish kerak. Bu o'z navbatida sog'lom avlodni voyaga yetkazishda muhim omildir. Buning uchun yoshlar orasida muntazam ravishda tushuntirish ishlarni olib borish kerak. Bu tushuntirish ishlari natijasida yoshlar chekish, alkogol ichimliklarini iste'mol qilish, glyohvand moddalarini qabul qilish insonning o'zinigina emas, bo'lajak avlod uchun ham xavfli ekanligini his qilishlari kerak. Shuning uchun ham respublikamizda bir necha yilda beri turmush qurish bo'sag'asida turgan yoshlar albatta tibbiy ko'rikdan o'tkaziladi.

Har bir yosh bo'lg'usi ota -ona sifatida ham o'z sog'lig'i uchun javobgardir.

Sog'lom onadangina sog'lom farzand tug'iladi. Shu tufsayli homilador ayollar sog'lom turmush tarziga rioya etishlari, ovqatlarining darmondorilarga boy bo'lishiga e'tibor berishlari kerak. Doimiy hordiq va mehnat bilan shug'ullanish muhimdir. Ruhiy holatni yaxshilash ham sog'lom turmush tarzini saqlashning asosiy qoidasidir. Turmush sog'lom bo'lgan taqdirdagina kelajak avlod ham sog'lom bo'ldi.

Lug'at

turmush tarzi – образ жизни
voz kechish – отказаться
homilador – беременная
shug'ullanmoq – заниматься

ko'rik – осмотр
faol – актив
hordiq – отдых

Savol va topshiriqlar.

1. O'z turmush tarzingiz haqida so'zlang.
2. Turmush tarzingizdagи nimalar sizga yoqadi, nimalar yoqmaydi?
3. Sizningcha, ideal turmush tarzini kechirgan inson haqida so'zlab bering.
4. Matn asosida quyidagi konstruksiya bo'yicha gaplar tuzing.

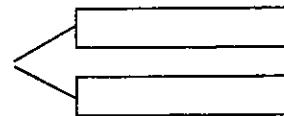
«Nima bu nimadir?»

Sog'lom turmush tarzi

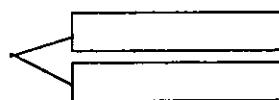
«Nima nima tamoyillardan iborat?»

Sog'lom turmushning
asosiy tamoyillari

«Nima nimaning uyg'unligi?»

Sog'lom turmush
tarzi o'z ichiga

ZARARLI ODATLAR VA ULARNING OQIBATLARI

Kashandalik – eng ko'p tarqalayotgan odatlardan biri. Kashandalik inson umrini qisqartirishga olib keladigan asosiy omillardan biridir. Kashandalarda surunkali o'pka kasalliklari ko'p uchraydi. Kashandalik yurak xastaligi va o'sma kasalliklari paydo bo'lishi xavfni kuchaytiradi. Yoshlikdan chekishga o'rganish o'smirning aqliy qobiliyatini susaytiradi. Kashandalar chekmaydigan tengdoshlaridan ancha qarimsiq ko'rindilar. Kashandalarda terininng qarishi, eshitishning pasayishi juda tez kechadi. Chekuvchilar faqat o'zlarini emas, balki atrofdigilarni ham zaharlaydilar.

Ichkilikbozlik – spirtli ichimliklarni doimiy iste'mol qilish oqibatida kelib chiqadigan surunkali og'ir kasallikdir. Ichkilikbozlik oqibatida har kuni dunyoda millionlab odamlarning yostig'i quriydi. Yo'llardagi baxtsiz hodisalarining 2/3 qismiga ana shu illat sabab bo'lmoqda. Ichkilikbozlik o'smirning aqliy qobiliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ichkilikbozlik bosh miya, markaziy asab tizimi, oshqozon, buyrak, jigar va boshqa a'zolarni ishdan chiqaradi. U bolaning ruhiyatini shikastlaydi, shaxsning buzilishiga olib keladi. Spirlti ichimliklarni doimiy iste'mol qilish hayotni ma'nosiz qilib qo'yadi.

Giyohvandlik – giyohvand moddalarga ruju qo'yish shaxsni telbalik va majruhlikka olib boradi. Asab tizimi va, urumana, organizmni zararlaydigan giyohvand moddalar o'simliklardan yoki sun'iy yo'l bilan olinadi. Giyohvand moddalarga juda tez o'rganib qolish mumkin, organizm esa uni tobora ko'proq talab qilaveradi. Giyohvandlikka o'rgangan kishilarga o'z-o'zini davolshning hech qanday usullari ta'sir qilmaydi. Giyohvand moddalarini iste'mol qilish dastlab markaziy asab tizimini ishdan chiqaradi, natijada inson ruhiyatini o'zgaradi. tushkunlik va miya aynishi sodir bo'ladi. Giyohvand moddalarga

o'rganish og'ir yurak va falaj xastaliklari ehtimolini oshiradi. Giyohvandlik inson umrini 20-25 yilga qisqartiradi.

Lug'at

kashandalik – курение

xastalık – болезнь

qisqartirmaq – укорачивать

qarimsiq – старческий вид

falaj – паралич

pasaymoq – понижаться

ichkilikbozlik – алкоголизм

illat – недостаток

tushkunlik – упадок

Topshiriq. Matn asosida quyidagi konstruksiyalar bo'yicha gaplar tuzing.

«Nima bu nima?»

Kashandalik

Ichkilikbozlik

Giyohvandlik

«Nima nimaga salbiy ta'sir ko'rsatadi?»

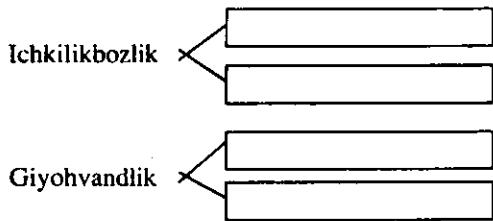
Kashandalik

Ichkilikbozlik

Giyohvandlik

«Nima nimani zararlaydi?»

Kashandalik

Quyidagi matnni o‘zbek tiliga tarjima qiling.

Никотин действительно активно разрушает витамины, без которых человеческий организм не может нормально работать. Одна сигарета уносит 25 мг витамина С (столько витамина С содержится в одном апельсине). В табачном дыму содержатся также цианиды, разрушающие витамины группы В. Содержание витамина В₁₂ у курящих в 20 раз меньше, чем у некурящих.

Quyidagi matnni rus tiliga tarjima qiling.

OITS – Ortirilgan immunitet tanqisligi sindromi VICH deb ataladigan virus.Qonga singib, immun tizimni izdan chiqaradi. Natijada inson infeksiyalar oldida himoyasiz bo‘lib qoladi. Uning natijasida giyohvandlar o‘zaro ishlataligani shprits virus tarqatuvchi asosiy vosita bo‘lib xizmat qiladi.OITS kasalligi turli xil shaxslar bilan jinsiy aloqa qilganda ham yuqadi. Uning yashirin davri bir necha oydan bir necha yilgacha bo‘lishi mumkin.OITS davolab bo‘lmaydigan, oxiri o‘lim bilan tugaydigan kasallikdir. VICH infeksiyasi yuqqan kishilarning o‘rtacha umri 12 yildan oshmaydi.

Lug‘at

kashandalik – курение
qarimsiq – старческий
salbiy – отрицательный
susaytirmoq – ослаблять

baxtsiz – несчастный
ruhiyat – психология
ma’no – смысл

Topshiriqlar.

1. Matnni o‘qing va tarjima qiling.
2. Zararli odattlar qanday oqibatlarga olib kelishini so‘zlab bering.

29- DARS

Qo'shma gap. Bog'langan qo'shma gap (Сложное предложение. Сложносочиненные предложения)	
Qo'shma gap ikki va undan ortiq sodda gapdan tashkil topadi. Qo'shma gaplar bog'lovchilar yordamida yoki ularsiz tuziladi.	Сложное предложение состоит из двух или более простых предложений. Простые предложения соединяются с помощью союзов и без них.
<u>Eshik ochildi va o'qituvchi kirdi.</u> <u>Eshik ochildi, o'qituvchi kirdi.</u>	
Qo'shma gaplar 2 xil bo'ladi: 1.Bog'langan qo'shma gaplar. 2.Ergashgan qo'shma gaplar. Bog'langan qo'shma gaplarda sodda gaplar bir-biri bilan teng bog'lovchilar yordamida bog'lanadi. a) biriktiruv bog'lovchilari (va, ham); b) zidlov bog'lovchilari (ammo, lekin, biroq); d) ayiruv bog'lovchilari (yo, yoki, ba'zan); e) yuklamalar (-u, -yu, -da).	Сложные предложения бывают двух видов: 1.Сложносочинённые предложения 2.Сложноподчинённые предложения В сложносочинённом предложении простые предложения соединяются сочинительными союзами. а) соединительные (и, тоже); б) противительные (но); в) разделительные (или, иногда); г) частицами (-у, -ю, -да).

Mashq. Quyidagi sodda gaplardan tegishli bog'lovchilar yordamida bog'langan qo'shma gap tuzing. Zarur tinish belfilarini qo'ying.

1.Men o'zimning kimligimni sizga aytib berdim. 2.Siz o'zingizning kimligingizni aytib bermadingiz. 3.Narigi uydan qandaydir musiqa ovozi eshitilar. 4.Qizlarning kulgusi jaranglar edi. 5.Yigitlarda shunchalik hunar bor ekan. 6.Bilmay yurgan ekanimiz. 7.Alisher hali yosh bola edi. 8.Husayin saroyida hizmat qilardi. 9.Mehnat hayot chirog'iga yog' quyadi. 10.Tafakkur uni yoritadi. 11.Cholning chap ko'zi yumuq...o'ng ko'zida qandaydir yomon o't yonib turardi. 12.Yaxshi nom chiroyli so'zlar bilan berilmaydi. 13.U mehnat natijasi uchun beriladi.

MILLIY QADRIYATLAR

Madaniy merosning qadri tushmaydigan qismiga milliy qadriyatlar deyiladi. Bular jamiyatimiz, insoniyat uchun ahamiyatli bo'lgan barcha narsa, hodisa va voqealar, madaniy, moddiy va ma'naviy boyliklar, obida-yodgorliklar, go'zallik, axloqiy fazillatlar, an'ana, urf-odat, udumlar va boshqalar. O'zbekistonda istiqlol sharofati bilan milliy qadriyatlar qayta

tiklanmoqda.

Respublikamizda «Ma'naviyat va ma'rifat» jamoatchilik markazi qoshida 1996-yil yanvar oyida «Oltin meros» xalqaro jamg'armasining tashkil etilishi mustaqillik sharoitida o'tmish madaniy merosini o'rganish va o'zlashtirishning yorqin dalilidir. Yangi xayriya jamg'armasi faoliyati xalqimiz merosning nodir namunalarini toplash va asrab-avaylashga, uni nafaqat respublikamizda, balki turli mamlakatlarda targ'ib qilishga qaratilgan. Ushbu jamg'arma fuqarolarda, ayniqsa, yoshlarda vatanparvarlik, mustaqillik tuyg'ularini tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Moddiy va ma'naviy madaniyatimiz shu qadar ulkanki, merosimiz nafaqat o'z xalqimiz, balki Yevropa, Osiyo mamlakatlarini ham o'ziga jalb qilib, qiziqish uyg'otmoqda va bu umuminsoniy qadriyatlarga qo'shilgan salmoqli hissadir. X-XI asrlarda Yevropa madaniyati hali uyg'onish pallasiga kirmagan paytdayoq bizning Sharq madaniyatimiz barcha jabhalarda yuqori cho'qqilarni zabit etdi. Yaqin vaqtgacha barcha fanlar poydevori yunonlar tomonidan yaratilgan, degan qarash mavjud edi. Aslida ular yaratgan ilm-fan, falsafaning poydevoriga bir necha asr oldin «Avesto»da asos solingenan.

Qadimgi yunonlarning o'zлари Platon va Aristotel ta'lomi, umuman, yunon falsafasi zardushtiylik ta'siri ostida shakllandi deb tan olganlar.

Ibn Sino, Al-Forobi, Farg'oniy kabi ko'plab olimlarimizning asarlari lotin, fransuz, italyan, ispan tillariga tarjima qilinib, tarjimalar Yevropa ilm-fani, falsafasiga chuqur ta'sir ko'rsatdi. Bu asarlarning ko'pchiligi Parij Milliy kutubxonasida hozirgacha saqlanadi.

Lug'at

markaz – центр

targ'ib – пропаганда

yorqin – яркий

jalb qilmoq – привлекать

dalil – доказательство

salmoqli – весомый

fuqaro – гражданин

palla – время

moddiy – материальный

zabit etmoq – завоевать

qadriyatlар – духовные ценности

Savol va topshiriqlar.

1. Matn asosida quyidagi konstruksiyalar bo'yicha gaplar tuzing.

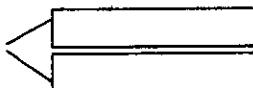
«Nimaga nima deyiladi?»

Madaniy merosning
qadri tushmaydigan qismiga

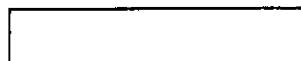
«Nimaga nima kiradi?»

Milliy qadriyatlarga

«Nimada nimaga asos solingan? »

Avesto

2. Respublikamizdagi «Oltin meros» xalqaro jamg'armasi nima bilan shug'ullanadi?
3. Viloyat yoki shahringizdagi biror tarixiy yodgorlik haqida so'zlab bering.

Ushbu matnni o'zbek tiliga tarjima qiling.

Навруз в переводе с фарси означает новый день-самый большой из всех праздников поклонения солнцу и огню, отмечавшийся три тысячетелетия назад по солнечному календарю 22 марта,- в день весеннего равноденствия.

По старинному обычаяу каждый участник праздника должен выполнить три условия. Во-первых, посадить цветы и не менее трех саженцев деревьев. Во-вторых, настроить себя на добрые дела и радость. Помириться с тем, с кем был в ссоре. И в-третьих, стремиться жить по-новому, честно и достойно.

FARZANDLARNING OTA-ONASI OLDIDAGI BURCHLARI

Xalqimizda kattalarga, ayniqsa, ota-onalarga hurmat ko'rsatish azaliy odatdir.

Oqil va dono farzand ota-onasining haqlarini bekamu ko'st bajaradi. Ularni hurmatlashda kainchilik ko'rsatmaydi, nomini yaxshilik bilan tilga oladi. O'z farzandi unga nisbatan qanday bo'lishini istasa, u ham ota-onansiga shunday muomalaada bo'ladi.

Ota-onsa farzandini tarbiya qiladi, o'stiradi, shu yo'lda ancha mashaqqat chekadi, unga hech vaqt yomonlikni ravo ko'rmaydi, baxtli, saodatlil bo'lishini tilaydi. Shunday ekan, har bir farzand bu muhtaram zotlarning izzat-hurmatlarini bajo keltirishga g'ayrat qitishi kerak. Ularning dillarini og'ritmaslik, ochiq yuzli, shirin so'zli bo'lish, doimo hollaridan habardor bo'lish, hech vaqt muhtojlikda qoldirmaslik, har jihatdan ularni o'zlaridan rozi qilib, duolarini olishga harakat qilish kerak.

Ota-onaning farzand oldidagi burchlari bo'lgani kabi farzandlarning ham ota-onsa oldidagi burchlari mavjud. Ular quyidagilar:

1. Muhtoj bo'lganda taomlanmoq.
2. Xizmatini qilmoq.

- Chaqirganda labbay deb javob bermoq.
- Gunohdan boshqa ishlarga buyursa itoat etmoq.
- Ota-onal bilan yumshoq muomalada gaplashmoq.
- Ota-onani, qodir bo'lsa, libos bilan ta'minlamoq.
- Ota-onaning orqasida yurmoq.
- O'zi rozi bo'ladijan narsani ota-onasiga ham ravo ko'rgmoq.
- O'zi yomon ko'rigan narsani ota-onaga ravo ko'rmaslik.
- Doimo o'zi uchun duo qilganda, ota-onani ham duo qilmoq.

Lug'at

oqil – умный

bekamu-ko'st – безупречный

muomala – обращение, отношение

mashaqqat – мучение

izzat –уважение

muhtojlik – нужда

Savol va topshiriqlar.

1. Matnni o'qing, rus tiliga tarjima qiling.

2. Matn asosida quyidagi konstruksiyalar bo'yicha qaplar tuzing.

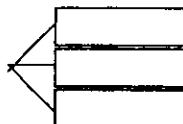
«Nima nimadir?»

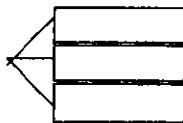
xalqiimzda azaliy odatdir

«Kim nima qiladi?»

Oqil va dono farzand

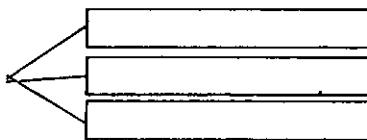

Ota-ona

«Kim qanday bo'lishi kerak?»

Har bir farzand

3. Farzandning ota-onalari oldida qanday burchlari bor?

30 –DARS

Ergashgan qo'shma gaplar (Сложноподчинённые предложения)

Ergashgan qo'shma gaplar ikki va undan ortiq sodda gapdan tashkil topib, ularning biri bosh gap, ikkinchisi ergash gap bo'ladi.

Ergash gap o'zaro ergashtiruvchi bog'lovchilar yordamida bog'lanadi.

Ergashgan qo'shma gaplarning bir nechta turi bor:

1. To'ldiruvchi ergash gapli qo'shma gap bosh gapning ma'nosini to'ldirib keladi. Masalan: Men bilamanki, bizning oramizda yolg'onchilar yo'q.

2. Aniqlovchi ergash gapli qo'shma gap bosh gapdag'i biror bo'lak belgisini aniqlash uchun xizmat qiladi. Masalan:

Shun-day talabalar borki, ular har ishda boshgalarga namuna bo'ladilar.

3. Hol ergash gapli qo'shma gap fe'l bilan bog'liq bo'lib, harakatning o'rni, vaqt, sababi, miqdorini bildiradi. Masalan: Qayerda intizom yaxshi bo'lsa, shu yerda ish yaxshi bo'ladi.

Сложноподчинённые предложения состоят из двух или более предложений, одно из них является главным, другое придаточным.

Сложноподчинённые предложения связываются между собой подчинительными союзами.

Сложноподчинённые предложения делятся на несколько видов:

1. Изъяснительные придаточные предложения конкретизируют и раскрывают значение главного предложения.

2. Определительные придаточные предложения служат для определения признака одного из членов главного предложения.

3. Обстоятельственные придаточные предложения относятся к глаголу и уточняют место, время, причину, цель действия.

Ko'chirma va o'zlashtirma gap (Прямая и косвенная речь)

So'zlovchining nutqi muallif tomonidan hech qanday o'zgarishsiz berilsa, bunday gapga ko'chirma gap deyiladi. Masalan: Boshliq: «Bugun majlis bo'ladi», - dedi.

Muallif tomonidan so'zlovchi nutqining ma'nosini berilsa, bunday gap o'zlashtirma gapga deyiladi. Masalan: Boshliq bugun majlis bo'lishini aytdi.

Чужая речь, передаваемая от автора без изменений, называется прямой речью.

Косвенной речью называется чужая речь, передаваемая автором от своего лица.

Mashq. Gaplarni ko'chiring. Ergashgan qo'shma gaplarning turini aniqlang.

- 1.Kimki o'z kasbini sevs, unday kishi hurmatga loyiq bo'ladi.
- 2.Vazifang shundan iboratki, beshta xonani bugunoq tozalab qo'yasan.
- 3.Anvarning xizmati shuki, u do'stini yolg'izlatib quymadi.
- 4.Shu narsa ayonki, inson bilimi bilan munavvar.
- 5.Kim sport bilan shug'ullansa, u o'zini sog'lom va bardam his etadi.
- 6.Shunday oliv davrda yashaymizki, bu davrda ilmsizga o'rinn yo'q.
- 7.Kim ko'p o'qisa, u shunchalik bilimli bo'ladi.

Mashq. Gaplarni ko'chiring. Hol ergash gaplarning qanday ifodalanganini aniqlang.

- 1.Uning xursandchilagini ko'rib, onasi quvonib ketdi.
- 2.Ko'z qaerda bo'lsa, mehr o'sha yerda bo'ladi.
- 3.Rangi-ro'yim o'chganini ko'rib, onam yugurib keldi.
- 4.Javob beruvchilar shunchalik ko'p ediki, Alijonga navbat tegmadi.
- 5.Qatorda noring bo'lsa, yueling yerda qolmaydi.
- 6.Orqadan kelayotgan qiz-juvonlar yetib kelsin deb, Valijon mashinani ancha berida to'xtatdi.

MEHNAT INSONNI ULUG'LAYDI

Rivoyat qilishlaricha, dunyodagi barcha go'zallikning 99 qismi Yusufga in'om qilinib, qolgan bir qismi esa dunyodagi barcha yigitlarga ato etilgan ekan. Ammo biz Yusufdan ko'ra Farhodni hurmat qilamiz. Chunki Farhod obrazi – mehnatsevarlik timsoli. Mehnat insonni ulug'laydi. Bejizga agar noming xalq orasida hurmat bilan yod etilishini istasang, mehnat qil deyilmagan.

Inson tarbiyasida eng diqqat qilinadigan va eng e'tiborga olinadigan narsas – bolani yoshlidan boshlab bir ishga o'rgatish, kichkina vaqtidanoq unga yumush berib, ishga odatlantirishdir. Insonda mehnat malakasi vujudga kelsa, u ota-onasi, birovlarining ko'rsatib turishini kutib o'tirmay, o'zi eplab ketaveradi.

Agar martabasi ulug', hurmatga sazovor qaysi inson bilan so'zlashsangiz u bu cho'qqiga faqat mehnat orqali erishganligi guvohi bo'lasiz. Sportda g'alabaga erishgan sportchilar ham, taniqli olimilar, xalq olqishini olgan ijodkorlar va san'atkorlar yutug'i ham tinimsiz mehnat natijasidir.

Xalqimizning juda dono maqoli bor. «Bekor o'tirgandan ko'ra, bekor ishla». Maqol ma'nosi shundaki, inson qilgan mehnati uchun baribir haq oladi. Bu haq – hurmat, minnatdorchilik va shu bilan birga o'z malakasini va bilimini oshirishdir. Biror talaba darsni a'lo o'zlashtirdi, uning dugonalari esa mavzuni tushunmadidi. A'lochi qiz dugonalariga mavzuni tushuntirish uchun qo'shimcha adabiyotlardan foydalaniadi va o'z bilim doirasini kengaytiradi. Mehnat nafaqat insonni ulug'lash, balki uning umrini uzaytiruvchi, salomatligini saqlovchi vosita hamdir. Uzoq umr ko'rgan deyali barcha insonlarning umri ish va samarali mehnat bilan o'tgandir.

Lug‘at

go‘zallik – красота
ato qilmoq – подарить, дать
cho‘qqi – вершина
mehnatsevarlik – трудолюбие

tarbiya – воспитание
yumush – работа
odat – привычка

Savol va topshiriqlar.

1. «Mehnat insonni ulug‘laydi» iborasini biror mashhur inson misolida tasdiqlang.
2. Inson o‘zida mehnatsevarlikni tarbiyalash uchun nima qilishi kerak?
3. Mehnat, iroda va bardosh har qanday odamni normal hayotga qaytaradi va mehnat mo’jiza yaratadi, degan fikrga qo‘shilasizmi?
4. Quyidagi ma’lumotlarni o‘qing. O‘z fikringizni yana boshqa ma’lumotlar bilan tasdiqlang.

AQSH da bo‘lgan yugurish bo‘yicha 3-Olimpiada championi Vilma Rudolf yoshlida og‘ir turdagি polimelitni boshidan kechirgan.

Biyuk shoir Jorj Bayron yoshlidan oqsoq bo‘lgan. O‘z jismoniy nuqsonini u chidamlilik, kuch va jasurligi bilan berkitganday bo‘lgan. U bo‘s vaqtida 15 metr chuqurlikdagi suvga sakrab, uning tubidan mayda tangani olib chiqardi. U Temzani kuniga bir necha bor kechib o‘tardi.

Mehnat insonni go‘zal ko‘rsatadi, degan fikrga munosabatingiz qanday? Quyidagi parchani o‘qing va o‘z mulohazangizni bildiring.

Bir kuni biz bir guruh yigit va qizlar bilan muzeyning ma’ruza zaliga bordik. Birpasdan keyin ma’ruzachi keldi. Uni ko‘rgach, zalda kulgu ko‘tarildi. Bundan ham xunukroq odamni tasavvur qilish qiyin edi: burni uzun, shalpangqulqoq, kichkinagina ko‘zları chuqur joylashib qolgandek. Bu xunuklikni uning yuzidagi pushti rang yara qoldig‘i yanada kuchaytirayotgandek edi. Uzun bo‘ynini, hatto, tik yoqa ham berkitmas edi. Ma’ruzachi ma’ruzasini qandaydir bir xirillagan, uncha baland bo‘limgan ovoz bilan boshladi. Zaldagilarning kulgusi sekinlashdi. Bir ozdan keyin esa shunday sokintlik cho‘mdiki, pashsha uchganini ham eshitish mumkin edi. Chunki hamma uning gaplariga qiziqib qolgan edi. Keyingi hayotimda juda ko‘p ma’ruzalar tinglashga to‘g‘ri keldi, ammos men ulardan bunchalik kuchli taassurotga ega bo‘lmadi. Ma’ruzachining chuqur fikriyu, mahorati bizga uning uzun burniyu, ulkan qulqlari, yarasini unutishimizga majbur qildi. Bu inson ko‘z o‘ngimizda nasaqat boshqalardek oddiy, balki kelishgan, o‘ziga xos qiyofaga kira boshladi. Ma’ruza tugadi. Notiqni hamma o‘rab oldi. Uni savollarga ko‘mib tashlashdi. Men esa so‘nggi savolni berdim: Siz bunday maroqli ma’ruza o‘qishni qayerdan o‘rgangansiz?

«Yoshligimda bir ma’ruzachiga shogird bo‘lgandim. U menga ko‘p xatolarimni ko‘rsatar edi. Ammos urushda jarohat olgach, yuzim badbashara

bo'ldi. Men o'z notiqligimni davom ettirmoqchi edim. Endi o'z ustimda yuz karra ko'proq ishlashim zarur edi, chunki mahoratim mening tashqi ko'rinishimdagи nuqsonlarimni berkitishi kerak edi. Men ushbu mahoratga juda qattiq mehnatim orqaligina erishdim».

31 -DARS

Adabiy til uslublari (Стили литературного языка)	
Til uslublari jamiyat hayotining biron-bir qirrasini: rasmiy ish munosabatlari, targ'ibot-tashviqot faoliyatini, ilmni, so'z san'atini yoritish uchun xizmat qiladi.	Стиль языка обслуживает какую-либо сторону общественной жизни: официальные-деловые отношения, агитационно-просветительскую деятельность, науку, словесно-художественное творчество.
<u>So'zlashuv uslubining</u> maqsadi - muloqot, fikr almashish. Bu uslub, asosan, dialoglarda ishlataladi.	<u>Разговорный стиль</u> – цель разговорного стиля-общение, обмен мыслями. Обычная форма этого стиля-диалог.

Topshiriq.

1. Haqiqiy madaniyatli odamlar to'g'ri, qoidaga asosan so'zlashishadi. Har tilning, jumladan, o'zbek tilining ham o'z me'yorlari bor: bu talaffuz me'yorlari, grammatik me'yorlar, so'zlarni ishlatalish me'yorlari. O'z nutqingizni yana bir bor kuzating. Undagi kamchiliklarni toping. Buning uchun guruhdoshlariningga dam olish kunini qanday o'tkazganingizni gapirib bering.
2. Ushbu dialogdagi so'zlashuv uslubiga xos bo'lgan frazeologizmlar, emotsional ekspressiv so'zlar, ko'chma ma'nodagi so'zlar, kirish, undov so'zlar, undalmalarni toping.

Ona: Bolaginam, tuzukmisan?

Bola: Voy! Oyijon! Yaram o'tni qattiq og'riyapti. Yotib ham zerikib ketdim.

Ona: Yana bir oz sabr qil. Sabr tagi-sari oltin deyishadi.

Bola: Ey, yana qancha sabr qilishim kerak?

Ona: Do'xtirlarning qo'li yengil ekan. Operatsiyang yaxshi o'tdi. Qara, senga kubik-rubik olib keldim. O'ynab yot.

Bola: Rahmat, oyijon!

Ona: Tezroq tuzal, toychog'im!

Ushbu dialog shaklida «Qabulxona shifokori va hemor bola onasi» dialogini tuzing.

3. Quyida berilgan hamshira va bemorning telefon orqali suhbatini o'qing.

-Assalomu alaykum, bu Valiyevlar xonadonimi? Men poliklinikadan telefon qilyapman.

-Vaalaykum assalom, ha!

-Menga Shahnoza kerak edi. Ularni telefonga chaqirib bera olmaysizlarni?

-Qaysi Shahnozani, bizning uyda ikkita Shahnoza bor. Kennoyim va opam.

-Menga Shahnoza Valiyeva kerak edilar.

-Uiar ikkisi ham Shahnoza Valiyeva.

-Menga 1985-yili tug'ilgan Shahnoza Valiyeva keraklar.

-Unda sizga kennoyim kerak ekanlar, hozir chaqiraman.

-Rahmat.

Ushbu suhbat qisqaroq bo'lishi uchun hamshira savolini qanday berishi kerak edi?

4. Hamshiraning quyidagi bir xil so'zlarini qanday so'zlar bilan almashtirish mumkin?

Azizani kasalxona hovlisida ko'rib, "Voy bu yerda nima qilib yuribsan?" - dedim men.

-Ammam shu yerda yotibdilar - dedi u.

-Xabar olgani keldingmi? - dedim men.

-Ha, xabar olmoqchiydim, dedi u.

-Sen bu yerda nima qilyapsan?

-Men shu yerda hamshira bo'lib ishlayapman, - dedim men.

-Ammang qaysi palatada yotibdi?

-Terapiya bo'limida, 3-palata, dedi u.

-Men ulardan xabar olib turaman, dedim men.

5. Ba'zilar biror voqeani aniq qilib aytib bera olmaydilar, ammo bunda boshqalarini ayblashadi. Quyida A.Pirriyvning hajviyasi va bu voqeani Sherzod qanday qilib so'zlab bergani keltirilgan. Sherzodning tushunarli bo'ldimi? U nima kamchiliklarga yo'l qo'ydi? A.Pirriyevning hikoyasini guruhingizda bo'lib o'tgan voqeа sifatida so'zlang.

MASLAHATLI OSH TARQADI

Domlalar haqida talabatarchalik ko'p ma'lumot biladigan kishi bo'lmasa kerak. Hatto necha yillar birga yashaydigan umr yo'ldoshi bilmaydigan qirralarini biladi, bu talabalar. Ayniqsa, qaysi domla dars o'tadigan bo'lsa, u haqidagi barcha ma'lumotlar bir oy oldindan yig'ib bo'linadi: uning xarakteri, dars o'tish uslubi, «saviyasi», nimani yoqtirish-

yoqtirmasligi va hokozo. Yotoqxonadagi talabalar orasidagi «razvedka», manaman degan davlatning maxfiy razvedkasidan qolishmaydi.

Bu «shumxabar» o'qishdan ko'ra ko'proq vaqtini «razvedka»ga bag'ishlaydigan guruhdoshimiz Alimardonning boshini qoturib qo'ydi. LOR fanining qiyinroq hamda domlalari biroz qattiqqo'lligini yaxshi bilgan talabalar oldingi guruhlarning ma'ruzalarini qidirishni boshlagan bir paytda, vaziyatning qaltisligini tushungan Alimardon ham «razvedka»ni puxtarot qilishga kirishdi. Buni qarangki, guruhimizga tushgan professor uning yon xonadoshi Quvvatga ham dars o'tgan ekan.

-Domla juda vazmin, lekin qattiqqo'l. U rost gapirganlarni yaxshi ko'radi, - deb gap boshladi asli tojik bo'lgani uchun o'zbek tilini qiyinchilik bilan gapiradigan Quvvat maslahatga kelgan Alimardonga.

-Kel senga bir do'stlik qilay, deya gapida davom etdi u. -Domla birinchi kuni ma'ruza o'qiydi va, albatta, kim chekishi haqida so'raydi. Bizning guruhdagi bolalar domladan qo'rqib qo'l ko'tarishga jazm qilishmagandi, domlamiz bizni qo'rqoqolikda ayblab, urishib berdi. Agarda keyingi gal «kim chekadi?» deb so'raganda men deb javob bersang bo'ldi, rostgo'y va mard talaba sifatida ko'ziga yaxshi ko'rinasan-qolasan va «besh» naqd deyaver.

Ertasiga samarali «razvedka»dan ruhlangan Alimardon yaxshi kayfiyat bilan LOR kafedrasiga yo'l oldi. Har doimgiday, fan professorming ma'rzasidan boshlandi. Domlalar yil davomida bir xil ma'ruzani takrorlayverib, nuqta-verguligacha yod bo'lib ketgani uchun hech bir so'z, hech bir savol takrorlanmasdan qolmaydi. Bu gal ham Quvvat aytganidek, domla ma'ruza orasida savol berib qoldi.

- Chekish barcha kasalliklarga sharoit yaratadi. Ammo shuni bila turib, ertaga shifokor bo'laman deb turgan ba'zi bir talabalarimiz ham chekishadi. Qani mard bo'lsalaringiz aytinlar-chi, sizning orangizda chekadiganlar bormi?

Barcha boshini quyi solib turgan bir paytda Alimardon qo'lini ko'tardi.

-Men chekaman domla!

-Iye. Yaxshi. Turingchi o'rningizdan, o'g'lim.

Barchamiz, Alimardonning bu xatti-harakatidan domlamizning jahli chiqishidan qo'rqib, egilgan boshimiz stol tagiga kirayozdi.

-Bu chekishingizni otangiz biladimi?

-Biladi, domla, - ishonch bilan javob berdi Quvvat.

-Yaxshi. Bu otangiz sigareta tishlarni sarg'aytirib, og'izdan badbo'y hid keltirishini ham bildaimi?

-Biladi.

Fikriga qarshi chiqishlarini yoqtirmasligi uchun, domla biroz asabiylasha boshladi.

-Otagiz sigareta tutuni ichak, qon-tomir tizimi uchun koni zarar ekanligini biladimi?!

-Biladi.

-Bu otangiz sigareta chekkanda o'pka tutunga to'lib, rakka olib kelishini ham biladimi?!

Orqaga yo'l yo'qligini tushungan Alimardon, nima bo'lsa bo'ldi qabilida javob berdi:

-Biladi, domla, biladi.

-He, otangning ham padariga la'nat!

Domla shunday deya stojni mushtladi-yu bizga tanaffus bergancha o'zi chiqib ketdi.

Chuv tushganini tushungan Alimardon o'zicha takrorlardi:

-Maslahatli osh tarqadi.

SHERZODNING HIKOYASI

Bilasanmi, Alimardonning «Lori» uxladi. Quvvat uni bopladi. Zo'r maslahat beruvdi. Alimardon o'sha ishni qildi. Domla jahlidan naq yondi. Endi «Lor»dan dumi bo'lishi aniq. Stipuxa ham ololmaydi.

32-DARS

Publitsistik uslub gazeta, jurnal, radio va televizorda targ'ibot-tashviqot uchun ishlataladigan uslub.	Публицистический стиль употребляется для агитации и пропаганды в газетах, журналах, по радио и телевидению.
---	---

Publitsistik janrlarga xabar, kengaytirilgan informatsiya, maqola, reportaj, musohada, ocherk, felyetonlar kiradi.

Publitsistik uslubning o'ziga xos jihatni unda tantanavor so'z va frazeologizmlar, emotsional -ekspressiv so'zlarning ishlatalishi va pafosdir.

Topshiriq.

1. «Стажировка в Германии» nomli kengaytirilgan xabarni qisqa xabarga o'zgartiring.

Стажировка в Германии

В ТашПМИ с этого года в рамках проекта темпус открылась магистратура нового направления в здравоохранении Узбекистана - «Менеджмент здравоохранения и общественное здравоохранение». Как известно, это направление является новым. Для того, чтобы обучение на этом курсе соответствовало международным стандартам, группа преподавателей ТашПМИ в апреле-мае этого года находилась на стажировке в Германии, в городе Оsnобрюке.

Это доцент Н.В.Аззамова, доцент Р.Юнусов и Ж.Туйчиев. После занятий в высшей школе Оsnобрюка группа продолжила изучение менеджмента в городе Барселоне (Испания). В Испании проходил стажировку профессор М.Б.Шариков. Мы познакомились с программой

обучения студентов и магистров в этом учебном заведении, посетили лекции и практические занятия профессоров высшей школы. Основной задачей являлось детальное ознакомление с богатым опытом зарубежных коллег по менеджменту. Наш визит помог нам собрать ценный материал для более основательного преподавания нового предмета, позволил разработать материал на перспективу для лекционной работы и практических занятий. Обучение на этом курсе ведется на английском языке. У наиболее успевающих резидентов этого курса будет возможность пройти обучение одного из семестров в Германии.

Думается, что дальнейшее сотрудничество с этим учебным заведением станет важным этапом в реализации государственной программы по подготовке кадров у нас в республике.

2. Ushbu ilmiy kengash haqidagi axborot «ma’ruza qildi» so‘z birikmasi o‘rniga quyidagi so‘zlarni qo‘llang: so‘zladi, tinglandi, ko‘rib chiqildi, muhokamaga qo‘yildi, gapirdi.

ILMIY KENGASHDA

ToshPTI Ilmiy kengashining navbatdag‘i yig‘ilishi 28-mart kuni institut faollar zalida bo‘lib o‘tdi. Unda ma’naviyat masalasi bo‘yicha ma’naviy-axloqiy tarbiya masalalari bo‘yicha prorektor, dotsent M.A.Ahmedova ma’ruza qildi. Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligining hay‘at qarorlari haqida dotsent M.N.Daminova ma’ruza qildi.

Professor A.A.Atnaniyazova Nukus filialininig faoliyati bo‘yicha yillik ma’ruza qildi. Ixtisoslashtirilgan Ilmiy kengashining 2006-yildagi faoliyati haqida tibbbiyot fanlari doktori M.K.Sharipova ma’ruza qildi.

I, II pediatriya, tibbiy - pedagogika fakultetlarining kuzgi semestri yakunlari haqida ushbu fakultet dekanlaridan professor I.A.Qosimov, dotsentlar N.T.Toirov va Sh.T.Muhamedxonovalar maruza qildilar.

Maruzachi dotsent A.A.Azimov magistratura bo‘limi ish faoliyatining tahilili va istiqbol rejalari haqida ma’ruza qildi.

Umumiy pediatr tayyorlangan kafedralarda fanlararo umumiyl integratsiyaning samaradorligini oshirish va uni takomillashtirish yo‘llari haqida dotsent E.A.Shomansurova maruza qildi.

3. «Yigirma birinchi asr tibbiyot instituti» reportajini o‘qib, «Institut hayoti» haqida reportaj yozing.

Birdan hamma narsa ostin-ustun bo‘lganday edi. Ko‘zimni ochgach, men boshqa joyda paydo bo‘lib qolganimni sezdim. Osmonda quyosh portlar edi. Axir, bir necha daqiqqa avval yomg‘ir yog‘ayotgan edi-ku. Ko‘z o‘ngimda bo‘lgan binoga «Tibbiyot isntituti» degan yozuv yozib qo‘yilgan edi. Bino

atrofidagi bog'da turli-tuman gullar va daraxtlar bo'lib, orasida favvoralardan suv otilib turibdi. Men o'sha bog'dagi o'tirgichga o'tirib, dam olmoqchi bo'sib turgan edim, yonimga bir qiz kelib o'tirdi. Qo'lida shaxsiy kompyuteri bo'lib, asosiy axborotni u shu kompyuterdan olar ekan. Har bir binoda alohida predmetlar o'qitilar, koridordan esa sinf xonalarida nima borligi ko'rinish turar edi. Doska o'mnida katta ekran bo'lib, u yerda o'tilayotgan darsni kinodagidek ko'rish mumkin edi. Boshqa bir xonada o'qituvchi va talaba o'rtaisdan munozara ketmoqda. Talab o'z ilmiy natijalarini o'qituvchisiga isbotlash uchun urinmoqda.

4. Quyidagi «Ona sutining afzalliklari» maqolasini o'qib, rus tiliga tarjima qiling.

Ona sutining ahamiyati va afzalliklari

Farzand ota-onaning ezgu orzusi, quvonchi, baxti. Har bir ona farzandining sog'lom, zuvalasi pishiqlik, baxtli-saodatlilik bo'lib ulg'ayishi uchun qayg'uradi va chaqaloq tug'ilmasidan oq shunga tayyorgarlik ko'ra boshlaydi. Ona bilan bola o'rtaida homiladorlikning dastlabki kunlaridan boshlaboq «ona-yo'ldosh-homila» tarzida o'zaro mustahkam aloqa o'matiladi. Bola dunyoga kelgach, bu aloqa «ona-ko'krak suti-bola» tariqasida davom etadi. Mana shu aloqa vositasida bola onadan kerakli ozuqa va biologik faol moddalarni oladi, ona bilan bola o'rtaida mehr rishtalari bog'lanadi. Bu aloqaning buzilishi ona uchun ham, bola uchun ham niroyatda xavflidir.

Mashhur hakim Abu Ali ibn Sino ona sutini quyosh nuriga qiyos qilgan. Negaki, yer yuzidagi barcha tirik mavjudot bilan o'simliklar dunyosi uchun quyosh nuri qanchalik zarur bo'lsa, o'sayotgan bola uchun ona suti ham shunchalik zarur.

Hozir yer yuzida kuniga 40 mingga yaqin bola ovqat yetishmasligi va ona sutiga to'ymasligi natijasida kelib chiqadigan kasallikklardan vafot etmoqda. Amerikalik olim Odri J.Neylor «Ona suti va 2 min bola hayoti» (1992-yil) kitobida bolalar o'rtaсидаги о'лімни камайтиришнинг асосиyo'llaridan biri – bolani ona suti bilan boqishdir, deb ta'kidlaydi.

Bugungi ilmiy tibbiyot xalq tabobatining yutuqlari va ona suti xosiyatini kechikib anglatdi. Holbuki, ona suti, ona qadri, ona va bola mehri haqida insoniyat tarixi naqadar go'zal hikmatu rivoyatlar, qahramonlik qissalarini dunyoga keltirgan. Lekin, sirasini aytadigan bo'lsak, onaning nigohi chaqalog'iga tushishi bilan uyg'onadigan sut bezlari bir qadar zavol ko'rib, chashmasi so'ndi...

Ona sutini emmay o'sgan inson mehrsiz bo'lsa, ajablanish kerakmas. Shuning uchun ham bobolarimiz, momolarimiz, mabodo chaqaloq onasiz qolgudek bo'lsa, uni yaxshi va pokiza onaga eltilib emizishgan. U ayojni o'z oilasining onaxoni kabi c'zozlashgan. Uni emgan bola esa, ayojning bolalari bilan emikdosh, jigar, tug'ishgan deb hisoblangan. Ota-onasi mutlaqo begona

bola ona suti orqali begona oilada izzat topib, kelajakda o'sha oiladagi boshqa bolalar bilan uni emizgan ona xuzurida birdek burchli bo'lgan.

Ona suti tarkibida shunday moddalar borki, ular boshqa hech bir tirik jonzot sutida yo'q. Ona suti inson ma'nnaviyatining poydevori, chunki onaneng eng yaxshi insoniy fazilatlari bolaga ona suti orqali o'tadi. Shuning uchun onalarimiz doim shirin so'z, xushfe'l, axloqli, halol va pokiza bo'limoqlari kerak. Ona suti inson ruhini kamol toptiruvchi bebahvo va ajoyib murabbiydir.

Lug'at

quvonch – радость

xosiyat – особенность, свойство

aloqa – связь

rivoyat – предание, сказание

boqmtoq – кормить

metin – крепкий, прочный

ozuqa – пища

hikmat – мудрость

zuvalasi pishiq – хорошо сохранившийся

Savol va topshiriqlar.

1.Bola ona sutidan o'zi uchun nimalar oladi?

2.Ibn Sino ona sutini nimaga qiyoslaydi?

3.Chaqaloqlarning eng ko'p vafot etish sababi nimada?

4.Ona suti xosiyati nimada deb o'ylaysiz?

5.Ona sutini emmay o'sgan bola, onani emib o'sgan boladan nima bilan farqlanadi?

6. Matn asosida quyidagi konstruksiyalar bo'yicha gaplar tuzing.

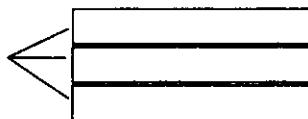
«Kim bu kim?»

Farzand bu

«Kim nima uchun qayg'uradi?»

Har bir ona

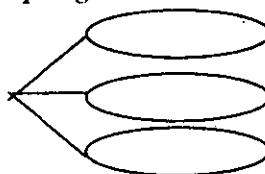
«Nimaning asosiy yo'li nima?»

Bolalar o'rtaida asosiy o'limni kamaytirish yo'li

«Nimada nima qilishgan?»

Mabodo, chaqaloq
onasiz qolsa

7. «Virusli hepatit» mavzusi bo'yicha shifokor va bemor musohabasini tuzing.

33-DARS

Ilmiy uslub ilmiy asarlarda, maqolalarda, tezislarda ishlataladi. Ilmiy uslubda ko'pincha atamalardan foydalaniлади.	Научный стиль употребляется в научных трудах, статьях, тезисах. В научном стиле часто используются термины.
---	--

Ilmiy uslubda odatda, ma'lumki, natijada, xulosa qilib aytganda kabi kirish so'zlar ko'p uchraydi.

Topshiriq. Quyidagi «Bronxial astma» ilmiy maqolasidagi asosiy fikrni tashuvchi gapni toping.

BRONXIAL ASTMA

Bronxial astma – surunkali, mustaqil, allergik kasallik bo'lib, kasallik asosida bronxlar reaktivligining immunologik yoki noimmunologik o'zgarishi yotadi. Kasallikning asosiy klinik belgisi bronxlar shilliq qavatining shishishi, shilliq ishlab chiqarishning kuchayishi va bronxospazm tufayli nafas qisishi hisoblanadi. *Astma* so'zi yunoncha bo'lib, bo'g'ilish, hansirash degan ma'noni bildiradi.

Odam ko'pincha kechasi nafasi siqib, bo'g'ilib qoladi. Kasallik yanada avj olib borganida xurujlar kunduzi ham tutib turishi mumkin: odamningsovqotishi, asabiylashishi, chekishi, ba'zi hidlar (bo'yoq hidlari), chang (jun changi)ning dimog'iga urishi va boshqalar shunga olib kelishi mumkin. Kasallik xuruj qilgan mahalda bemor o'tirib olib, qo'llari bilan krovat yoki o'rindiq chetlariga suyangan holda nafasni yengillashtirishga urinadi. Kasalning yuzi oqarib ketadi, bir oz tsianoz bo'lishi mumkin. Nafas harakatlarining soni me'yordan kamayib ketadi. Ko'zdan kechirib ko'rilmaganida ko'krak qafasi eng ko'p nafas olish holatida turadi. Perkussiya qilib ko'rilmanganda quticha tovushi eshitiladi, o'pka auskultatsiyasida bir talay quruq xirillashlar borligi ma'lum bo'ladi. Kasallik xuruj har xil muddat davom etadi: kasallik

boshida 10-20 minut, u uzoq vaqt davom etib borganida bir necha soatgacha cho'ziladi. Kasallik xuruji ba'zan bir necha kundan ortiqroq vaqt davom etadi, bu bemorning umummiy ahvoli ancha yomonlashib qolishiga, yurakning o'pka tufayli dekompensatsiyalanishiga olib keladi. Bronxial astmaning uzoq tutib turishi *astmatik holat* deb ataladi. Kasallik xuruji yo'tal tutib, shilimshiq aralash yopishqoq balg'am tushishi bilan tugallanadi.

Astmatik holatning uchinchida gipoksemik koma rivojlanadi. Bemorning ahvoli yana ham og'irlashib, ko'karish paydo bo'ladi. Qisqa muddat ichida yoki asta-sekin bemor hushini yo'qotadi va barcha reflekslar so'na boshlaydi, «tovushsiz o'pka» va kuchli yurak tonlari eshitiladi, tomir urishi tezlashgan va pasaygan bo'ladi, gipotoniya, kollaps kuzatiladi. Nafas olish markazining falaji natijasida bemor o'ladi.

Bronxial astmani davolashta, bir tomondan, astma xuruji yoki astmatik holat, ikkinchi tomondan, kasallikning patogenetik jarayonlari hisobga olinadi.

Surunkali astmatik bronxit bilan og'rigan bemorlarni (astmadan oldingi holat) dinamik kuzatish, davolash va chiniqtirish bronxial astmaning oldini olishga imkon beradi.

Lug'at

xastalanmoq – болеть
shilliq qavat – слизистая оболочка
bo'g'ilish – удушье, одышка

bundan tashqari – кроме этого
surunkali – хронический
xuruji – приступ

Savol va topshiriqlar.

1. Bronxial astma qanday kasallik?
2. Uning klinik belgilarini so'zlab bering.
3. Astma qanday davolanadi?
4. Pediatr haqidagi ilmiy va publitsistik uslubda yozilgan quyidagi maqolani taqqoslang. Ularning farqini toping.

Pediatr (yunoncha *paidos* – *bola*) – bolalardagi ichki (somatik) kasaliliklarni aniqlash, oldini olish va davolash bilan shug'ullanadigan mutaxassis shifokor. Mikropediatr (tug'ruqxonada), pediatr (go'daklikdan balog'at yoshigacha) va balog'at yoshi pediatri bo'ladi. Bolalardagi ko'z, qulqoq, teri kabi organlar kasalliklarini esa pediatr bilan birga shu soha mutaxassis shifokorlari davolaydi.

Jo'raxon opa maktabni oltin medal, tibbiyot bilim yurtini esa imtiyoziyi diplom bilan tugatdilar.

O'sha paytlarda darsliklar niyoyatda kam, ma'ruzalarni darslik kabi juda e'tibor bilan yozish, o'qituvchining birorta so'zini ham qoldirmashlik muhim edi. O'qishdan so'ng shifokorlik kasbi, so'ng esa Moskvada maqsadli aspiraturada o'qish. Moskvaga ketar ekan, ustozlarining: «Inson o'z maqsadi

sari intilishi, har qanday vaziyatda ham qat'iyatli bo'lishi zarur», - degan gaplarini uqib oldi. Uning ish mavzusi «Sistemali qizil volchanka va sistemali sklerodemyada yurak qon tomirlari o'zgarishlari» edi. Aynan ustozlarining so'zlariga amal qilgan Jo'taxon, 3 yil deganda nomzodlik dissertatsiyasini himoya qildi.

5. «Qizamiq» ilmiy maqolasiga annotatsiya yozing. (Annotatsiya – kitob yo maqolaning qisqacha mazmunidir).

Qizamiq

Qizamiq – asosan bolalar kasalligi, biroq u bilan kasallanmagan bo'lsangiz, yoshingiz ulg'ayganda ham u yuqishi mumkin. Qizamiqning sababchisi faqat kuchli mikroskop vositasida ko'rish mumkin bo'lgan virusdir.

Qizamiqning yuqishi oson, chunki u bemor yo'talganda chiqadigan tupuk zarrachalari orqali tarqaydi. Ammo hali kasal bo'lmagan virus tashuvchi bilan oddiy munosabatda bo'lish natijasida ham yuqishi mumkin. Qizamiq bilan hayotda bir marta kasal bo'lish mumkin, shuning uchun ham u katta yoshdagilarga ko'p tahdid solmaydi, chunki ular bolalikda kasal bo'lib o'tishgan.

Qizamiq yuqqanidan so'ng 10-12 kun o'tgach, og'iz va tomoqda qizil dog'lar paydo bo'ladi, bemor yo'taladi, harorati ko'tariladi, burni oqadi. Yana 1-2 kundan so'ng toshma butun badanni qoplaydi. Bu davrda isitma kuchayadi. Ko'zning oqi yallig'lanadi va ko'z yorug'likka juda ta'sirchan bo'lib qoladi.

Ammo toshma toshgan zahoti issiq tusha boshlaydi va bemor o'zini bir oz yaxshi his qiladi. Ba'zida boshqa mikroblar qulqoq, o'pkaga o'tadi va u holda ancha murakkab vaziyat yuzaga keladi.

Qizamiq epidemiyasi har 2-4 yilda katta shaharlarga hujum qilib turadi. Kasallik hali bu xastalik bilan og'rimagan bolalarga yuqadi. 5 oygacha bo'lgan chaqaloqlarga, agar onalari qachonlardir bu kasallikka duchor bo'lmagan bo'lsalar, qizamiq yuqmaydi. Kasallik, odatda, bahor oylarida tarqaladi.

Bu kasallikka qarshi maxsus dori-darmon yo'q. Emlashdan kasallikning yengil o'tishi maqsadidagaina foydalaniлади. Ammo kasal bola uchun eng zarur narsa – bu uning qorong'ilashtirilgan joyda bo'lishi va ko'proq dam olishidir.

Lug'at

sabab – причина

tupuk – слюна

vosita – средство

yuqish – передаваться

toshma – сильь

vaziyat – ситуация

murakkab- сложный

Savol va topshiriqlar.

1. Matnni o'zbek tilidan rus tiliga tarjima qiling va mazmunini so'zlab bering.
2. Qizamiq qanday kasallik va uni nima keltirib chiqaradi?
3. Qizamiq kasalligi qanday kechadi?
4. "Qizamiq" matni bilan tanishib, «Mutaxassis maslahati» mavzusida auditoriyada savol-javob o'tkazing.
5. Ushbu matnni rus tiliga tarjima qiling.

Ovqatni yutish jarayoni ancha murakkab jarayon. Bu jarayonda nerv hujayralari, muskullar, paylar va turli bezlar ishtirot etadi. Bunda halqum, tilcha, kichik til, yumshoq tanglay, til, lablar, burun, o'pka, diafragma (ko'krak qorin to'sig'i), qorin muskullari va, nihoyat, bosh miya ishtirot etadi.

34-DARS

Badiiy uslubdan badiiy asarlarda foydalilanildi. Badiiy uslubda obraz yaratish uchun hamma til vositalaridan foydalilanildi.	Художественный стиль употребляется в словесно-художественном творчестве. В художественном стиле для создания образов используются все языковые средства.
---	---

Topshiriqlar.

1. Quyidagi matnlar qay uslubda yozilganini ajrating.

Mikroblar – yunoncha (*bios* – *hayot*) bakteriyalar, aktinomitsetlar, achitqidoshlar, zamburug'doshlar va bir hujayrali sodda hayvonlar, ya'ni mikroorganizmlarning umumiy nomi. Bularga mikroskopik suv o'lari va eng sodda organizmlar kirmaydi.

Bir vaqtlar olimlar dunyodagi eng kichik tirik mavjudot burga deb hisoblar edilar. Bizning yonimizda, ichimizda va atromimizda «ko'zga ko'rinnas» butun bir olam borligi hech kimning esiga ham kelmagan.

Olimlar narsalarni katta qilib ko'rsatadigan mikroskop yordamida ana shu ajoyib olamni kashf etdilar. Shunda ham unga darrov ishona qolmadilar. Lekin keyinchalik ishonch hosil qildilar. Bu olam vakillarini ularning maydaligi uchun mikroblar yoki mikroorganizmlar, deb ataydilar.

-Voy bo', qo'llaring buncha kir. Irkitvoy?

-Hozir yuvaman!

-Tez bo'! Bo'lmasa mikroblar ko'payib ketadi.

Qo'lga oling mikroskop,
Har tomon mikrob, mikrob.
Birining nomi savob,
Birining nomi xarob.

Biri tiklab jarayon,
Biri qilar g'alamay.
Chiqara turib g'alva.
Deydi: «Bu hali holva».

- 2. «Yurak» mavzusida yuqoridagiday uch uslubda yozilgan matnlarni tuzing.**
3. «Bolalarning shifokori» she'rini o'qing va tarjima qiling. Ushbu uslubga xos xususiyatlarni toping.

Jujuqvoylar, mittivoylar, shirintoylar,
Shu hayotga, bir najotga umid boylar.
Onalari poygaklarda bir so'z poylar,
Kelajakning, bo'lajakning xaloskoroi,
Bolalarning, bolalarning shifokori.

Hordiqdami, ta'tildami, safardami,
Kechasimi, kunduzimi, sahardami,
Qahratonda, saratonda, nahordami,
Siz hayotning qo'lllaguvchi madadkori,
Bolalarning, bolalarning shifokori

Go'daklarning ko'zları to'rt, tilları yo'qdir,
Goh bezgakda, goh changakda, goho cho'g'dir.
Onalari sizni ko'rsa ko'ngli to'qdir,
Siz ularning shu yerdagi najotkori,
Bolalarning, bolalarning shifokori.

- 4. “Anatomiya atamalari” sarguzasht hikoyasini davom ettiring.**

- 5. Ushbu matnda qaysi uslublar mavjudligini ko'rish mumkin.**

Ajoyib va g'aroyib «Anatomiya atamalari» mamlakatiga sayohat qilishni xohlaysizmi? Unda, marhamat.

Biz sayohatga chiqishimiz uchun, avvalo, mitti holga kelishimiz va inson organizmi ichiga yo'l olishimiz zarur. Buning uchun ushbu sehrli so'zlarni aytamiz:

*Mitti odamga aylan,
Va sayohatga shaylan!*

Ana bo'ldi. Endi sayohatimizni boshlasak ham bo'ladi. Og'iz ochilganda tilning ustiga sakrashimiz kerak.

*Bir, ikki, uch,
Bilimduadir kuch.*

O'g'il bola: Voy bu nima? Xuddi katta g'or-a? Mama bu qizil narsa nima ekan?
Qiz bola: Axir bu til ku! Labdan tilga sakradik ku! Ana, til o'zi haqida she'r

o'qiyapti:

Tilman, uzun-qisqa tilman,
So'zlaganda tinim bilmam.
Meni uch ming bo'rtiq.
So'rg'ichlarim bezaydi.
Ular ovqat ta'mini,
Juda yaxshi sezadi.

O'g'il bola: Voy! Men qayoqqa chiqib qoldim? Hammayoq oppoq tog'lar-ku!

Qiz bola: Hech qanday tog'lar emas, axir, bular tishlar-ku!

Tishlar:

Biz tishlarmiz, tishlarmiz,
Ovqat yesang ishlarmiz.
Aytsak, biz juda sodda,
Bizda bor to'rtta modda.
Sen ularni sanab boq.
Chuqurdan chiqqin tezroq.

O'g'il bola: Qaysi moddalar bo'lar edi-ya? Hozir eslaynman.

Qiz bola: Emal – tishni qoplovchi qattiq modda.

Dentin – tish tanasi undan iborat.

O'g'il bola: Pulpa-nervlar, vena, arteriyadan iborat.

Til: To'g'ri, javobingiz uchun tish kovagidan ozod etildingiz.

O'g'il bola: Til bizni yana qanday quvurga tashlab yubordi ekan? Bo'ron esib turibdi.

Qiz bola: Menimcha, biz tomoqdan bo'g'izga tushdik, shekilli. Mana bu qizilo'ngach bo'lsa kerak.

O'g'il bola: Buni qayerdan bilding?

Qiz bola: Ana muskul devorlar qisqaryapti. O'zi haqida so'zlayapti ham.
Qizilo'ngach:

Qizilo'ngachman qizil,
Mening vazifam qiziq.
Men qisqarib turaman,
Va ovqatni suraman.

Agar xohlasangiz sizni ham so'rib yuborishim mumkin. Ammo so'rish oldidan sizga bitta topishmoq aytmoqchiman, topsangiz mendan so'ng keladigan a'zoni topasiz.

Qani toping-chi darrov:
Bitta bo'g'inim palov.
Boshqalari-chi har vaqt.
Sizga pishirar ovqat.

O'g'il bola: Nima edi-ya! Bitta bo'g'ini palov pishirsa....

Qiz bola: Boshqalar ovqat pishiradi. Oshpazmi. Yo'g'-ey qozon, ha oshqozon.

Qiz bola: Voy-vo'! Bo'tqalar ichida qolding-ku!

O'g'il bola: To'g'ri-da, oshqozonning asosiy ishi ovqatni hazm qilish.

Qiz bola: «Devor»ni ushlasam qo'limga nimalardir yopishyapti.

Oshqozon:

Bu mening shiralarim,
Ovqat hazm qilar bari.
Pentin hamda xlorid kislota,
Ovqatni maydalovchi modda.
U yog 'idir uzun yo'l,
Ichakning turlari mo'l.

Bola va qiz: Yo'q, yo'q ichakka tushmaymiz!

Oshqozon: Undan sizlarni qon tomirlari orqali xohlagan a'zoingizga o'tkazib yuborishim mumkin. Axir, sizlar kichrayish xususiyatiga egasiz-ku!

6. Badiiy uslubda so'zlar orqali obrazlar chiziladi. Quyidagi iboralar orqali «Hamshira» nomli badiiy matn tuzing. Unda quyidagi iboralardan foydalaning:mehrli nigoh; osmonda quyosh charaqlaganday bo'ldi; qo'llar sehrli; mo'jiza sodir bo'lganday bo'ldi.

7. Tibbiyot mavzusida yozilgan qanday badiiy asarlarni, badiiy filmlarni bilasiz? Ularda shifokorlar obrazi qanday talqin qilingan? Hamshiralarni obrazi-chi? Biror asarni o'qib u asosida munozara darsi o'tkazing.

8. Ibn Sinoning qanday badiiy asarlarini bilasiz?

35 -DARS

Rasmiy ish uslubi (Официально-деловой стиль)	
Rasmiy ish uslubi fuqarolar, tashkilot va muassasalar yozishmalarida, davlat hujjatlarini tuzishda, ish qog'ozlarini yozishda ishlatalidi. Rasmiy ish uslubida tushunmovchilik bo'lmasligi uchun juda aniqlik zarur. Rasmiy ish uslubi hujjatlarni ma'lum tartibda rasmiylashtiradi.	Официально-деловой стиль употребляется в переписке граждан, в переписке учреждений, для составления государственных документов и деловых бумаг. Для официально-делового стиля важно предельная точность изложения, которая исключала бы разное толкование. Документы официально-делового стиля оформляют по особым стандартам.

Tarjimai hol – ma'lum bir shaxs tomonidan o'z shahsiy hayoti va faoliyati bayon qilingan yozuvdir .

Tarjimai holning asosiy zaruriy qismlari:

1. Hujjatning nomi (Tarjimai hol).
2. Matn:

- a) muallifning familiyasi, ismi va otasining ismi;
 - b) tug'ilgan yil, oy, kun va tug'ilgan joyi;
 - d) ma'lumoti va ma'lumotiga ko'ra mutaxassisligi;
 - e) ish faoliyatining turlari;
 - f) oxirgi ish joyi va lavozimi;
 - g) mukofot va rag'batlantirishlar;
 - h) jamoat ishlarida ishtiroti;
 - i) partiyaviyliги;
 - j) oilaviy ahvoli va oila a'zolari;
 - k) turar joyi (uy manzili).
3. Sana.
4. Imzo.

TARJIMAI HOL

Men, Safarov Ravshan Toshpo'latovich, 1961-yilda Toshkent shahrida tug'ilganman.

Otam – Toshpo'lat Hamdamovich, 1940-yilda tavallud topganlar, professor stomatolog. Onam – Saboxon Safarova – kardiolog, 1948-yili tug'ilganlar. Men 1968-yil Toshkent shahridagi 5- maktabning 1-sinfida o'qishni boshladim, 1978-yil 10-sinfni imtiyozli tugatdim. Ota-onamning kasbiga qiziqish meni Toshkent Tibbiyot institutiga yetakladi. 1978-yili ushbu institutning stomatologiya fakultetiga o'qishga kirib, 1983-yili tugatdim. Ikki yil armiya safida xizmat qildim. 1985-yili o'zim o'qigan institutda ilmiy izlanishlarimni boshladim. 1995-yili tibbiyot fanlari bo'yicha nomzodlik dissertatsiyamni himoya qildim.

Oilaliman, 2 farzandim bor. Turmush o'rtoq'im ham stomatolog. Manzilim: Toshkent shahri, Markaz 14, 194- uy, 47- xonodon. Telefon: 41-52-72.

2005-yil 5-yanvar

Imzo

R.T.Safarov

Ariza – muayyan muassasaga yoki mansabdar shaxs nomiga biror iltimos, taklif yoki shikoyat mazmunida yoziladigan rasmiy hujjat.

Arizaning zaruriy qismlari:

1. Ariza yo'llangan muassasaning yoki mansabdar shaxsning nomi.
2. Ariza yozuvchining turar joyi, vazifasi, ismi, otasining ismi va familiyasi.
3. Hujjatning nomi (Ariza).
4. Asosiy matn (taklif, iltimos, shikoyat).
5. Arizaga ilova qilinadigan hujjatlar nomi (agar zarur deb topilsa).
6. Ariza yozuvchining imzosi, ismi va ota ismining bosh harflari, familiyasi.
7. Ariza yozilgan vaqt (yil, kun va oy).

Yuqorida sanab o'tilgan zaruriy qismlarning odatdag'i joylashuvi quyidagi ko'rinishga ega:

Qayerga yoki kimga

Ariza yozuvchining turar
joyi, lavozimi, to'liq nomi

ARIZA

Ariza matni (mazmuni)

ilova

sana (yil,
kun,oy)

imzo

I.O.va familiyasi

Shahar Klinik bolalar shifoxonasining
bosh shifokori, t.f.n S.N.Nabiyevga
1-somatika bo'limining shifokor-
ordinatori F.R.Alimovadan

ARIZA

Menga 26.03.2006 dan 26.04.2006-yilgacha mehnat ta'tiliga chiqishga
ruxsat berishingizni so'rayman.

25. 03. 2006-yil

(Imzo) F.R.Alimova

Tavsifnoma – bir shaxsning mehnat va ijtimoiy faoliyati, shuningdek, uning o'ziga xos xislat va fazilatlarini aks ettiruvchi rasmiy hujjat.

Tavsifnomaning asosiy zaruriy qismlari quyidagilardan iborat:

1. Tavsiflanayotgan shaxs haqida asosiy ma'lumotlar:

a) ismi, otasining ismi va familiyasi;

b) tug'ilgan yili;

d) millati;

e) partiyaviyligi;

f) ma'lumoti;

g) lavozimi;

h) ilmiy darajasi va unvoni (agar ular mavjud bo'lsa).

2. Hujjat nomi (Tavsifnoma).

3. Matn.

4. Imzolar.

5. Sana.

6. Muhr.

Toshkent Pediatriya tibbiyot
instituti Pediatriya fakultetining
3-kurs talabasi, 1986-yilda tug'ilgan,
millati o'zbek Murod Botirovich
Eshpo'latovga

TAVSIFNOMA

Murod Eshpo'latov 2004-yil akademik litseyni tugatgach, pediatriya fakultetiga o'qishga kirdi. Institutda tahsil olish davrida u intizomli, ziyrak va zukko talaba sifatida o'zini ko'rsatdi. O'quv mashg'ulotlariga jiddiy yondoshadi va ularni qunt bilan o'rganishga harakat qiladi. M.Eshpo'latov tibbiy fanlarga alohida qiziqish bilan qaraydi. U 2005-yili aprel oyida bo'lgan Talabalarning respublika ilmiy anjumanida ma'ruzasi bilan qatnashdi. Uning ilmiy ma'ruzasi faxrli l-o'rinni oldi.

M. Eshpo'latov institutning jamoat ishlarida ham faol ishtirot etadi. U «Yosh mediklar» devoriy gazetasiga muharrirlik qiladi. Institut «Kamolot» YIH a'zosi M.Eshpo'latov aql-zakovat, bilimdonlik talab etiladigan har qanday ishda o'zini ko'rsata oladi va dadillik bilan harakat qiladi.

U kamtarin va to'g'ri so'z, do'stlariga nisbatan g'amxo'r bo'lgani uchun kursdoshlari unga hurmat va ehtirom bilan qaraydilar.

Tavsifnoma «Ibn Sino» stipendiyasi olishga taqdim qilish uchun berildi.

Dekan
«Kamolot» YIH

A.I.Ismoilov

yetakchisi

S.A.Imomov

**Talabalar kasaba uyushmasi
qo'mitasi raisi**

A.I.Yunusov

36-DARS

Bildirishnoma – muayyan muassasa (tarkibiy qism) rahbariga xizmat faoliyati bilan aloqador muhim masalalar yuzasidan yoki yuqori idora, mansabдор shaxsga biron-bir voqeа va hodisa haqida xabardor qilish zarurati tugilganda taqdim etiladigan mufassal yozma axborot.

Bildirishnoma quyidagi asosiy qismlardan iborat:

1. Bildirishnoma yo'llagan rahbarning lavozimi, ismi va otasining ismi bosh harflari hamda jo'naliш kelishigidagi familiyasi.
2. Bildirishnoma tayyorlagan shaxsning lavozimi, ismi va ota ismining bosh harflari hamda jo'naliш kelishigida familiyasi.
3. Hujjat turining nomi (Bildirishnoma).
4. Matn sarlavhasi.
5. Bildirishnoma matni (mazmuni).
6. Qancha varaqligi ko'rsatilgan ilovalar ro'yxati (agar ilova bor bo'lsa).
7. Bildirishnoma tayyorlovchi xodim yoki rahbarning imzosi (agar bir nechta shaxs tomonidan tayyorlangan bo'lsa, u barcha mualliflar tomonidan imzolanadi).
8. Bildirishnoma taqdim etilgan sana (sana muallif yoki muassasa rahbari tomonidan bildirishnoma imzolanayotgan paytda qo'yiladi).

Toshkent shahar 16-kasalxonada bosh shifokori M.Y.Sharipovga ichki kasalliklar bo'limi terapevti Z.O.Rahmonovdan

BILDIRISHNOMA

Men navbatdagi mehnat ta'tilidan qaytib, 6-yanvardan o'z vazifamni bajarishga kirishdim.

2006-yil 6-yanvar

(imzo) Z.O.Rahmonova

ToshPTI Tibbiy pedagogika fakulteti
dekani X.V. Ahmedovga
Anatomiya kafedrasи
A.F.Ahmedovdan

Bildirishnoma

124,126-guruh talabalari 24-aprel 3-parada bo'ladigan mashg'ulotga kelishmadi.

Sababini aniqlab, chora ko'rishingizni so'rayman.

2006-yil 24-aprel

(imzo) A.F.Ahmedov

Ishonchnoma – muayyan muassasa yoki ayrim shaxs o'z nomidan ish ko'rish uchun ikkinchi bir shaxsga ishonch bildiradigan yozma vakolatl hujjat.

Ishonchnoma quyidagi asosiy qismlardan iborat:

1. Hujjatning nomi (Ishonchnoma).
2. Ishonch bildiruvchining to'liq nomi (ismi, otasining ismi, familiyasi).
3. Ishonchli shaxs (ishonchnoma berilgan shaxs) ning to'liq nomi.
4. Ishonchnoma mazmuni (topshirilgan vazifalarni aniq ko'rsatish).
5. Topshirilgan vazifalar amalga oshirilishi zarur bo'lgan muassasaning nomi.
6. Ishonch bildiruvchining imzosi.
7. Berilgan (yozilgan) vaqt.
8. Ishonch bildiruvchining imzosini tasdiqlagan shaxsning lavozimi va imzosi.
9. Ishonch bildiruvchining imzosi tasdiqlangan sana va yumaloq muhr.

ISHONCHNOMA

Men, Hojiakbar Ahmedov turmush o'rtog'im Ahmedova Shahinaga institut kassasidan menga 2006-yil yanvar oyi uchun yozilgan maoshimni olishga ishonch bildiraman.

2006-yil 10-fevral

(imzo) H.Ahmedov

H.Ahmedovning imzosini tasdiqlayman.

Institut xodimlar

bo'limi boshlig'i

(imzo) T.G.To'rabekova

Majlis bayoni – turli yig'ilish, kengash va boshqa anjumanlarning borishini, majlis qatnashchilarining chiqishlarini va qabul qilingan qarorlarni

aniq, siqiq holda qayd qiluvchi rasmiy hujjat.

Majlis bayonidan ko'chirma quyidagi asosiy qismlardan iborat:

1. Tashkilot nomi.
2. Hujjatning nomi (Majlis bayonidan ko'chirma).
3. Sana.
4. Shartli raqam.
5. Majlis bayoni tuzilgan joy.
6. Matn.
 - a) kun tartibi;
 - b) eshitildi;
 - c) qaror qilindi.
7. Imzolar (rais, kotiba).

**Toshkent shahar kasalxonasi jarrohlik bo'limi xodimlari yig'ilishining
12-sonli majlis bayonnomasidan
KO'CHIRMA**

2006-yil 10-aprel. Toshkent shahri.

Qatnashdilar: 15 kishi.

1. Jarroh Ahror Karimovning 60 yoshga to'lishi munosabati bilan tibbiyot sohasidagi ishlarini taqdirlab, uning nomzodini «Sog'lijni saqlash a'lochisi» unvoniga taqdim etish. Bo'lim boshlig'i A. Olimov axboroti.

2. Eshitildi:

A.Olimov A.Karimovning ish faoliyati haqida so'zlab, jarrohlik sohasida ko'p yillardan beri ishlashi, bu sohaga uning anchagini yangiliklar kiritgani, jarohatni davolashda ultratovushdan foydalanishning yangi usullarini qo'llaganini aytdi.

3. Qaror qilindi:

A.Karimovning jarrohlik sohasidagi xizmatlarini e'tiborga olib va 60 yoshga to'lganligi munosabati bilan unga «Sog'lijni saqlash a'lochisi» unvon berish O'zbekiston Sog'lijni saqlash vazirligidan so'ralsin.

Rais

(imzo) L.M.Nosirov

Kotib

(imzo) M.Ahmedov

37-DARS

Hisobot – muayyan vaqt uchun rejalashtirilgan ish yoki vazifa, topshiriqlarning bajarilishi, amaliy dolzarb ishlar, xizmat va ilmiy safarlar yakuni haqida ma'lumot beruvchi hujjat.

Uning zaruriy qismlari:

1. Sarlavhasi: hisobot qaysi davr uchun qanday bo'lim yoki shaxs tomonidan

- berilyapti.
2. Hujjatning nomi (Hisobot).
 3. Hisobot matni.
 4. Lavozimi, familiya, ismi va ota ismining bosh harflari, imzo.
 5. Sana.
 6. Hisobotni tasdiqlovchi rahbar imzosi.

**ToshPTI rektori, professor A.V.Alimovga
institut «Oliy hamshiralik ishi» fakulteti
dekani, dotsent Sh.T.Muhamedxonovaning
Germaniyaning Berlin shahrida o'tgan
xizmat safari haqida**

Hisoboti

Men, Sh.T. Muhamedxonova, 2006-yilning 15-oktabridan 25-oktabrigacha Germaniyaning Berlin shahrida xizmat safarida bo'ldim. Safardan maqsad Berlin tibbiyot oliy o'quv yurtida hamshiralik ishidagi yangi ta'lif pedagogik texnologiyalarini o'rganish va ularning eng samaradorlarini o'qish jarayoniga tatbiq qilish edi. Safar davomida men Berlin tibbiyot oliy o'quv yurtida o'quv jarayoni, rejalar va dasturlari bilan tanishdim. Shuningdek, oliy ma'lumotli hamshiralarning amaliyoti ham meni qiziqtirdi.

Oliy o'quv yurti rahbariyati bilan talabalar almashish masalasida ham fikrleshdim.

**«Oliy hamshiralik ishi»
fakulteti dekani, dotsent (imzo) Sh.T.Muhamedxonova**

2006-yil 30-oktabr

Tushuntirish xati – ma'lum bir rahbar yoki muassasaga biron ish sababini ko'rsatib yozilgan hujjat.

Tushuntirish xati quyidagi asosiy qismlardan iborat:

1. Hujjat yo'llanayotgan tashkilot yoki mansabdar shaxs nomi.
2. Hujjat nomi (Tushuntirish xati).
3. Hujjat matni.
4. Imzo.
5. Sana.

Toshkent Pediatriya tibbiyot instituti
I-Pediatriya fakulteti dekanı H.Q.Shodiyevga
2-kurs talabasi A. Salimovaning

Tushuntirish xati

Men 2006-yilning 26-martidan 15-apreli gacha betob bo'lganligim sababli darslarga (60 soat) qatnasha olmadim.

Ilova: Kasalligim haqida shifokor bergen ma'lumotnomma

2006-yil 16-aprel

(imzo)

A.Salimova

E'lon – ko'pchilikni yoki ma'lum guruhdagi shaxslarni yaqin orada (kelgusida) bo'ladigan biror-bir tadbir – majlis, uchrashuv, suhbat, shuningdek, ishga, o'qishga qabul qilish va boshqalar haqida xabardor qilish uchun qo'llanuvchi yozma axborot.

E'lonning zaruriy qismlari:

1. Nomi (E'lon).
2. E'lon qilinayotgan tadbirning vaqtি, o'tkazilish joyi.
3. Tadbirning mavzusi.
4. Imzo (odatda, bo'ladigan tadbirni e'lon qilayotgan tashkilotning nomi («Ma'muriyat», «Kasaba uyushmasi», «Yozuvchilar uyushmasi»).

E'LON

2006-yil 15-aprel kuni soat 15⁰⁰ da Toshkent Pediatriya tibbiyot instituti kasaba uyushmasi tashkilotining hisobot-saylov yig'ilishi bo'ladi.

Kun tartibi:

1. Kasaba uyushmasi tashkilotining hisoboti.
2. Taftish komissiyasining hisoboti.
3. Kasaba uyushmasi tashkilotining yangi tarkibini saylash.

Kasaba uyushmasi tashkiloti.

Taklifnomma – biror bir tantanali tadbirga taklif etish uchun qo'llanuvchi yozma axborot.

Taklifnomaning asosiy zaruriy qismlari:

1. Nomi (Taklifnomma).
2. Matn:

- a) taklifnoma turiga qarab: taklif qilinayotgan shaxsning familiyasi yoki ismi va otasining ismi;
 - b) taklif qiluvchi muassasaning nomi;
 - d) qanday tadbirga taklif qilinayotganligi.
3. Tadbirning o'tkazilish sanasi va vaqt;
 4. O'tkazilish joyi;
 5. Imzo (tadbirni tashkil etgan tashkilotning nomi).

TAKLIFNOMA

O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi raisi Abdulla Oripovga.

Hurmatli Abdulla Oripovich! Sizni shu yil 9-aprel kuni institutimizda Amir Temur tavalludiga bag'ishlab o'tkaziladigan anjumanga taklif etamiz.

ToshPTI ma'naviyat bo'limi

38-DARS

Ma'lumotnoma – bo'lgan voqeя yoki mavjud holatlarni bildirish-axborot berish mazmunini ifodalaydigan hujjat. Ma'lumotnomalar, odatda, yuqori idora, mansabdar shaxs hamda oddiy kishilarning ko'rsatmasiga, talabiga yoki iltimosiga binoan tuziladi, so'rabayotgan yoki iltimos qilinayotgan axborot va ma'lumotlarni o'zida aks ettiradi.

Uning zaruriy qismlari:

1. Hujjat jo'natalidigan yuqori idora yoki mansabdar shaxsning nomi (bosma ish qog'ozining yarmidan o'ng tomonga yoziladi).
2. Hujjat nomi (Ma'lumotnoma).
3. Ma'lumotnoma matniga sarlavha (xat boshidan yoziladi).
4. Asosiy matn (ma'lumotnoma mazmuni).
5. Mansabdar shaxs (tuzuvchi yoki korxona rahbari) imzosi.

MA'LUMOTNOMA

A'lo Sharipovna Maqsudova kasal bo'lganligi sababli 10-apreldan 25-aprelgacha O'SHVI tashxisi bilan davolanish uchun qatnadi. Ma'lumotnoma ish joyiga berildi.

Uchastka shifokori

(imzo)

S.A.Anvarov

**Poliklinika bosh
shifokori**

(imzo)

A.O.Ismatov

Muhr

Tibbiy ma'lumotnomalarning turli shakllari bo'lishi mumkin. Ulardan yana birini sizga taqdim qilamiz.

Shakl kodi OKUD _____
Muassasa kodi OKPO _____

O'zbekiston Respublikasi SSV

№ 095ly sonli tibbiy hujjat
O'zbekiston Respublikasi SSV
tomonidan tasdiqlangan
04.10.2006 № 1030

Muassasa nomi

MA'LUMOTNOMA № 25

(oliy o'quv yurti talabasi, litsey, kollej o'quvchisining vaqtinchalik mehnatga yaroqsizligi haqida, kasallik, karantin va maktab yoki maktabgacha ta'lif muassasasiga boruvchi bolaning ushbu muassasani qoldirganligi sababi)

(tagiga chiziladi)

Berilish vaqtı 9-aprel 2007-yil

Talabaga, o'quvchiga, maktabgacha ta'lif muassasasiga boruvchi bolaga (tagiga chiziladi)

ToshPTI I-bosqich

Ismi, sharifi: **Toshmetov Farrux.**

Tug'ilgan yili : **1988.**

Kasallik tashxisi: **O'ShVI.**

Yuqumli kasalliklar bilan og'rigan bemorlar bilan muloqotda bo'lganligi (yo'q, ha, qanday)

(tagiga chiziladi, yozildi)

Mashg'ulotlardan, darslardan, maktabgacha ta'lif muassasalariga qatnashdan ozod etildi.

9-apreldandan 13-aprelgacha

Poliklinika muhri

Shifokor imzosi

Ambulator karta – kelgan bemorlarning shikoyatlari, ko'rigi, tashxis qo'yish, davolash, dispanser hisobiga olish, nazoratga olish anketasidir. Hamshiralalar uning birinchi betini to'ldiradilar.

Urush nogironi
Urush qatnashchisi

guvohnoma №
guvohnoma №

O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi

davolash-profilaktik muassasaning nomi

BEMORNING TIBBIY AMBULATOR KARTASI

1. Familiyasi: Komilov.
2. Ismi, otasining ismi: Sanjar Sharipovich.
3. Tug'ilgan yili: 1987. 4. Uy telefoni: 123-45-67.
5. Manzili: M.Ulugbek tumani 6. Ish (o'qish) joyi: ToshPTI.
7. Dispanserlash bo'yicha qayerga qarashli: _____
- 7.1. Mazkur muassasada _____ (shifokorlik uchastka raqami, nomi)
- 7.2. Boshqa muassasada _____

Statistik talon – har bir bemorga yoziladigan qaydnomadir.

№ 25 shakl

Shifokor qabuliga _____
Bemorning F.I.Sh. _____
Yoshi _____
Jinsi _____
Manzili _____
Murojaat etish sababi _____ birlamchi _____ ikkilamchi _____
Tashxis _____ Kod _____

Shifokor familiyasi, ismi, sharifi _____

Shuningdek, katta hamshiralar beradigan dori-darmonlar, bog'lov materiallarining hisob-kitob daftari tutiladi. Bu daftarda dori-darmonlar, bog'lov materiallari, spirtning olingan sanasi, qayerdan olinganligi, soni, qancha miqdorda ishlataliganligi, qoldig'i, berilgan posti va hamshiraning ismi, sharifi, imzosi yoziladi.

NUTQNI O'STIRISH UCHUN MATNLAR O'ZBEKISTON O'TMISHI HAM, KELAJAGI HAM BUYUK DAVLAT

Tariximiz necha-necha ming yilliklarga borib taqaladi. Hozirgi O'zbekiston hududida dastlabki mustaqil davlat tuzilmalari eramizdan avvalgi birinchi ming yillik boshlarida paydo bo'lgan edi. O'zbekiston mustaqil davlat barpo etish borasida Xitoy, Misr, Hindiston, Yunoniston, Rim, Eron kabi qadimiy mamlakatlar qatorida turadi. Qadimgi yilnomalarda va turkiy yodgorliklarda qadim zamonalarda Markaziy Osiyo hududida Xorazm, So'g'diyona, Baqtriya va boshqa davlatlar bo'lganligi qayd etilgan. Mamlakatimiz mustaqilligini saqlab qolish uchun o'z jonlarini ayamay, mardona kurashgan To'maris, Spitamen, Muqanna kabi xalq qahramonlarining jasoratlari tarixiy manbalarda o'z ifodasini topgan.

Amir Temur, Ulug'bek kabi dono hukmdorlar hokimiyatni boshqargan zamonalarda hunarmandchilik, ilmi-fan va san'at gullab-yashnagan. Bizga ajdodlarimizdan boy ma'naviy meros qolgan.

Abu Ali ibn Sino, Forobiy, Xorazmiy, Beruniy, imom Al-Buxoriy, Ahmad Yassaviy, Ulug'bek, Navoiy va boshqa buyuk allomalar jahon tarixida va madaniyatida katta o'rinn egallaydi.

Vatanimiz O'zbekiston ko'p asrlik tarixga ega, me'moriy obidalarga boy. Ko'hna Samarcand. Buxoro, Xiva shaharlariagi ajoyib me'moriy yodgorliklarni turli mamlakatlardan kelib ko'rayotgan kishilar xalq ustalarining mahoratiga qoyil qolib, ularga ta'zim qilmoqdalar. Muqaddas yerimiz orgali o'tgan Buyuk Ipk yo'li esa Osiyo va Yevropadagi xalqlar va mamlakatlarini bir-biriga bog'lagan.

Biz ishonamizki, *Siz o'zingiz tanlagan mutaxassislikni egallab, insoniyat tomonidan yaratilgan barcha ma'naviy va ma'rifiy boyliklarni o'rganib olganingizdan keyin o'z Ona-Vatanningiz uchun katta mehr-muhabbai va cheksiz iftixon his-tuyg'ulari bilan ishga kirishasiz va O'zbekistonning gullab-yashnashiga, ulug'vor buyuk davlatga aylanishiga o'z munosib hissangizni qo'shasiz.*

Lug'at

yilnom - летопись

hunarmand - ремесленник

madaniyat - культура

usta - мастер

ipak yo'li - шелковый путь

Savol va topshiriqlar.

1. Markaziy Osiyo hududida qadimda qanday davlatlar bo'lgan?
2. Qadimda mustaqilligimizni mustahkamlashda qaysi tarixiy shaxslar jasorat ko'rsatganlar?
3. Tarixiy yodgorliklarimiz haqida so'zlang.
4. Siz Vatanimiz ravnaqi yo'lida nima ishlaringiz mumkin?

AHMAD AL-FARG'ONIY (798-865)

Yevropada Alfrangus (Alfraganus) nomi bilan tanilgan Abul Abbas Ahmad ibn Muhammad ibn Kasir al-Farg'oniy o'rta asrlarning eng ko'zga ko'ringan allomalaridan edi.

1998-yili Yunesko qarori bilan O'zbekistonda uning 1200 yilligi keng nishonlandi.

Manbalarda Ahmad al-Farg'oniyning yoshlik yillari haqida ma'lumotlar saqlanmagan, ammo u Farg'onada tug'ilgan va o'z ona yurtida boshlang'ich ta'limni olib, olim sifatida shakllangan bo'lishi kerak. Olim keyinchalik Bag'dod shahriga ko'chib o'tib, xalifa al-Ma'mun saroyida mashhur Bag'dod ilmiy maktabi "Bayt ul-hikma" ("Hikmatlar uyi")da ijod etadi. Bag'dod ilmiy maktabida faoliyat ko'rsatgan donishmandlarning aksariyatini O'rta Osiyo allomalari tashkil etgani alohida e'tiborga loyiqdir. Ahmad al-Farg'oniy olimlar bilan birga Bag'dod va Damashq shaharlarida olib borilgan astronomik tajribalarda faol qatnashgan. Jumladan, u 832-833-yillari Suriya shimolidagi Sinjor sahosida yer meridianining bir darajasi uzunligini o'lhashda ishtirok etadi. Bundan tashqari, olim 861-yili Qohira atrofidagi Ravdo oroliga o'rnatilgan nilometrni ta'mirlagan. Bu jihoz Nil daryosi suvining miqdorini o'lhash uchun mo'ljalangan. Nil daryosi bo'yida qurilgan bu qadimgi gidrotexnika inshooti Misr qishloq xo'jaligi uchun niyoyatda ahamiyatlil bo'lib, uning Ahmad al-Farg'oniy tarafidan ta'mirlanishi olimning iqtidorli muhandis ham ekanligidan dalolat beradi. Manbalarda al-Farg'oniyning al-Jafariya shahrida sug'orish kanalini qazish ishtirok etgani haqida ma'lumotlar ham keltiriladi. Ahmad al-Farg'oniy umrinining so'nggi yillarini Misrda o'tkazib, o'sha yerda vafot etgan va Qohira yaqinidagi Arafa maqbarasiga dafn etilgan.

Al-Farg'oniyning asarlari Parij, London, Berlin, Moskva, Sankt-Peterburg, Dehli, Qohira, Anqara, Tehron va boshqa shaharlarda saqlanmoqda.

Lug'at

fakaliyotchi – астроном

boshlang'ich

–

начальная

donishmand – мудрец

shakllanmoq – формироваться

shimol – север

aloхida – отдельно

qurmoq – строить

daryo – река

qazimoq – копать

ta'mirlamoq – ремонтировать

qishloq xo'jaligi – сельское хозяйство

keyinchalik – в дальнейшем, впоследствии

Savol va topshiriqlar:

1. Ahmad Al-Farg'oniy kim bo'lgan?
2. U qayerdag'i ilmiy maktabda ijod etadi?
3. Farg'oniy qaysi jihozzlarni ta'mirlashda ishtirok etgan?
4. Uning asarlari qaysi shaharlarda saqlanadi?
5. Matnni dialog shaklida so'zlab bering.

OG'RIQ

Siz qachon bo'lmasin og'riqni his qilishni istaganmisiz? Sirasini aytganda, siz bunday imkoniyatni bergan tabiatdan minnatdor bo'lishingiz kerak. Og'riq – bu bizning saqlagichimiz. Agar tish og'rig'ini sezmaganingizda edi, tishingizni o'z vaqtida davolatmagan bo'lardingiz. Birorta qaynoq narsaga tegib ketilganda og'riqni sezmaslik jiddiyroq shikastlanishga olib kelgan bo'lar edi.

Qizig'i shundaki, fan og'riqning qanday kelib chiqishini hozirgacha to'liq izohlab berolganicha yo'q. Taxmin qilinishicha, u terining band etilmagan nerv uchlari shikastlanishi tufayli yuzaga keladi. Juda zaif ta'sir og'riq keltirib chiqarmaydi. Boshqacha qilib aytganda, bu nerv uchlari biron bir narsani sezadi, og'riq esa kuchli energiya natijasida paydo bo'ladi. Qizigan narsalarda molckulalar katta tezlikda harakat qiladi va shuning uchun ularga tekkanda og'riqni sezamiz.

Organizmda maxsus og'riq retseptorlari yo'q, ammo qo'zg'alishni qabul qiluvchi maxsus nervlar bor. Ular orqa miya orqali boshga olib boradi.

Qo'zg'alish bosilganda og'riqni sezish paydo bo'ladigan teridagi parchalar og'riq nuqtalari deyiladi. Ular tana bo'ylab bir tekis taqsimlanmagan, ayrim joylarda ular umuman bo'lmaydi. Ammo o'rtacha olganda tananing «O» harfidek har bir parchasida bitta og'riq nuqtasi bo'ladi. Shunday qilib, terida og'riq sezilishi mumkin bo'lgan 3 millionga yaqin nuqta bor.

Og'riq har xil bo'ladi – kuyishdan, kesib olishdan, chaqishdan va shu kabilardan paydo bo'ladi. Og'riq – bosim, yuqori harorat va boshqa sezgilarning majmuidir.

Lug'at

minnatdor – благодарный
qaynoq – горячий
chitiyotkor – бдительный
qizimoq – пакаляться
qo'zg'alish – возбуждение

sezmoq – чувствовать
jarohat – рана
izoh – пояснение

Savollar.

1. Og'riq nima?
2. Og'riqni sezish bizni nimalardan saqlaydi?
3. Fan og'riqni qanday izohlaydi?
4. Terida og'riq sezilishi mumkin bo'lgan taxminan nechta nuqta bor?

YOD TANQISLIGI HOLATLARI VA UNING OLDINI OLİSH

Yod tanqisligi holatlari – insonlar tanasida yod elementi yetishmasligi sababli vujudga kelgan qalqonsimon bez hamda ushbu bezning qoniqarsiz ishlashi oqibatida tanadagi miya, yurak-tomir tizimi, oshqozon-ichak tizimi, ichki bezlar, boshqa hayotiy muhim tizimlar xastaliklarini o'z ichiga oladi.

Odatda, yod tanqisligi holatlari dengiz va okeanlardan uzoqda joylashgan mamlakatlar aholisiga xosdir.

Yod tanqisligi kasallikkleri qatoriga diffuz eutireoid bo'qoq, tugunli eutireoid bo'qoq, tugunli zaharli bo'qoq, qalqonsimon bez diffuz avtonomiysi, birlamchi gipotireozlar kiradi.

Yod -inson va hayvonlarning normal o'sishi, rivojlanishi va tananining sog'-salomatligini ta'minlovchi zarur mikroelementlardan biri bo'lib, uning insonlar uchun kerakli kundalik o'rtacha miqdori 100-200 mg ni tashkil etadi.

Yod tanqisligi kasallikkleri, ayniqsa, homilaga, homilador ayollarga, yosh bolalarga jiddiy zarar yetkazadi.

Homilaning o'lik tug'ilishi, homilador ayollarning tug'ayotganda nobud bo'lishi, nogiron homila tug'ilishi, chaqaloqlar o'limi, yosh bolalarning aqliy va jismoniy rivojlanishdan orqada qolishi, karlik va soqovlik hollarining yuz berishi yod tanqisligi kasalligining oqibatidir.

Yod tanqisligi holatlarining oldini olish vositasи sifatida aholining yodlangan osh tuzi iste'mol qilishi butun dunyoda tan olingan.

O'zbekiston ham yod tanqisligi holatlari mavjud bo'lgan mamlakatlar qatoriga mansub bo'lib, ushbu holatlari oldini olish uchun hozirda respublikamizda 65 ga yaqin tuzni qazib oluvchi, qayta ishlovchi (yodlovchi) va qadoqllovchi korxonalar ishlab turibdi.

Lug'at

tizim – система

oqibat – результат

homila – плод

soqov – немой

jismoniy – физический

sifat – качество

holat – положение, ситуация

qator – ряд

nobud bo'lmoq – гибнуть, умереть

qazib olmoq –

vykalyvavat

-

tanqislik – нехватка, недостача

qadoqlamoq – раefasovavat, развенивать

MENING BIRINCHI BEMORIM

O'qish davri, talabalik yillari birpasda o'tib, biz uchirma qush bo'ldik. Har qaysizim qo'limizga diplom olib, ulkan Vatanimizning turli burchaklariga bolalar sog'lig'ining himoyachisi bo'lib otlandik. Men bolalar anesteziologiya va reanimatologiyasi kafedrasining klinik ordinatori, assisenti bo'ldim.

Ammo bugun sizga bu haqda emas, balki mening birinchi bemorim haqida so'zlab bermoqchiman. Bo'limga kelgach, bo'lim mudiri meni barchaga tanishtirdilar. Keyin meni hammalari birqalikda palataga olib kirishdi. Shu palatadagi bemor menga biriktirilganini, uni sog' olib chiqishga harakat qilishim zarurligini aytishdi.

Palatada 7-8 yoshlik qizaloq yotardi. Hamkasabalarim menga omad tilab, palatadan chiqib ketishdi. Men esa ish faoliyatimni boshladim. Ammo faoliyatim juda katta hayajon, tizzalarimning titrashi bilan boshlandi.

Negadir vahimam «Qizcha o'lib qolsa nima qilaman?» degan xayol bilan kechar edi. Peshonamni muzday ter qopladi.

Qizchani mashina urib ketgan, o'mrov suyagi singan, ikki oyog'i gipslangan, bosh miyasi og'ir jarohatlangan, ichaklari yorilib ketgani uchun axlatli peritonit boshlangan, qorin bo'shlig'ida operatsiya o'tkazilgan edi. O'tiraman-u. go'yo chuqurroq nafas olsam ham unga xalaqit berayotgandekman. Qo'rqib-qo'rqib bo'lsa-da, barcha zarur choralarini shifokorlar yordamida amalga oshirdik.

Uyimga kelgach ham, har soniya O'g'iloyni o'ylar edim. Birin-ketin bedor kunlar va tunlar o'tar edi.

Nihoyat, bemorim ko'zini ochdi. Mening quvonchim cheksiz edi. Bu orada O'g'iloyning oilasi bilan ham tanishib oldim. Ular oilasida besh opasingil ekan. O'g'iloy katta opasi bilan sayr qilishga chiqqanida to'satdan opasining qo'lidan chiqib, katta yo'ldan yugurib o'tmoqchi bo'ladi, ammo shu payt mashina uni urib yuboradi. Shu alfozda uni kasalxonaga keltirishadi. Lekin aynan shu kunlarda uning otasi ham og'ir ahvolda edi. Jigarning og'ir xastaligi - jigar sirrozi - O'g'iloyning dadasiga qo'yilgan tashxis edi. Ammo otasi qizning ahvoldidan hexabar edi. O'g'iloyning yostig'i ostida esa otasining rasmi doim turardi. Bir kun qizcha «Otamni sog'indim» dedi. Nimagadir otasining rasmini so'radi. Uni bag'riga bosdi va yig'lab yubordi. Biz bu holatga balki e'tibor bermasdik. Ammo kechqurun sovuq xabar keldi. Aynan qizcha dadasingin suratini so'ragan payt u kishi olamdan o'tgan ekanlar. Shum xabarni shundoq ham tinkasi qurigan qizchadan yashirishdan o'zga chora yo'q edi.

Men O'g'iloya, O'g'iloy esa menga nihoyatda o'rganib qolgan edik. Uning sevimli Sayyora kennoysi bor ekan, negadir meni birinchi ko'rishdayoq «Sayyora kennoyi» deb atay boshladи.

Ishdan bo'sh vaqtlarimda men unga ko'pincha ertaklar o'qib berardim. Keyinchalik ertaklar o'tmini latifalar egalladi. U sog'ayib oyoqqa tura boshladи. Nazarimda, biz birga oyoqqa turgan edik. Chunki undan yashirib achinib yig'laganlarim, uni qanchalik o'ylaganlarimni yolg'iz parvardigorning o'zi

biladi. O'g'iloyning kasallik tarixi ham ikki jildlik kitobni tashkil qildi. Ammo, agar bizning suhbatlarimizni kitob qiladigan bo'lsak, undan o'n chandon ortardi. Nazarimda O'g'iloyni nafaqat dori-darmon, balki barcha shifokorlarning mehr-muhabbati oyoqqa turgazdi. Chunki kasalxonaga keltirilgan payti uning tirik qolishiga deyarli hech kim umid bog'lamasa ham, uning hayoti uchun kurashga otlandik. Uchqundek umid alangaga aylandi. Zarur paytda shifokorlar, hamshiralari ham bu norasida go'dakdan o'z qonini ayamadilar.

Men kasalxonada bir necha oy yotib sog'ayib ketgan birinchi bemorimni kuzatar ekanman, tanlagan kasbimning nechog'lik zarurligini, ma'suliyatini yana bir bor his qildim. Qalbimda mehr va shifo tarixinining, oynomasining ilk sahifasi yozib tugatilgandek edi.

Topshiriqlar.

1. Ushbu matnni o'qib, ruschaga tarjima qiling.
2. Ushbu maqola asosida shifokorning kunma-kun yozilgan kundaligini tuzing.

DARMONDORILAR

«Vita» so'zi hayot degan ma'noni anglatadi. Darmondorilar (vitaminlar)-hayotni qo'llab-quvvatlash uchun zarur moddalardir. Ularni giyohlar yoki hayvonlar hosil qiladi va hayotiy jarayonlar davom etishi uchun ular organizmga juda oz miqdorda bo'lsa-da, tushib turishi kerak.

XIX asr oxiriga qadar «singa» nomini olgan g'aroyib va xavfli kasallik butun dunyoda kemaclar jamoalarida uchrab turgan. XVIII asr oxirida bu xastalikni yangi meva va sabzavotlar yordamida davolash mumkinligi aniqlangan. Olimlarga bu hodisalar sababalarini aniqlashlari uchun 100 yil kerak bo'ldi; ma'lum bo'lishicha, yangi mahsulotlar tarkibida darmondorilar mo'l ekan!

Olimlar o'sha davrda darmondorilarning aniq kimyoviy tabiatini bilmaganliklari uchun ularni nomlamaganlar va oddiy alifbo bo'yicha A, B, C, D va shu tartibda ataganlar. Ularning ayrimlari sog'liq uchun nega kerakligini ko'rib chiqamiz.

A darmondorisi doimo hayvon organizmidagi yog' bilan bog'liq. U o'simliklarda hosil bo'ladi va o'txo'r hayvonlarga shu giyoh orqali o'tadi. A darmondorisi yuqumli kasalliklarning oldini olishga yordam beradi. U sut, tuxum sarig'i, jigar, baliq yog'i, shuningdek, sabzi, salat va ismalloqda bo'ladi.

B darmondorisi yoki «B kompleks» - uni hozir shunday atashadi, ko'p yillar bitta darmondori deb hisoblab ketning. Hozirgi kunda B darmondorisining kamida oltita turi borligi aniqlangan. Ular B₁, B₁₂ va shu tartibda ataladi. B₁ darmondori sut, yangi meva va sabzavotlarda, barcha boshoqli o'simlikda bor. U organizmda doimo bo'lishi kerak.

C – yana bir muhim darmondordir. Uning bo'lmasligi singa kasalligiga sabab bo'ladi, bunda bo'g'imlar qotadi, tishlar qimirlaydi, suyaklar zaiflashadi. Apelsin, qovoq, pomidor C darmondorisiga boy. Organizm C darmondorisini g'amlab qo'ya olmaydi, shuning uchun C darmondorisi bor mahsulotlar muntazam iste'mol qilib turilishi darkor.

QIZIQARLI TESTLAR

Qaysi qatordagi so‘zlarda ichki a’zolar nomi yashiringan?

1. Ko‘pkari, doshqozon, intil.
2. Bo‘taloq, bitish, qo‘llab.
3. Soniya, kutish, mingoyoq.
4. Anatomiya, qoshiq, yuzlab.
5. Bo‘yinbog’, qalamqosh, betlab.

Qaysi yuqumli kasallikning nomida inson jinsi va sifat yashiringan?

1. Qizamiq.
2. Qizilcha.
3. Sariq.
4. Ichterlama.
5. Bo‘g‘ma.

Qaysi yuqumli kasallikning birinchi harfini olib tashlasa, u daryoning «uka» siga aylanadi?

1. Vabo.
2. Sil.
3. Sariq.
4. Bo‘g‘ma.
5. Suvchechak.

Qaysi so‘zning oxirgi harfi «b» ga o‘zgartirilsa, kasallik turi kelib chiqadi?

1. Go‘zal.
2. Asal.
3. Bosh.
4. Chol.
5. Biroq.

Kasallikni bildiruvchi qaysi qo‘shma so‘z sifat+ot tipida yasalgan?

1. Ichterlama.
2. Filoyoq.
3. Ichburug‘.
4. Ko‘richak.
5. Suvchechak.

Quyidagi so‘zlarni tarjima qilganda qaysi tashqi a’zo nomining oxiriga «gu» qo‘srimcha qo‘silsa, oynaga «a» qo‘silsa, idishga aylanadi?

1. Унит.
2. Нос.
3. Глаза.

4. Лоб.
5. Губы.

Qaysi qo'shma so'z kasallik nomini bildiradi?

1. Ko'ksag'iz.
2. Ko'kyo'tal.
3. Taloqxat.
4. Bangidevona.
5. Qalamtarosh.

Qaysi so'zning oxirgi harfi «s» ga o'zgartirilsa qimmatbahो toshni ifodalaydi?

1. Sifat.
2. Son.
3. Olmon.
4. Ravish.
5. Ot.

Qaysi tashqi a'zo so'z turkumini ham anglatadi?

1. Son.
2. Ko'z.
3. Qulog.
4. Oyoq.
5. Bo'yin.

Qaysi ichki a'zo nomining old qismiga «qo» qo'shimchasi qo'shilsa jallodga, oxiriga «yog'lama» so'zi qo'shilsa, ikkiyuzlamachiga aylanadi?

1. Oshqozon.
2. Tish.
3. Yurak.
4. Qizilo'ngach.
5. Til.

Qaysi gap bo'lagiga «n» harfi qo'shilsa, so'roq so'zga, oxiriga «t» harfi qo'shilsa, paykalga aylanadi?

1. Kesim.
2. Xol.
3. To'ldiruvchi.
4. Aniqlovchi.
5. Ega.

Tikish, ovqatlanish vositalari nomidan hosil bo'lgan tibbiyot asbobini toping:

1. Грелка.
2. Шприц.
3. Пипетка.
4. Танометр.
5. Фонендоскоп.

Quyidagi kasallikkarni tarjima qiling. Qaysi kasallik nomining oxiriga «i» qo'shilsa, guruchni, «g'om » qo'shilsa turpning turdoshini bildiradi?

1. Краснуха.
2. Корь.
3. Паралич.
4. Ветрянка.
5. Полиомиелит.

Keltirilgan so'zlarni o'zbek tiliga tarjima qiling. Qaysi kasallik nomida shayton nomi yashiringanini aniqlang.

1. Паралич.
2. Ветрянка.
3. Оспа.
4. Судороги.
5. Коклюш.

Tarjima qiling. Organizmada sodir bo'lishi mumkin bo'lgan qaysi jarayon nomi buvi va ichki a'zo nomi bilan ataladi?

1. Вывих.
2. Растижение.
3. Кровоподтек.
4. Ушиб.
5. Кровоизлияние.

Qaysi qator faqat inson a'zolari nomidan tashkil topgan qo'shma so'zlardan iborat?

1. Soqov, qalamqosh, toshyurak.
2. Quloqchin, qo'lqop, filoyoq.
3. Bezbet, tishlab, yuzlab.
4. Otquloq, mingoyoq, bo'yinbog'.
5. Bo'yinturuq, boshibab, ko'zlab.

Quyidagi so‘zlarni o‘zbek tiliga tarjima qiling. Qaysi so‘zda bir harfning o‘zgarishi tufayli insonning bir a’zosidagi kamchilik, ikkinchidagi kamchilikka aylanadi?

1. Зрячий.
2. Слепой.
3. Глупый.
4. Хромой.
5. Лилипут.

Grammatikadagi qaysi bog‘lanish nomida inson a’zosi nomi va «o‘zga» so‘zining sinonimi yashiringan?

1. Boshqaruv.
2. Moslashuv.
3. Bitishuv.
4. Hech qaysi.
5. Hammasida.

Qaysi qatordagi so‘zlarda insonning faqat tashqi a’zolarini bildiruvchi so‘zlar yashiringan?

1. Bo’tako‘z, oqquloq, minoyoq.
2. Bo’taloq, belkurak, quloqsiz.
3. Naqqosh, tilak, momataloq.
4. Qo‘lgop, oson, o‘pkalash.
5. Sochiq, belbog’, otish.

ASOSIY KOMMUNIKATIV EHTIYOJLAR UCHUN ZARUR SO'Z VA SO'Z BIRIKMALARI

Salomlashuv. Приветствие	
Assalomu alaykum!	Здравствуйте!
Vaalaykum assalom!	Здравствуйте!
Qalaysiz?	Как вы?
Xayrli tong!	Доброс утро!
Xayrli kun!	Добрый день!
Xayrli tun!	Добрый вечер!
Omon-esonmisiz?	Живы, здоровы?
Eson-omonmisiz?	Здоровы, живы ли?
Salomatmisiz?	Здоровы ли!
Hormang!	Бог в помощь!
Xayrlashuv. Прощание	
Xayr!	До свидания!
Uchrashguncha xayr!	До встречи!
Omon bo'ling!	Будьте живы!
Salomat bo'ling!	Будьте здоровы!
Xayrli tun!	Спокойной ночи!
Tanishuv (Vositachisiz). Знакомство (Без посредников)	
Tanishishga ruxsat eting (bering).	Разрешите познакомиться
Keling, tanishaylik.	Давайте, познакомимся.
Tanishaylik.	Будем знакомы
Siz bilan tanishaylik (vositachi yordami bilan).	Разрешите познакомиться
Sizni tanishtirishga ruxsat eting.	Разрешите представить Вас..
Sizni bu kishi bilan tanishtirishga ruxsat eting.	Разрешите Вас познакомить ...
Minnatdorchilik	
...Rahmat, katta rahmat (kitob uchun, yordam uchun).	Спасибо, большое спасибо (за книгу, за помошь, за всё).
Sizga (senga) minnatdorchilik bildiraman.	Благодарю Вас (тебя).
Sizga yordamingiz uchun minnatdorchilik bildiraman.	Благодарю за помошь.
Yordamingiz uchun sizdan juda mammunman	Я Вам благодарен за помошь.
Minnatdorchiligidni qabul qilsangiz	Примите мою благодарность за помошь

Hamma-hamma ishingiz uchun minnatdorchilik bildirmoqchi edim.	Я хотел бы поблагодарить Вас.
Undalma va e'tiborni tortish	
O'rtoq!	Товарищ!
Hurmatli o'rtoqlar!	Уважаемые товарищи!
Aziz talabalar!	Дорогие студенты!
Do'stilar! Qadrli talabalar!	Друзья! Дорогие студенты!
Marhamat qilib!	Будьте добры!
Agar xizmat bo'lmasa...	Если не трудно....
Baraka topgur	Будьте любезны!
Kechirasiz.	Извините.
Ma'zur tutasiz.	Простите.
Taklif	
Sizni (seni).... ga taklif qilaman.	Приглашаю Вас (тебя) нав....к
Sizni taklif etishga ruxsat bersangiz.	Разрешите пригласить Вас (тебя).
Sizni taklif etishni xohlardim	Мне хочется пригласить Вас (тебя)
O'ting (kiring).	Проходите (входите)
(Kelishingizni, kirishingizni kirib o'tishingizni) iltimos qilaman.	Прошу (прийти, зайти, заехать).
(Kelishni, kirishni, kirib o'tishni) xohlamaysizmi?	Не хотите ли (прийти, зайти, заехать)?
Marhamat qiling.	Добро пожаловать!
Rozilik, norozilik	
Ha, albatta	Да, конечно
Albatta, yo'q	Нет, конечно!
Siz bilan fikrimiz bir joydan chiqadi.	Согласен с Вами.
Siz haqsiz, Shunday!	Вы правы. Да, это так!
To'g'ri.	Верно.
Men bunga qarshi emasman.	Я не возражаю.
Fikringizga (nuqtai nazaringizga) qo'shilaman.	Я присоединяюсь к Вашему мнению (точке зрения).
Men ham shu fikr (nuqtai nazar) taraf doriman.	Я тоже придерживаюсь такого же мнения (такой же точки зрения).
Sizning nuqtai nazaringiz to'g'ri.	Ваша точка зрения правильна.
Bunga qo'shilmay bo'lmaydi.	С этим нельзя не согласиться.
Yo'q (yo'q albatta).	Нет. (Нет конечно.)
Albatta yo'q.	Конечно нет.
Gapingizga qo'shila olmayman.	Не согласен с Вами.
Siz nohaqsiz. Yo'q, bunday emas.	Вы не правы. Нет, это не так.
Noto'g'ri. Haqiqatga zid.	Несверно. Неправильно.
Men..... qarshiman.	Я возражаю.

Xato qilyapsiz. Siz bu borada adashypsiz.	Вы ошибаетесь. Вы заблуждаетесь.
Fikringiz (nuqtai nazaringiz)ga qo'shila olmayman.	Я не разделяю Вашего мнения (Вашей точки зрения).
Men bu nuqtai nazardan uzoqdaman.	Я не придерживаюсь такого мнения.
Sizning nuqtai nazaringiz xato.	Ваша точка зрения ошибочна.
Bunga qo'shilib bo'lmaydi.	С этим нельзя согласиться.
Uzil-kesil tasdiqlar. Inkor	
So'zsiz. Gap bo'lishi mumkin emas.	Безусловно. Несомненно.
To'ppa-to'g'ri.	Совершенно правильно.
Sizga to'liq qo'shilaman.	Совершенно согласен.
Boshqacha bo'lishi ham mumkin emas.	Иначе и не может быть.
Shunday bo'lishiga ishonaman.	Уверен, что это так.
Mutlaqo noto'g'ri.	Совершенно неправильно.
Umuman, to'g'ri emas.	Совсем неправильно.
Sizga to'liq qo'shilmayman.	Полностью с Вами не согласен.
Siz mutlaqo nohaqsiz.	Вы совершенно не правы.
Bunday emasligiga ishonaman.	Уверен, что это не так.
Qisman rozi bo'lmaslik. To'g'ridan-to'g'ri ifodalanmagan inkor	
Qaysidir ma'noda buadolatli hol.	В какой-то мере это справедливо.
Buni noto'g'ri deb tasavvur qilaylik.	Предположим, что это правильно.
Sizni haq deb o'laylik ham.	Допустим, вы правы.
Ma'lum darajada sizga.(gapingizga) qo'shilish mumkin.	В какой-то мере можно с Вами согласиться.
Juda unchalik emas.	Это не совсем так.
O'yashimcha. bu emas (bu noto'g'ri).	Мне кажется (я думаю), что это неправильно.
Nohaqmisiz deb qo'rqa yapman.	Боюсь, что вы не правы.
Men bunday demas edim.	Я бы этого не сказал.
Buni ta'kidlash qiyin.	Это трудно утверждать.
Sizga qarshi chiqmoqchiman.	Хотелось бы Вам возразить.
Sizga qarshi chiqmoqchi emas edim, amma aslida bu mana bunday.	Не хотелось бы Вам возражать, но в действительности это обстоит иначе.
Shubha	
Shubhalanyapman.	Сомневаюсь.
Bunda ancha shubham bor.	В этом я сильно сомневаюсь.
Unday bo'lmasa kerak.	Вряд ли это так.
Aytish qiyin.	Трудно сказать.
Balki..	Может быть....

Iltimos ifodasi	
Iltimos, aytинг.	Пожалуйста, скажите.
Iltimos, maslahat bering.	Посоветуйте, пожалуйста.
Iltimos, tushuntiring.	Объясните, пожалуйста.
Baraka toping, iltimos, aytинг	Будьте добры, скажите, пожалуйста.
Marhamatingizni darig' tutmang.	Будьте любезны! Не откажите в любезности
Men iltimos qilmoqchiman.	Я хочу попросить Вас.
Agar qiyin (xizmat) bo'limasa, iltimos...	Если Вам не трудно, пожалуйста.
Unga shuni berib qo'ysangiz.	Передайте, пожалуйста ему (ей)
Menga shuni (maslahat, tushuntirib, olib) berolmaysizmi?	Не могли бы Вы мне сказать (посоветовать, объяснить, взять).
Sizga kichik iltimosim bor edi.	У меня к Вам небольшая просьба.
Maslahat, tilak, buyruq ifodalari	
Men sizga (senga) maslahat beraman.	Я советую Вам (тебе).
Men sizga (senga) shuni maslahat berardim.	Я бы посоветовал Вам (тебе).
Men sizga (senga) shuni tilamoqchi (tilak bildirmoqchi) edim.	Я хотел бы пожелать Вам (тебе)...
Sizga (senga) barcha yaxshi tilaklarni bildirishga ruxsat eting.	Хотелось бы пожелать Вам (тебе) всего хорошего!
Baxtli bo'linglar!	Будьте счастливы!
Sog' bo'ling! Katta ijodiy muvaffaqiyat tilayman!	Здоровья Вам! Больших творческих успехов!
Ishtahangizga baraka!	Приятного аппетита!
Sizdan buni o'z vaqtida qilishni iltimos qilmoqchi edim.	Прошу Вас сделать это вовремя!
Buni, albatta, belgilangan vaqlgacha bajarish zarur.	Нужно обязательно сделать это к намеченному сроку.
Referatni dushanbagacha yozish zarur.	Нужно написать реферат к понедельнику
Bu topshiriqni keyingi mashg'ulotgacha bajaring.	Выполните это задание к следующему занятию.
Magistrlik loyihalari o'z vaqtida taqdim etilishi lozim.	Дипломные проекты должны быть представлены своевременно.
Texnik hujjalarni ilmiy-axborot bo'limiga topshirish zarur.	Необходимо сдать техническую документацию в научно-информационный отдел.

Ehtivotkorilik ifodalari	
Bu ishni qilish yaramaydi.	Нельзя этого делать.
Bunday yo'l tutish mumkin emas.	Не следует так поступать.
Zinhor bunday yo'l tutma(ng).	Ни в коем случае не поступай (те) так!
Bunga yo'l qo'yib bo'lmaydi.	Это недопустимо.
O'ylamay qarorlar qabul qilma(ng).	Не принимай(те) необдуманных решений.
E'tiborli (ehtiyoj) bo'ling.	Будьте внимательны (осторожны).

O'ZBEKCHA-RUSCHA LUG'AT

Аа

abadiyat	вечность, бессмертие
abdominal (qoringa oidi)	абдоминал
abjir	ловкий
abort (bola tashlash, oldirish)	аборт
absess (yiring yig'ilishi)	абсцес
adabiy	литературный
adaptatsiya (moslanish)	адаптация
adash	тезка
adib	писатель
adovat	вражда
adolat	справедливость
afsus	сожаление
ahamiyat	значение
ahil	дружинный
ajabo	удивительно
ajin	морщина
aka	старший брат
aks	отражение
aksirmoq	чихать
akusher-ginekolog	акушер-гинеколог
akseleratsiya (tez balog'atga yetish)	акселерация
alam	обида
allakim	кто-то
allergiya	аллергия
allanima	что-то
alloma	мыслитель
almashmoq	меняться
alvido	прощай
amaki	дядя по отцу
amaliyot	практика
amallamoq	найти выход
amneziya (xotiraning buzilishi)	амнезия
amputatsiya (biror a'zoni qisman yoki to'liq kesib tashlash)	ампутация
analiz (tahlil)	анализ
anamnez (bemor kasalligi haqida shifokor tomonidan so'rab olingan ma'lumot)	анамнез
angina (murtak bezlari)	ангина
angioma (qon va limfa tomirlaridagi xavfsiz o'sma)	ангиома
anesteziya (karaxtilik, sezgining yo'qolishi)	анестезия
antiseptik dorilar (mikroblarga nisbatan kushanda)	антисептические лекарства
apil-tapil	наспех
aralashmoq	перемешивать
arang	сле-сле
arava	тележка
ardoqlamoq	ценить
aql	ум
arafa	канун
aritmiya (yurak qisqarishi maromidan buzilishi)	аритмия

artrit	артрит
ariza	заявление
armon	сожаления
arz	жалоба
arzimas	нестоящий
arzimoq	стоить
arzon	дешево
archa	ёлка
asab	нерв
asal	мёд
asar	производение
asbob	инструмент
asl	настоящий
asos	основание
ast	век
asta	потихоньку
astoydil	от души
atamoq	называть
ataylab	специально
atir	духи
atrof	вокруг
avayalamoq	оберегать
avitaminoz (vitaimnlarning yetishmasligi)	авитаминоз
avlod	поколение
avval	раньше
axir	ведь
axtarmoq	искать
ayb	вины
ayamoq	бречь
ayiqlovon	лютик едкий (бот.)
aylammoq	кружиться
aynan	точно, точь в точь
ayniqsa	особенно
azaldan	издавна
azim	огромный
aziz	дорогой
azob	мучение
ag'anatmoq	повалить
ag'darmoq	свалить
ashaddiy	злостный
uchimoq	желания
achimoq	жалеть
achechiq	горький
Bb	
badan	тело
badantarbiya	зарядка
hadavlat	богатый
bafurja	подробно
bahodir	богатырь
bahor	весна
bahoña	причина
baland	высокий
balij	рыба
balli	браво
halog'at	совершеннолетие

balg'am	мокрота
batayliroxir	спокойно
bangilik	наркомания
baqilok	коренастый, полный
baqirmoq	кричать
baqlajon	баклажан
baquvvat	сильный
bavosil	геморрой
baravar	ранный
barbod	разрушение
bargizub	подорожник
barmoq	палац
barcha	все
batafsil	подробно
battar	хуже
baxil	завистник
baxt	счастье
bayram	праздник
bashorat	предсказание, прогноз
bachadon	матка
ba'zan	иногда
bcchaho	драгоценный
beda	люцерна
bedavo	нензлечимый
bedor	без сна
bcfarosat	недогадливый, несообразительный
bcfarq	ранодушный
behi	айва
behuda	зря
bejiz	неспроста, не зря
bel	поясница
belangi	боль в пояснице
belbog'	пояс, кушак
belgi	знак
hemor	больной
bet	лицо
bezgak	мalaria
bezilar	жасмы
betob	больной
bilak	предплечье (от кисти до локтя)
bod	ревматизм
bodring	огурец
boldir	голень
boqiy	вечный
botir	храбрый
boy	богатый
boylam	святика
bozor	рынок
bosh	голова
boshlamoq	начинать
boshqa	другой
bronxial astma (nafas siqish)	бронхиальная астма
bugun	сегодня
buknoq	сложить
bukrilik	суетность
bufoq	родник

hurkamoq	закутывать
burun	нос
buva, buvi	дедушка, бабушка
buyrak	помка
buyuk	великий
bo'znoch	бессмертник
bo'y	рост
buzmoq	разрушать
bo'yin	шея
bo'yicha	но
bo'g'iz	гортань
bo'g'im	сустав
bo'g'imlararo tog'aylor	меникс
bo'g'ma	дифтерия
bo'qoq	зоб
Dd	
dada	отец
daltonizm (ko'zning tug'ma rang ajrata olmasligi)	дальтонизм
dadil	уверенный
dam-hadam	поминутно
danak	косточка
davolatmoq	лечить
daqiqqa	минут
dard	боль, печаль
daraxt	дерево
darhol	тут же
darkor	нужно
darmon	сила
darrov	сразу
dastorbosh	тысячелистник
dializ (organizmdan zaharli chiqindilarni chiqarib tashlash)	диализ
did	вкус
dil	душа
dim	душио
din	религия
diqqat	внимание
doim	всегда
doir	касающийся
doka	марля
dolzab	разгар
dolchin	корица
dona	штук
dori	лекарство
dorivor	лекарственный
dorixona	аптека
dog'	пятое
dud	дым, гад
duduqlanish	заняться
dumig'aza	крестец
duodenit (12 barnoqli ichak yallig'lanishi)	дуоденит
do'kon	магазин
do'l	град
do'lana	боярышник

do'q	упро...
ega	Ee
egmoq	иметь, подлежащее
egri	нагибать
ehtimol	кривой
ehtiyot	может быть
el	осторожность
emaklamoq	народ
emizikli	ползать
emmoq	грудной
cncrit (ingichka ichak yallig'lanishi)	сосать
cnsa orqa bo'yin	энтерит
erekxiya (jinsiy qo'zg'olish)	затылок
erkak	эрекция
ermon	мужчина
ccta	польнь горькая
es	рано
csnoq	память
ezmoq	зевание
eshik	давить
eshitish	дверь
e'tibor	слышать
e'tirof	внимание
	признание
Ff	
salaj	паралич
fan	наука
faoliyat	функция
faqat	только
faraz	предположение
farmaisevt (dorishunos)	фармацевт
farmon	указ
farq	разница
farzand	ребенок
faxr	гордость
fe'l-atvor	характер
fikr	мысль
foiz	процент
foyda	прибыль
ftiziatriya	фтизиатрия
Gg	
gal	очередь
galma-gal	по очереди
gap	предложение
gapdon	говоривший, говорун
gard	пыль
garmdori	перег
garchi	если
gastrit (mc'da shilliq qavati yallig'lanishi)	гастрит
gavda	туловище
gavhar	жемчуг
gavjum	модный
gepatit (sariq kasalligi)	гепатит
gerdaymoq	важничать
genlar (irsliy omillar)	гены

gezarmoq	бледнеть
gijja	глины
gil	глина
gilos	черешня
gipnoz	гипноз
gipoksiya (kislorod tanqisligi)	гипоксия
giyoh	трава
giyohvand	наркоман
goh	иногда
gulxayri	алтей, мальва
gumburlamoq	грохотать
gumon	подозрение
gunglik	немота
gunoh	грех
guruh	группа
guvullamoq	гудеть
go'dak	ребенок
go'zal	красивый
go'sht	мясо

Hh

ha	да
hakim	лекарь
hajm	объем
halokat	гибель
halqum	глотка
hamon	все еще
hamshira	медсестра
haqiqat	правда
har bir	каждый
hassa	посох
havo	воздух
hayot	жизнь
hayz	менструация
hid	запах
hikmat	мудрость
hikoya	рассказ
hazm	пищеварение
hiqildaq	гортень
hiqichoq	шкота
hisob	счет
homita	плод, зародыш
hordiq	отдых
horg'in	усталый
hovuch	пригоршня
hukm	приговор, решение
huquq	право
husnubazar	угорь, прыць
huvillamoq	онусетъ, осиротеть
hush	сознание
ho'p	да (хорошо)
ho'plamoq	глотать
xo'proz	карбункул

II

ibora	фразеологизм
iborat	состоит из...

ibracht	пример
idish	посуда
idora	контора
iflos	грязный
ijobiy	положительный
ijod	творчество
ikkiquat	беременная
ildiz	корень
ilm	знание, наука
ilova	приложение
ilg'or	передовой
imlo	орфография
immunitet (organizmning himoya xususiyati)	иммунитет
imzo	подпись
indamoq	промолтчать
infeksiya (kasallikni qo'zg'otuvchi mikrob)	инфекция
ini	младший брат
intilmoq	стремиться
iqlim	климат
iqtidor	могущество
iqtisod	экономика
iroda	воля
irsiy	генетический
isitma	температура
isiriq	гармала
ism	имя
issiq	горячо, тепло
istisqo	водянка
ish haqi	зарплата
ishlamoq	работать
ishora	знак, жест, сигнал, намек
ishqamoq	тереть, потирать
ishtirok	участие
ishqor	шелочь
ishtaha	аппетит
itarmoq	толкать
itburun	шиповник
itikanak	череда
ixtiro	изображение
iyak	подбородок
iz	след, отпечаток
ichterlama	брюшиной тиф
ichak	кишка
ichburug'	дисентерия
ichimlik	напиток
ichmoq	пить
ishtaha	аппетит
Jj	
jahf	злость
jahon	мир
jaiji	крохотный
jamiyat	общество
jang	борьба, сражение
janub	юг
jarobat	рана

jaroh	хирург
jasur	храбрый
javob	ответ
jag'	челюсть
jig'ildon (qaynashi)	изжога
jiddiy	серьезный
jigar	печень
jinsiy	половой
jihat	сторона
jim	тихо
joy	место
juda	очень
juft	пара
jo'n	простой
jo'r	хором
jo'shmoq	кипеть
Kk	
kabi	как
kabisa	высокосный
kafil	поручитель, гарант
kaft	ладонь
kal	лысый
kalla	голова
kalla suyagi	череп головы
kalamush	крыса
kalit	ключ
kalom	слова, фраза
kalta	короткий
kam	мало
kamar	ремень
kamina	я
kamqonlik	малокровие, анемия
kamtar	скромный
kana	клещ
kanakunjul	клещевина
kandidoz (og'iz oqarishi)	кандидоз
kapalak	бабочка
kaptar	голубь
karam	капуста
karantin (epidemiya o'choqlarini cheklash	карантин
tadbirlari)	
karaxt	онемелый
kash	профессия
katak	клетка
kavshamoq	женатъ
kashanda	курильщик
kashfiyot	открытие, изобретение
kekirdak	горю
kekirmoq	отрыгивать
kelajak	будущее
kelasi	в будущем
kelmoq	приходить
kemik	шербина
keng	широкий
kengash	совет

kenja	младший
kerak	нужно
kerilmoq	потягиваться, расправляться
kerishmoq	потягиваться
ketmoq	холить
kezmoq	бродить
kech	поздно
kechikmoq	опаздывать
kecha	вчера
kechirmoq	прощать
kechimoq	пройти
kifoya	достаточно
kimyo	химия
kindik	пупок
kinoya	иносказание
kirmoq	заходить
kiyik	одеть
kiyim	одежда
kichkina	маленький
koinot	всесиний
kotib	секретарь
kavak	дуплло, выемка
kavlamoq	копать
kukkulamoq	куковать, ворковать
kukun	порошок
kul	пепел, зола
kulmoq	смеяться
kumush	серебро
kun	день, сутка
kunduz	день
kunjut	кунжут
kutubxon	библиотека
kuya	моль
kuydirgi	сибирская язва
kuyish	ожог
kuz	осень
kuzatmoq	проводить
kushanda	вредитель, душегуб
kuch	си.я
kuchanmoq	тухнуться
ko'ka	мать-и-мачеха (бот)
ko'kat	эленин
ko'klam	весна
ko'krak	грудь
ko'krak qafasi	трудная клетка
ko'kyo'tal	коклюш
ko'mak	помочь
ko'ngil aynashi	тощина
ko'p	много
ko'rik	пена
ko'r	слепой
ko'rmuoq	видеть
ko'z	глаз
ko'z gavhari	хрусталик
ko'z kosasi	глазница
ko'z muguzi	роговица глаза

ko'z oqi	белок глаза
ko'z qorasi	зрачок
ko'z soqqasi	глазное яблоко
ko'zi ojiz	слепой
ko'zgu	зеркало
ko'zoynak	очки
Ll	
lab	губа
labbay	что угодно, слушаюсь
lafz	слово
lagan	блюдо
lahza	мгновение, момент
lang	настежь
lapanglamoq	неуклюже покачиваться
latifa	апекдот
lavozim	должность, пост
lekin	но
leykotsit (oq qon tanachalari)	лейкоцит
liqildoq	родничок
loaqal	хотя бы
loyiq	достойный
loyqa	муть, илистый
lunj	нижняя часть щеки
Mm	
ma	возьми
madda	гной
madaniyat	культура
malham	мазь
mas'ul	ответственный
matbuot	печать
main	текст
matonat	стойкость
mavjud	существующий
mavrak	шалфей
mavsum	сезон
mavzu	тема
maxsus	специальный
mayda	мелкий
maydon	площадь
maymoq	косолапый
maymunjon	ежевика
maysa	травка-муравка
maza	вкус
mazmun	содержание
mag'lubiyat	поражение
ma'naviyat	нравственность
mehnat	работа
mehmon	гость
meros	наследие
meva	плод
me'da	желудок
me'da shirasi	желудочный сок
me'da osti bezi	поджелудочная железа
me'dami yuvish	промывать желудок
me'mor	архитектор

mialgiya (muskullardagi og'riq)	миалгия
mijoz	темперамент
mijg 'imoq	мять, комкать
milk	десна
milliy	национальный
miltiramoq	мерцать
ming	тысяча
mingashmoq	садиться влевом, спутаться
mineral suvlar	минеральные воды
minmoq	садиться
mioma (muskuldagi xavfsiz o'sma)	миома
miya	мозг
miya chayqalishi	сотрясения мозга
miqyos	масштаб, размер
miqdor	количество
mis	медь
moddiy	материальный
mohiyat	суть
motiya	финансы
moviy	голубой
moxov	проказа
moychechak	ромашка
moyil	склонный
muallaq	висячий
muallif	автор
muamimo	проблема
muayyan	определенный
muddat	срок
mudem	всегда
mudroq	дрёма
mufaksal	досконально
murakkab	сложный
muhat	срок
muhabbat	любовь
muhandis	инженер
muhayyo	готовый, приготовленный
muhim	важный
muhit	среда
muhofaza	защита
muholama	обсуждение
muhr	печать
mujassam	воплощенный
mukammal	совершенный
mukofot	премия
mulk	имущество
muolahaza	размышление
muloyim	вежливый
mumiyo	мумие
mumkin	может
munitorz	классический
munavvar	освещённый
munkillamoq	сторбиться
munosabat	отношения
monosib	достойный
munozara	дискуссия, диспут
muolaja	процедура

muovin	заместитель
muqaddam	раньше
muqobil	альтернативный
murabbiy	наставник
murakkab	сложный
murda	труп
murod	цель
murik bezi	гlandы
muruvvat	великодушные
musbat	положительный
musiqa	музыка
murvat	болт, винт
muskul	мышца
musobaqa	соревнование
mutafakkir	мыслитель
mutolaa	чтенис
muvaffaqiyat	успех
muvaqqat	временный
muvofiq	соответствующий
muxlis	поклонник
muz	лед
mushkul	трудный
mushohada	наблюдение
musht	кулак
mo'jaz	маленький
mo'jiza	чудо
mo'l	изобилие
mo'liramoq	смотреть жалобно
mo'rt	хрупкий
mo'tabar	дорогой
mo'ylov	усы
Nn	
nabira	внук
nafas	дыхание
nafis	нежный
nafs	страсть, страстное желание
nafsoniyat	самолюбие
nahor	утро, рассвет
najas	кал
najot	избавление, спасение
namoyish	показ
namoyon	предстать
naqsh	узор
nari	далние
narsa	венец
narvon	лестница
narx	цена
nasl	род
nashhat	совет
natiya	результат
navbat	очередь
navo	музыка
nazaruy	георетический
nazm	поэтика
nazorat	контроль

na'matak	шиповник
necha	сколько
nigoh	взор
nihol	росток, побег
nihoyat	наконец
nima	что
nimaga	почему
nigob	маска
niyat	мечта
nizo	вражда
nodir	редкий
nodon	невежда
nok	груша
noma'	письмо
noqulay	нисудебный
nordon	кислый
notiq	оратор
no'o'g'i	неправильно
novcha	высокий
nozik	ижный
nog'ora parda	барабанная перепонка
nufuz	престиж
nuqta	точка
nur	свет
nusxa	экземпляр
nutq	речь

Оо

obbo	око!
ob-havo	погода
obod	благоустройство
odam	человек
odat	привычка
oddiy	простой
odil	справедливый
odim	шаг
odmi	простой
odob	воспитанность, вежливость
ofat	настать, бедствие
ostob	солнце
ogoh	бдительность
ohak	известь
oid	про
oila	семья
ojiz	беслюмошный
ol	возуми
ola	пестрый, пятнистый
olam	мир
old	перед
olidin	раньше
olim	ученый
oliy	высший
olma	яблоко
olmos	алмаз
olmosh	местоимение
olov	огонь

oltin	золото
oltingugurt	серебро
olcha	вишня
omad	улача
omil	фактор
omma	масса
omon	невредимый
ona	мама
ora	сестра
oq	белый
oqil	умный
oqmoq	тесь
or	стыд
ora	между
oriq	худой
orqa	зад
ort	сзади
orzu	мечта
osmon	небо
osmoq	всшать
oson	легко
ost	низ
ostona	порог
ot	имя; лошадь
ota	отец
otmoq	бросать
otlanmoq	готовиться
otquloq	щавель
ov	улов
ovoz	голос
ovqat	еда, пища
oy	луна
oyi	мать
oula	зеркало
ouq	нога
oz	мало
ozmoq	худеть
ozod	свободный, суверенный
og'ir	тяжелый
og'iz	рот
og'rimoq	болеть
og'riq	боль
och	голодный
ochiq	открытый
Pr	
padar	отец
pakana	малорослый
pahlavon	богатырь
pand-nasihat	наставления
panja	кисть руки, ноги
parda	занавеска
parokanda	разбросанный
parvarish	уход
parcha	кусок
pasaymoq	понижаться, снижаться

past	низкий
paydo	появляться
rauroq	носки, чулки
raymatoq	чувствовать
payt	время
peshona	лоб
peshqadam	передовой
piyoda	пешеход
riyoq	лук
pishillamoq	пыхтеть
pishiq	прочный, крепкий
pichirlamoq	шептать
pichoq	нож
pok	чистый, опрятный
pul	деньги
puxta	прочный, крепкий
po'choq	кожура

Qq

qabul	приём
qabziyat	запор
qadam	шаг
qadamoq	пристёгивать
qadim	древний
qadr	цена
qadrlamoq	ценить
qalam	карандаш
qalin	густой
qamrov	ожват
qand	сахар
qanday	как
qani	где
qanoat	довольство
qanot	крыло
qancha	сколько
qaramoq	смотреть
qarindosh	родственник
qarimoq	стареть
qarsak	аппликации
qari	старик
qarg'amoq	проклинать, ругать
qarshi	против
qasos	месть
qat	слой, складка
qatiq	кислое молоко
qatlamoq	наслаждаться
qay	какой
qayish	ремень
qaynoq	горячий
qayoq	где
qayta	вновь
qaytmoq	вернуться
qayg'u	печаль
qaychi	ножницы
qazmoq	копать
qazg'oz	перехоть

qachon	когда
qidirmoq	искать
qil	волосок
qilmooq	делать
qiltanoq	мелкие кости рыбы
qimmat	дорого
qir	возвышенность
qirindi	оскребки
qirmoq	скоблить
qirov	иней
qirqmoq	резать
qirg'oq	берег
qism	часть
qisqa	короткий
qisqich	прищепка
qisqichbaqa	рак
qissa	повесть
qiyan	трудно
qiyma	фарш
qiynamoq	мучать
qiz	девочка
qizamiq	корь
qizarmoq	краснение
qizilcha	краснуха
qiziq	интересный
qizg'anchiq	жадный
qish	зима
qichimoq	чесаться
qichqirmoq	кричать
qobiq	оболочка
qoida	правило
qoldiq	остаток
qolmoq	остаться
qomusiy	энциклопедический
qon	кровь
qoniqmoq	удовлетворяться
qonun	закон
qor	мешок
qordaoq	крышка
qoqlmoq	прибивать
qoqshol	коклюш
qor	снег
qora	черный
qorachiq	зрачок
qorin	живот
qorin pardasi	брюшина
qorin bo'shlig'i	брюшная полость
qorong'u	темнота
qovun	дыня
qovaq	мочевой пузырь
qoyil	здраво
qozon	котел
qog'oz	бумага
qoshtiq	ложка
qosh	брюви
qudrat	могущество

qulay	удобный
quloq	ухо, уши
quloch	маховая сажень
qurbaqa	лягушка
qurmoq	строить
qursoq	утроба, живот
qurūq	сухой
quvmoq	гонять
quvnoq	радостный
quymoq	наливать
quyiq	густой
qush	птица
qo'l	рука
qo'lgop	рукавица
qo'ng'iroq	звонок
qo'rimoq	охранять, оберегать
qo'ymoq	ставить
qo'shimcha	частица
qo'shmoq	прибавлять

Rr

rad etmoq	отрицание
ruhmdil	добрый
rais	президент
ramz	символ
rang	цвет
raqam	число
rasm	рисунок
rasmiy	официальный
rasm-rusm	обычан
ravish	наречие
ruh	дух
ruxsat	разрешение
ro'yan	марена
ro'mol	платок

Ss

sabab	причина
sabr	терпение
sabzi	морковь
sado	звук
sadoqat	преданность
saf	ряд
safro	желчь
sahar	утро
sakramoq	прыгать
salmoqli	солидный
salom	здравствуй
salomat	здоровый
salqin	прохладно
samo	небо
sana	лата
saqich	жвачка
sarf	трята
sarimsoq	чеснок
sasimoq	волять
saviya	уровень

surunkali	хронический
surtma	мазок
sur'at	тсп
sut	молоко
suvchechak	ветряная оспа
suxandon	диктор
suyak	кость
son suyagi	бедренная кость
chakka suyagi	височная кость
boldir suyagi	кость голени
ensa suyagi	височная кость
burun suyagi	носовая кости
yelka suyagi	плечевая кость
chanq suyagi	тазовая кость
boshning tepa suyagi	теменная кость
suyanmoq	опираться
suyanchiq	опора
suuyaq	жидкий
so'gal	бородавка
so'l	левый
so'ngra	потом
so'qmoq	тронника
so'zak	гонорея
so'ramoq	спрашивать
semirmoq	полнеть
sepmoq	выливать
sevgi	любовь
sevinimoq	радоваться
seshanba	вторник
sihat	здоровье
sim	провод
sinamoq	испытать
sinmoq	ломаться, перелом
son	бедро
soniya	секунда
sobiq	прежний
solmoq	класть
sovimoq	охладиться
sovqotmoq	мёрзнуть
sovuuq	холодный
sovq'a	подарок
soxta	фальшивый
sog'	здоровый
sog'lom	здоровый
sochiq	положение
sochmoq	рассыпать
sudramoq	януть
sukut	тихо
sulola	династия
suli	овес
supa	глиняное возвышение
sur	наглый
surmoq	двигать
surtmoq	тереть, патереть

Tt

taajjub	удивление
taalluqli	относится
tabarruk	уважаемый
tabassum	улыбка
tabiat	природа
tabib	лекарь
tabrik	поздравление
tadbir	мероприятие
tahlil	анализ
tadrij	эволюция, последовательность
takabbur	занайка
taklif	предложение
talaffuz	произношение
talpinmoq	стремиться
talqin	версия
tamom	конец
tamoyil	принцип
tamg'a	клеймо
tana	тело
tanglay	иёбо
tanho	единственный
taniqli	известный
tanlov	конкурс
taom	пища
taqdim	представлять
tahsil	учеба
taqillamoq	постукивание
taraf	сторона
taramoq	расчесывать
tarbiyaviy	воспитательный
tarjima	перевод
tarkib	состав
tartib	порядок
targ 'ib	пропаганда
taskin	успокоение
tasvir	изображение
tavakkal	авось
taxmin	предположение
taxt	престол
taxta	доска
tayyor	готовый
tag 'in	енё
tashimoq	носить
tashkiliy	организационный
tashqi	внешний
ta'lim	образование
ta'm	вкус
ta'monot	обеспечение
ta'mur	ремонт
ta'sir	воздействие
ta'rif	описание
tegirmoq	мельница
tejamoq	экономить
tekin	бесплатный
tekis	ладкий
telpak	шапка-ушанка

temiratki	лишай
teng	равный
tepki	паратит (свинка)
ter	пот
teran	глубокий
termoq	собирать
tetik	бодрый
tez	быстро
tib	медицина
tik	крутой
tikmoq	шить
tilak	ожелание
tilxat	расписка
tinim	покой, отдых
tiniq	прозрачный, чистый
tinchimoq	успокоиться
tiroq	ноготь
tizza	колено
tizza қорқоғ‘и	надколенник
tish	зуб
tobora	все болыне
tola	волокно
tolib	студент
toliqmoq	уставать
tomir	сосуд
tomizg‘ich	пинетка, канельница
tommoq	канат
tomoq	горло
tos	таз
tovon-	пялка
toza	чистый
tog‘	гора
tog‘a	дядя по матери
toshma	сыпь
toshbaqa	черепаха
toshmoq	разинваться, появляться
tug‘ma	врожденный
tuman	район
tumov	насморк
tun	ночь
tupuk	спина
turfa	разный
tuxumdon	яичник
tutun	дым
tutmoq	ловить
tuz	соль
tuzalmoq	вылечиться
tush	сон
to‘liq	полностью
to‘lqin	волна
to‘ng‘ich	первенец, старший ребенок
to‘ymoq	наслаждаться
to‘zon	шаль
to‘g‘ramoq	резать
to‘sh	грудь
to‘shanoq	подсаживать

Uu

uddaburon	проводить
ulamoq	соединять, пришивать
ulashmoq	раздавать
ulgurmoq	усневать
ulkan	великий
ulg'ayumoq	вырастать
ummon	море
umr	жизнь
umuman	вообщем
undosh	согласный
unli	гласный
uqalamoq	массажировать
urf	обычай
urimmoq	пробиваться
urishmoq	ругаться
ustoz	учитель
uxlamoq	спать
uyalmoq	стесняться
uylanmoq	жигаться
уулу	сон
уутын	куча, ворох
уушма	объединение
uzmoq	срывать, отрывать
uzoq	далеко
uzuk	кольцо
uzum	виноград
uzun	длинный
ushlamoq	держать
uch	три
uchimoq	летать
uchun	для
uchuq	герпес

Vv

vabo	холера
vafot	кончина, смерть
vahima	паника, смятение
vakil	представитель
valdiramoq	болтать, нести чепуху
vaqt	время
vaqtincha	времяно
vasiyat	завещание
vayron	разрушение
vaziyat	ситуация
vergul	запятая
voqeа	случай, событие

Xx

xafa	обиженный, печальный, грустный
xaloskor	освободитель
xalq	народ
xanir	тесто
xanda	юмор
xarid	иокуника
xarj	граты
xavis	живой

xasta	больной
xavf-xatar	опасность
xayol	мечта
xayr	досвидания
xazon	листопад
xira	тусклый (перен. назойливый)
xodim	сотрудник
xom	сырой
xomush	печальный
xossa	свойство
xotima	конец, исход
xohira	память
xulosa	итог, вывод
xulq	нрав, характер
xurtak	храп
xuruj	приступ
xush	хороший, радостный
xo'r	ладно
xushxabar	хорошая весть
Yу	
yagona	единственный
yakku	одинокий
yaxlit	целый
yaxshi	хороший
yashil	зеленый
ya'ni	то есть
yakun	конец
yalpiz	мята
yapraq	лист
yarqiramoq	блестеть
yassi	плоский
yassioyoqlik	плоскостопье
yelim	клей
yemirmoq	разрушать
yelvizak	сквозняк
yemoq	кушать
yengil	легкий
yirik	крупный
yiring	гной
yig'lamoq	плакать
yo'l	дорога
yo'tal	кашель
yo'g'on	толстый
yo'riqnomia	инструкция
yoki	или
yonoq	щека
yopiq	закрытый
yorg'oq, тоулак xaltachasi	мошонка
yo'q	нет
yotmoq	лежать
yozmoq	писать
yosh	в возраст
yuklama	частица
yurak	сердце
yuksaklik	вершина

yutmoq	глотать, побдить
yuz	лицо
yuzaki	поверхность
Zz	
zabon	язык
zabi	завоевание, захват
zafar	победа
zahar	яд
zahoti	тут же
zahmat	труд, страдание
zaif	слабый
zambil	носилка
zamin	земля
zamon	время
zang	ржавчина
zangori	голубой
zanjir	цепочка
zarba	удар
zardob	сыворотка
zargar	ювелир
zarta	частница
zax	сыро
zaxira	запас
zeb-ziynat	драгоценность
zid	противоположный
zilzila	землетрясение
zina	лестница
zindon	темница
zinhor	ни в коем случае
zirak	серьги
zirapcha	заноза
ziyoli	интеллигент
ziyon	вред, ущерб
ziyrak	чуткий
zotiljam	письмония
zuim	зло
zumrad	изумруд
zuluk	пиявка
zo'rg'a	еле-сле
O' o'	
o'jar	капризный
o'kinmoq	сожалеть
o'lka	краї
o'imloq	умирать
o'ichammoq	измерять
o'ng	правый
o'rka	лёткос
o'romoq	целовать
o'q	пуля
o'qitmoq	читать
o'ramoq	обматывать
o'rlik	урок
o'rin	место
o'rmom	лес
o'rnmoq	косить; заплетать

o'raq	друг
o'simta	отросток
o'smir	подросток
o'tin	древа
o'tmas	тупой
o't	1.огонь; 2.трава; 3.пойти
o'xshamoq	быть похожим
o'y	дума
o'yin	игра
o'ymoq	долбить
o'g'il	сын
o'g'ri	вор
o'ch	месть
o'chmoq	гаснуть
o'choq	очаг
G' g'	
g'aflat	дрёма
g'alaba	победа
g'lati	удивительный
g'ala-g'ovur	шум-гам
g'alla	зерно, хлеб
g'ulva	скандал, скора
g'am	печаль
g'animat	временный
g'arb	запад
g'arg'ara qilmoq	полоскать
g'ayritabiyy	необыкновенный
g'azab	гнев
g'ilaylik	косоглазие
g'oya	идея
g'oz	гусь
g'urur	гордость
g'o'r	зеленый, незрелый, неопытный
g'o'za	хлопчатник
Sh sh	
shabada	слабый ветерок
shabnam	rosa
shafqat	сочувствие
shakar	сахар
shakl	форма
shalrangquloq	лопоухий
sham	снега
shama	вываренный чай
shamol	ветер
shanba	суббота
sharaf	слава
sharq	восток
sharita	вдруг
shaxs	личность
sheva	диалект
she'r	стих
shikasi	увечье, ушиб
shilpiq	трахома
shimmox	сосать
shimol	север

shinam	уютный
shior	девиэ
shirin	сладкий
shish	опухоль
shod	радость
shogird	ученик
shohbekat	центральная остановка
sholi	неочищенный рис
sholg 'om	репа
shovqin	шум
shovul	шавель
shovuillamoq	шуметь
shohtomir	аорта
shoyi	шёлк
shoshilinch	скорая, срочно
shoshmoq	торопиться
shumtaka	озорник
shundoq	так
Ch ch	
chala	недоделанный, недонашенный
chalmoq	играть
chama	приблизительно
chandon	в несколько раз
chang	пыль
chanqamoq	испытывать жажду
chaqaloq	младенец
chaqmoq	молния
chaqqon	ловкий
chann	кожаный
charog 'on	светло
charxpatak	круговые качели, «чёртово колесо»
charchamoq	уставать
charchoq	усталость
chatmoq	пришибать
chavandoz	всадник
chayir	ловкий
chaymoq	полоскать
chayon	скorpion
chashma	родник
chegara	граница
chekinmoq	отступать
cheklamoq	ограничивать
chekmoq	курить
chevar	швей
chechak	оспа
chechan	говорливая
chigil	узел
chilla	40 дней (самые жаркие дни лета и холодные дни зимы)
chipta	билет
chiqim	расход
chiqmoq	выходить
chiranmoq	напрягаться, хвастать
chirk	нагар
chiroq	снег

chiroy	красота
chit	ситец
chiziq	линия
chizmoq	чертить, рисовать
chol	старик
chormoq	1.бежать, 2.копать землю
chorak	четверть
chorshanba	среда
choynak	чайник
choyshab	простыня
chok	шов, рубец
churra	грыжа
cho'kindi	осадок, отложение
cho'l	бездонная пустыня
cho'loq	хромой
cho'r	лучинка, веточка
cho'ntak	карман
cho'qimoq	клевать
cho'qqi	вершина
cho'zmoq	протягивать
cho'chimoq	вздрагивать

ADABIYOTLAR

1. В.А.Еренков. «Клиническое исследование ребенка». Киев, «Здоровье», 1984.
2. R.Ikromova. A.Azizova. D.Muhamedova. «O'zbek tili». T., «O'qituvchi», 1983.
3. Ф.С.Шамсиев, Н.В.Еренкова. Справочник по уходу за больными детьми. Т., «Ибн Сино», 1993.
4. Biologiya. T., «O'qituvchi», 1991.
5. Sh.Zunnun, N.Zunnunov, N.Mallayev. «Donishmandlar odob-ahloq to 'g'risida». T., «O'qituvchi», 1986.
6. R.Saidov, N.Xolliyev. «Inson odobi». T., «Yosh gvardiya», 1988.
7. Z.Egamberdiyev, Z.Egamberdiyeva. «Tibbiyat xazinasidan». T., «Ibn Sino», 1992.
8. M.Hasaniy, S.Karimova. «Navoiy davri tabobati». «Ibn Sino», 1991.
9. M.M.Xayrullayev. Buyuk iste'dod sohiblari. «Adolat», 2002.
10. В.Тюриков, Р.Шагулямов. Сто вопросов и ответов. Т., «Ўқитувчи», 1998.
11. M.Mahmudov. «Avesto» buyuk qomus. Urganch, 2001.
12. Sh.Miralimov. Navro'z. «Yozuvchi», 1998.
13. M. Sattor. O'zbekning gapi qiziq. «Fan», 1994.
14. M.Nabiiev. Shifobaxsh ne'matlar. «Mehnat», 1984.
15. Abu Bakr Ar-Roziy. «Kasalliklar tarixi». Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1994.
16. X.Mirfayoz qizi, S. Ra'fiddin. «Turkiy tibnoma». «O'zbekiston», 1992.
17. S.Jabborov. «Qur'on afsoalari va rivoyatlari». «Fan», 1986.
18. Y.X.To'raqulov. «Mo'jaz tibbiy lug'at». «Nur», 1992.
19. A.Usmonxo'jayev, Z.Qosimova, X.Mustafayev, S.Azimov. Ruscha-o'zbekcha tibbiy so'zlashgich. Toshkent, 1993.
20. K.Sh.Turdiyeva. «Ona isi». 2005.
21. O'zbek xalq maqollari. To'plam. G'.G'ulom, T., 1989.
22. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. 2000.
23. A.Zohidiy. «Oshqozon». 2000.
24. «Sharq tabobati», «Hamshira», «Sihat-salomatlik» jurnallari, «Pediatr» gazetasi.
25. INTERNET ma'lumotlari.

MUNDARIJA

1-DARS. Lotin alifbosi.....	3
2-DARS. Bo'g'in. Urg'u.....	9
3-DARS. Leksikologiya.....	15
4-DARS. So'z va uning ma'nolari. So'z va atama. Iboralar.....	16
5-DARS. Ot.....	24
6-DARS. Kelishiklar.....	27
7-DARS. Otlarning yasalishi.....	32
8-DARS. Sifat. Sifat darajalari.....	36
9-DARS. Son.....	41
10-DARS. Olmosh.....	45
11-DARS. Fe'l. Fe'lning bo'lishli va bo'lishsiz shakli. Fe'lning tuzilishiga ko'ra turlari.....	50
12-DARS. Fe'l zamoni. O'tgan zamon fe'l'i.....	54
13-DARS. Hozirgi, kelasi zamon fe'llari.	59
14-DARS. Fe'l mayllari.....	64
15-DARS. Fe'l nisbatlari.....	68
16-DARS. Sifatdosh.....	71
17-DARS. Ravishdosh.....	75
18-DARS. Harakat nomi.....	79
19-DARS. Ravish.....	83
20-DARS. Ko'makchi.....	86
21-DARS. Yuklamalar.....	91
22-DARS. Sintaksis. So'z birikmasi.....	95
23-DARS. Gap. Gapning ifoda maqsadlariga ko'ra turlari.....	99

24-DARS. Gap bo'laklari. Bosh bo'laklar.....	104
25-DARS. Gapning ikkinchi darajali bo'laklari.....	107
26-DARS. Hol.....	113
27-DARS. Gapning uyushiq bo'laklari. Undalma. Kirish so'z va birikmalar.....	117
28-DARS. Bir va ikki tarkibli gaplar. To'liq va to'liqsiz gaplar.....	122
29-DARS. Qo'shma gap. Bog'tangan qo'shma gap.....	128
30-DARS. Ergashgan qo'shma gap. Ko'chirma va o'zlashtirma gap.....	132
31-DARS. Ilmiy, publisistik, badiiy til uslublari.....	135
32-DARS. Rasmiy ish uslublari.....	138
33-DARS. Ilmiy uslub.....	142
34-DARS. Badiiy uslub.....	145
35-DARS. Rasmiy ish uslubi.....	149
36-DARS. Rasmiy ish uslubi.....	152
37-DARS. Rasmiy ish uslubi.....	155
38-DARS. Rasmiy ish uslubi.....	158
NUTQNI O'STIRISH UCHUN MATNLAR.....	161
QIZIQARLI TESTLAR.....	168
ASOSIY KOMMUNIKATIV EHTIYOJLAR UCHUN ZARUR SO'Z VA SO'Z BIRIKMALARI.....	172
O'ZBEKCHA-RUSCHA LUG'AT.....	177
ADABIYOTLAR.....	203

Kavsar TURDIYEVA, Dilbar AHMEDOVA

O ‘ Z B E K T I L I

*Darslik
(Tibbiyot institutlarining rus guruhlari uchun)*

O‘zbek tilida

Muharrirlar *D.Kabulova, Z.Jo‘rayev, M.Xolbekova*

Rassom *I.Sagdullayev*

Texnik muharrir *V.Barsukova*

Kompyuterda sahifalovchi *M.Zokirova*

AB № 60

O'zbekiston davlat konservatoriyasining "MUSIQA" nashriyoti.
Toshkent. B.Zokirov, 1.

Bosishga ruxsat etildi 22.08.2007-y. Bichimi 60x90 1/16.Tayms garniturasi.
Shartli b.t. 13,0. Nashr b.t. 15,0.
Offset bosma. Offset qog'oz. Adadi 500 nusxa.
Bahosi shartnoma asosida.

«Ren-POLIGRAF» bosmaxonasida bosildi.
Toshkent. Muqimiy, 178.

Buyurtma №939

